Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Rigorózní práce

Vzájemná vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi

Konzultant: Doc. JUDr. Senta Radvanová CSc.
Zpracovatel: Mgr. Petra Venclová

Březen 2007

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Mgr. Petra Venclová

Děkuji Doc. JUDr. Sentě Radvanové CSc. za metodické vedení a poskytnutí odborných stanovisek při zpracování této rigorózní práce.

Mgr. Petra Venclová

PŘEHLEDNÝ OBSAH

ÚVOD ---- 1

ČÁST PRVNÍ - CHARAKTER RODINNÉHO PRÁVA A VZÁJEMNÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI MEZI RODIČI A DĚTMI ---- 4

ODDÍL I. - ZÁKLADY PRÁVNÍCH INSTITUTŮ RODINNÉHO PRÁVA ---- 4
ODDÍL II. - POJEM „RODINA" ---- 5
ODDÍL III. - SPECIFIKA RODINNĚPRÁVNÍHO VZTAHU ---- 6
ODDÍL IV. - SPECIFIKA VZÁJEMNÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI MEZI RODIČI A DĚTMI 8

ČÁST DRUHÁ - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM ---- 10

ODDÍL I. - VZNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 10
KAPITOLA 1. - Obecná charakteristika ---- 10
KAPITOLA 2. - Narození jako důvod vzniku vyživovací povinnosti ---- 10
KAPITOLA 3. - Osvojení jako důvod vzniku vyživovací povinnosti ---- 11
KAPITOLA 4. - Vznik vyživovací povinnosti a vznik práva na výživné ---- 13
ODDÍL II. - OBSAH VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 14
KAPITOLA 1. - Subjekty vyživovací povinnosti ---- 14
KAPITOLA 2. - Formy plnění vyživovací povinnosti ---- 29
KAPITOLA 3.- Rozsah vyživovací povinnosti ---- 33
KAPITOLA 4. - Změna poměrů ---- 53
ODDÍL III. - ZÁNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 61
KAPITOLA 1. - Relativní a absolutní zánik vyživovací povinnosti ---- 61
KAPITOLA 2. - Smrt povinného subjektu ---- 62
KAPITOLA 3. - Smrt oprávněného subjektu ---- 64
ODDÍL IV. - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM A DOBRÉ MRAVY ---- 65
KAPITOLA 1. - Definice dobrých mravů ---- 65
KAPITOLA 2. - Okolnosti vylučující přiznání výživného pro rozpor s dobrými mravy ---- 67
KAPITOLA 3. - Nepřiznání vyživovací povinnosti pro rozpor s dobrými mravy soudem ---- 70
ODDÍL V. - VZTAH RODIČOVSKÉ ZODPOVĚDNOSTI A VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI RODIČŮ K DĚTEM ---- 71
ODDÍL VI. - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM UMÍSTĚNÝM V NÁHRADNÍM VÝCHOVNÉM PROSTŘEDÍ ---- 73
KAPITOLA 1. - Ústavní a ochranná výchova ---- 73
KAPITOLA 2. - Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby ---- 76
KAPITOLA 3. - Vyživovací povinnost rodičů k dítěti svěřenému do pěstounské péče ---- 77
KAPITOLA 4. - Vyživovací povinnost rodičů k dítěti v preadopční péči ---- 78

ČÁST TŘETÍ - VYŽIVOVACÍ POVINNOST DĚTÍ K RODIČŮM ---- 79

ODDÍL I. - VZNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI DĚTÍ K RODIČŮM ---- 79
ODDÍL II. - ROZSAH VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 82
KAPITOLA 1. - Kriteria na straně oprávněného rodiče ---- 82
KAPITOLA 2. - Kriteria na straně povinného dítěte ---- 84
ODDÍL III. - FORMY PLNĚNÍ ---- 86
KAPITOLA 1. - Peněžitá forma plnění ---- 86
KAPITOLA 2. - Naturální forma plnění ---- 89

ODDÍL IV. - ZMĚNA POMĚRŮ ---- 91
KAPITOLA 1. - Relevance změny poměrů z pohledu soudního rozhodnutí---- 91
KAPITOLA 2. - Typové případy změny poměrů ---- 92
ODDÍL V. - ZÁNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 94
ODDÍL VI. - VYŽIVOVACÍ POVINNOST DÍTĚTE K RODIČI A DOBRÉ MRAVY ---- 95
KAPITOLA 1. - Obecná charakteristika ---- 95
KAPITOLA 2. - Kategorie jednání contra bona mores ---- 96
KAPITOLA 3. - Otázka vydědění dítěte ---- 100
ODDÍL VII. - VZTAH VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI A TZV. „KOADJUTORIA" ---- 101

ČÁST ČTVRTÁ - VZTAH MEZI VZÁJEMNOU VYŽIVOVACÍ POVINNOSTÍ RODIČŮ A DĚTÍ A OSTATNÍMI VYŽIVOVACÍMI POVINNOSTMI ---- 103

ODDÍL I. - HIERARCHIE VYŽIVOVACÍCH POVINNOSTÍ ---- 103
ODDÍL II. - PRIMÁT VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI RODIČE K DÍTĚTI ---- 104
ODDÍL III. - JEDNOTLIVÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 104
KAPITOLA 1. - Vyživovací povinnosti z důvodu manželství a registrovaného partnerství ---- 104
KAPITOLA 2. - Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými ---- 107
KAPITOLA 3. - Nároky matky a neprovdané těhotné ženy ---- 108

ČÁST PÁTÁ - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM A DĚTÍ K RODIČŮM V RELACI INSTITUTŮ OBČANSKÉHO PRÁVA ---- 110

ODDÍL I. - ZÁKON O RODINĚ JAKO *LEX SPECIALIS* ---- 110
ODDÍL II. - INSTITUTY ZÁVAZKOVÉHO PRÁVA ---- 111
KAPITOLA 1. - Otázka změny právního vztahu ---- 111
KAPITOLA 2. - Otázka zajištění výživného ---- 112
KAPITOLA 3. - Výživné jako předmět dědictví ---- 115
KAPITOLA 4. - Náhrada výživného v případě úmrtí osoby výživou povinné ---- 116
KAPITOLA 5. - Plnění vyživovací povinnosti za jiného ---- 118
KAPITOLA 6. - Vliv plynutí času na vyživovací povinnost ---- 120

ČÁST ŠESTÁ - SOUDNÍ ŘÍZENÍ VE VĚCECH VÝŽIVNÉHO ---- 122

ODDÍL I. - SPOLEČNÉ ZÁKLADY NESPORNÉHO A SPORNÉHO ŘÍZENÍ ---- 122
ODDÍL II. - SOUDNÍ ŘÍZENÍ O VÝŽIVNÉM K NEZLETILÉMU DÍTĚTI ---- 123
KAPITOLA 1. - Případy rozhodování soudu o výživném k nezletilému dítěti - 123
KAPITOLA 2. - Specifika řízení o výživném ve prospěch nezletilého dítěte --- 125
ODDÍL III. - ŘÍZENÍ VE VĚCECH VÝŽIVNÉHO ZLETILÝCH DĚTÍ A RODIČŮ ---- 130
ODDÍL IV. - NÁKLADY ŘÍZENÍ ---- 132
ODDÍL V. - VÝKON ROZHODNUTÍ VE VĚCECH VÝŽIVNÉHO ---- 133
ODDÍL VI. - OSOBA VÝŽIVOU POVINNÁ V KONTEXTU ZÁK. O KONKURSU A VYROVNÁNÍ ---- 134
ODDÍL VII. - PRÁVNÍ VZTAHY S CIZÍM PRVKEM ---- 134
KAPITOLA 1. - Komunitární právo ---- 135
KAPITOLA 2. - České mezinárodní právo ---- 135

ČÁST SEDMÁ - TEORETICKÉ KONCEPCE PRÁVNÍ ÚPRAVY VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 137

ODDÍL I. - ZÁKLADNÍ TYPY KONCEPCÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 137

KAPITOLA 1. - Obecná charakteristika ---- *137*
KAPITOLA 2. - Koncepce uzavřené právní normy - „objektivizace výživného" ---- *139*
KAPITOLA 3. - Koncepce otevřené právní normy - zohlednění subjektivních okolností výživného ---- *142*
KAPITOLA 4. - Současná česká právní úprava výživného ---- *145*
ODDÍL II. - VYBRANÉ ZAHRANIČNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY VÝŽIVNÉHO ---- 146

ČÁST OSMÁ - SOUVISLOSTI VEŘEJNÉHO PRÁVA ---- 149

ODDÍL I. - KONSEKVENCE NEPLNĚNÍ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI Z POHLEDU TRESTNÍHO PRÁVA ---- 149
KAPITOLA 1. - Trestný čin zanedbání povinné výživy ---- *149*
KAPITOLA 2. - Zvláštní případ zániku trestní odpovědnosti ---- *152*
ODDÍL II. - NÁHRADNÍ A DOPLŇKOVÉ VEŘEJNOPRÁVNÍ INSTITUTY VÝŽIVNÉHO - 153
KAPITOLA 1. - Ústavní a mezinárodněprávní základy právní úpravy ---- *153*
KAPITOLA 2. - Pojem „nezaopatřené dítě" ---- *154*
KAPITOLA 3. - Náhradní instituty výživného ---- *155*
KAPITOLA 4. - Doplňkové instituty výživného ---- *157*

ČÁST DEVÁTÁ - ÚVAHY *DE LEGE FERENDA* ---- 164

ODDÍL I. - OBECNÉ ÚVAHY ---- 164
ODDÍL II. - REKODIFIKACE SOUKROMÉHO PRÁVA ---- 165
ODDÍL III. - PRÁVNĚ RELEVANTNÍ SOCIOLOGICKÉ ASPEKTY ---- 166
KAPITOLA 1. - Prolamování tradičního modelu rodiny ---- *166*
KAPITOLA 2. - Otázky registrovaného partnerství a vyživovací povinnosti k dětem ---- *167*
KAPITOLA 3. - Vyživovací povinnost rodičů k dospělým dětem ---- *168*
KAPITOLA 4. - Vyživovací povinnost k rodičům - seniorům ---- *168*

ZÁVĚR ---- 170

POUŽITÉ ZDROJE ---- 173

(pozn.: podrobný obsah je umístěn na závěr rigorózní práce)

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ZOR zák. č. 94/1963 Sb., o rodině

ObčZ zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

OSŘ zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

(Pozn.: citace ostatních právních předpisů je uvedena v seznamu právních předpisů na s. 176)

..ÚS ...I... Nález Ústavního soudu ČR

R...I.... Judikatura ve věcech civilních uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek vyd. Nejvyšším soudem ČSFR, Nejvyšším soudem ČR, SR (do 31.12.1992) a Nejvyšším soudem ČR (od 1.1.1993).

Rt.../... Judikatura ve věcech trestních uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek vyd. Nejvyšším soudem ČSFR, Nejvyšším soudem ČR, SR (do 31.12.1992) a Nejvyšším soudem ČR (od 1.1.1993).

SIV.../... Sborník stanovisek, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí Nejvyšších soudů ČSSR, ČSR, SSR 1970 -1983; vydal Nejvyšší soud ČSSR, SEVT Praha 1980.

..Cdo(n)../.. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ve věci civilní

..Tdo..../... Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ve věci trestní

(pozn.: U ostatních rozhodnutí soudů je uváděn příslušný soud a sp. zn.)

ÚVOD

Předkládaná rigorózní práce pojednává o vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi zakotvené v platném a účinném právním řádu České republiky. Právní institut vyživovací povinnosti mezi subjekty rodinněprávního vztahu je projevem prozařování základního lidského práva na život, zakotveného v čl. 6 odst.1 Listiny základních práv a svobod, a práva rodiny na ochranu, deklarovaného v čl. 32 odst.1, 4 Listiny základních práv a svobod, jako práv ústavních do práva „jednoduchého". Uvedené právní principy jsou nositeli hodnot náležejících v axiologické hierarchii právního státu k hodnotám nejvyšším. Zájem státu na ochraně uvedených základních hodnot nabývá konkrétní podoby při legislativní činnosti, kdy zákonodárce normativním způsobem upravuje základní kameny rodinného života a zavádí pojmový aparát a interpretační pravidla rodinného práva. V následné fázi se pak zájem státu projevuje zejména prostřednictvím moci soudní při aplikaci rodinného práva na konkrétní individuální případy, jejichž společným jmenovatelem je absence zdravého rodinného prostředí.

Při zpracování zvolené materie bylo mojí ambicí zmapování současného stavu právní úpravy vyživovací povinnosti mezi uvedenými rodinněprávními subjekty, včetně právněteoretických východisek, aplikace soudy a vnímání a hodnocení dotčených právních institutů právní doktrínou. Práce je rozčleněna do deviti základních tématických částí, které jsou dále vnitřně strukturovány.

První část zdůrazňuje ústavní kořeny a charakter právní úpravy českého rodinného práva obecně a vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi zvláště.

Následující dvě části lze označit za jádro předkládané práce, viděno optikou právního pozitivizmu, neboť druhá část je věnována vyživovací povinnosti rodičů k dětem, zatímco třetí část se zaměřuje na

vyživovací povinnost dětí k rodičům. Uvedená problematika je pojata jako výklad pozitivní právní úpravy čerpající z komentářů a zahrnující soudní judikaturu i vlastní stanoviska. Autorský záměr v těchto částech práce spočíval v podání uceleného výkladu, který by přesahoval limity pouhé deskriptivy. Byla jsem proto vedena snahou pojmenovat praktické problematické jevy a předestřít jejich řešení. Pozornost je věnována roli principu *bona mores*, jako přirozenoprávnímu a současně v platné právní úpravě explicitně uznanému regulativu vzájemných práv a povinností rodinněprávních subjektů. Je nutno předeslat, že v části druhé je zpravidla obsažen výklad, který je pro oba typy vyživovací povinnosti společný, v části třetí jsou pak vyjádřena specifika vyživovací povinnosti dětí k rodičům.

Pro dosažení relativní komplexnosti uchopeného tématu, z pohledu hmotného práva, jsou zařazeny čtvrtá a pátá část. Čtvrtá část se týká vztahu mezi jednotlivými vyživovacími povinnostmi, pátá část pojednává o vztahu dotčených vyživovacích povinností k relevantním institutům občanského práva.

Část šestá je zaměřena na procedurální otázky vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi. Cílem této části je zejména podtržení odlišností mezi soudním řízením ve věcech péče soudu o nezletilé v rámci nesporného řízení soudního a mezi soudním řízením sporným, které je vedeno o ostatních sporech majících svůj právní základ v úpravě vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi navzájem.

Sedmá část se zabývá právněteoretickými východisky koncepcí zákonné úpravy výše vyživovací povinnosti v typizovaném případě, přičemž právní doktrína opakovaně otevírá otázku tzv. „objektivizace výživného". Řešení normativního zakotvení míry konkretizace či abstrakce při stanovení zákonných ukazatelů výše vyživovací povinnosti v sobě zahrnuje postoj, který je odrazem určité právní ideologie a vykazuje podstatnou vypovídací hodnotu o postavení vnitrostátního soudce kontinentální právní kultury, který nalézá, či snad

dokonce v závislosti na stupni abstrakce zákonného ustanovení dotváří právo, jak připouští část soudobé právní teorie. V popisované části pracuji rovněž s komparatistickými poznatky českých autorů publikujících v oblasti rodinného práva, přičemž je rozpoznatelná tendence obhájit adekvátnost obecného stanovení kriterií vyživovací povinnosti ve vztahu k českému právnímu prostředí.

Stručný exkurz do oblasti veřejného práva je náplní osmé části. Své místo zde nalezly konsekvence neplnění vyživovací povinnosti z pohledu práva trestního, jakož i veřejnoprávní náhradní a doplňkové instituty vyživovací povinnosti spadající do oblasti sociálního zabezpečení.

V poslední deváté části předkládané rigorózní práce si dovoluji uvést své úvahy *de lege ferenda*, které odvíjím od společenského konsensu na probíhajícím faktickém prolamování tradičního sociologického modelu rodiny. Uvedený fakt představuje pro zákonodárce výzvu reagovat v pravý čas na neudržitelnost tradičního právního pojetí rodiny, k níž pravděpodobně dojde, avšak kterou lze po určitou dobu překlenout extenzivním výkladem právní normy či použitím analogie právní normy nejblíže příbuzné.

Poslední slovo úvodu nechť je poděkováním všem v této práci citovaným autorům za zpřístupnění jejich odborných názorů právní veřejnosti.

ČÁST PRVNÍ - CHARAKTER RODINNÉHO PRÁVA A VZÁJEMNÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI MEZI RODIČI A DĚTMI

ODDÍL I. - ZÁKLADY PRÁVNÍCH INSTITUTŮ RODINNÉHO PRÁVA

Právní instituty tvořící hmotu rodinného práva nalézají své institucionální opodstatnění v pramenech mezinárodního práva, jimiž je Česká republika vázána, a v Listině základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky.

Podle čl. 16 odst. 3 Všeobecné deklarace lidských práv je rodina přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu. Podle čl. 25 odst. 2, věty prvé cit. deklarace mají mateřství a dětství nárok na zvláštní péči a pomoc. Podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod má každý právo na respektování svého rodinného života. Podle čl. 12 cit. úmluvy mají muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva. Ochrana dítěte je na poli mezinárodního práva zakotvena zejména v Úmluvě o právech dítěte.

Listina základních práv a svobod představuje katalog základních lidských hodnot, které jsou hodny ochrany nejvyšší. Mezi obsaženými hodnotami existuje hierarchie, která vystupuje do popředí, je-li třeba upřednostnit ochranu některé z hodnot stojících v kontextu konkrétního případu vůči sobě v kontradiktorním postavení. V takovém případě se uplatní interpretační teorie poměřování (považování) hodnot, jejímž výsledkem je aplikace práva, kdy se jeden z právních principů při interpretaci právní normy nepoužije, neboť ustoupí do pozadí před

jiným principem jako nositelem jiné hodnoty dosahující pro daný typ upraveného společenského vztahu větší váhy.[1]

Rodina je chráněna v čl. 32 Listiny základních práv a svobod, v rámci tzv. „sociálních a hospodářských práv". Podle odst. 1 cit. článku jsou rodičovství a rodina pod ochranou zákona; zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. Podle odst. 3 cit. článku mají děti narozené v manželství i mimo ně stejná práva. Konečně podle odst. 4, věty prvé cit. článku je péče o děti a jejich výchova právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Systematické zařazení těchto práv do kategorie práv sociálních a hospodářských nutně znamená, že péči o rodinu musí být ze strany státu poskytnuta specifická ochrana.

ODDÍL II. - POJEM „RODINA"

Legální definice rodiny není v platném českém právním řádu zahrnuta, tudíž je třeba vycházet při interpretaci uvedeného pojmu z chápání pojmu v rovině obecného českého jazyka. V právnické literatuře nabízí obsáhlou definici rodiny Slovník českého práva: „Rodina je nejstarší lidskou institucí. Vznikla z přirozeného pohlavního pudu, vedoucího k plození a rozmnožování živočišného druhu, současně však po věky slouží potřebě ochránit potomstvo, připravovat je na život, učit, vychovávat a v neposlední řadě uspokojovat zajištění hmotných potřeb členů rodiny a jejich vzájemnou pomoc. Definici rodiny podávají různé společenské obory - sociologie, demografie, ekonomie a další. O rodině se mluví jako o společenské skupině - např. malé dvougenerační rodině, či velké, vícegenerační, o rodině moderní či matriarchální a podobně. Uvádí se výpočet různých funkcí rodiny, v současné době se zdůrazňují tzv. „rodinné hodnoty", jejich vývoj a

1 KÜHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, s. 92

změny. Pro právo jsou nejdůležitější ony hodnoty, jež vyjadřují etickou, ale taktéž i ekonomickou stránku vzájemných vztahů v rodině a jejich význam, jakož i sepětí rodiny s ostatními společenskými strukturami, zejména většími společenstvími - státem, obcí, humanitárními sdruženími a podobně. Z toho pak dedukuje právní řád potřebu formulování konkrétních právních vztahů v rodině, event. vůči rodině formou závazných, zákonných norem. Rodina podle české právní úpravy jako taková není subjektem (nositelem) práv a povinností v právu soukromém. V právu veřejném (zejména v normách týkajících se ústavního pořádku) je rodině poskytována ochrana. Právo vychází z toho, že rodina je společenstvím vytvářeným fyzickými osobami, jež jsou v příbuzenském vztahu, event. ve vztahu osob blízkých. Právo soukromé i veřejné uvádí pro tento vztah speciální kriteria. Těžiště právní úpravy vztahů osob fyzických vytvářejících rodinné společenství (rodinu) spočívá v právu soukromém upravujícím manželství, vztah rodičů a dětí, osvojení a další vztahy."[2] Někteří autoři přitom zpochybňují vůbec schopnost pojem rodiny na poli práva definovat.[3] Vzhledem k tomu, že v oblasti práva soukromého jsou nositeli práv členové rodiny, nikoliv rodina sama, nečiní uvedená okolnost právní praxi potíže.

ODDÍL III. - SPECIFIKA RODINNĚPRÁVNÍHO VZTAHU

Právě ZOR je právní normou představující prodlouženou ruku odpovědnosti státu za ochranu rodiny a současně, v terminologii Ústavního soudu ČR, projevem prozařování ústavního práva do práva jednoduchého.[4] ZOR je kodexem, tj. normou, která vznikla z ambice zákonodárce upravit celé právní odvětví. Jedná se přitom o normu

2 MADAR, Z. a kol., Slovník českého práva II. díl 2. vyd. Praha: Linde 1999, s. 1184

3 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol., Zákon o rodině. Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. XX

4 např. nálezy Ústavního soudu II. ÚS 30/2003, I. ÚS 185/2004

práva soukromého, pro něž je v kontrastu k právu veřejnému typická rovnost subjektů právních vztahů. Rodinné právo je v oblasti soukromého práva přitom specifické právě tím, že poskytuje ochranu standardním funkcím a standardním vazbám rodiny, tedy společenství fungujícímu mezi lidskými bytostmi navzájem k sobě emocionálně a materiálně dlouhodobě vázanými. § 104 ZOR jako závěrečné zákonné ustanovení prohlašuje ZOR za *lex specialis* ve vztahu k ObčZ. Toto závěrečné ustanovení svědčí o pojetí rodinného práva jako samostatného právního odvětví.[5] Je však třeba připomenout, že v současné době příprav nového kodexu celé oblasti soukromého práva dominují názory zcela opačné, jednoznačně tendující k pojetí rodinného práva jako součásti práva občanského.[6]

Co se týče rodinného společenství mezi rodiči a dětmi, jde o společenství fungující ve dvou základních generačních úrovních, přičemž v případě absence standardních funkcí a vazeb zavádí zákonodárce náhradní instituty rodinného prostředí. Skutečnost, že rodina potřebuje ochranu jednak před vnějším světem a jednak, a to zejména, i před některými svými členy, vyplývá z faktické nerovnosti subjektů rodinného práva ve smyslu jejich reálné schopnosti bránit svá práva. Právě uvedená reálná biologicky daná nerovnost rozložení sil mezi rodiči a dětmi, spočívající v rozumové nevyspělosti nezletilých dětí a v jejich citové a materiální závislosti na rodičích, a rovněž vzájemná mnohdy dlouhodobě vytvářená materiální a emocionální závislost ostatních členů rodiny jsou důvodem garance zvýšené ochrany rodiny ze strany státu oběma naznačenými směry a důvodem zpravidla kogentního charakteru ustanovení ZOR. Již v § 1 odst. 2 ZOR je stanoveno, že hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Právní úprava ZOR přitom chápe rodinu ve vztahu

5 RADIMSKÝ, J., RADVANOVÁ, S. a kol., Zákon o rodině. Komentář. 1. vyd. Praha: Panorama 1989, s. 383

6 ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M., Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde 2001, s. 26 - 28

mezi rodičem a dítětem bez ohledu na to, zda rodiče dítěte tvoří sezdaný pár.[7]

ODDÍL IV. - SPECIFIKA VZÁJEMNÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI MEZI RODIČI A DĚTMI

Zakotvení vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi navzájem nabývá na významu v případě narušení standardně fungujících vazeb rodinného prostředí (vedle dalších právních institutů, např. institutu náhradní rodinné výchovy). Právní instituty vyživovací povinnosti rodičů k dětem a dětí k rodičům jsou normativně upraveny v části třetí ZOR, která podává taxativní výčet zákonných vyživovacích povinností. Vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí je konkrétně zakotvena v hlavě první třetí části, v § 85 až § 87 ZOR s tím, že pro ni platí společná ustanovení výživného obsažená v § 96 až § 103 ZOR. Pro výklad dotčených právních institutů je rovněž rozhodné shora zmíněné závěrečné ustanovení části čtvrté - § 104 ZOR.

Na tomto místě považuji za nutné zdůraznit, že ZOR věkově neohraničuje časový úsek, kdy lze člověka považovat za dítě. Pojem „dítě" proto chápe jako přímého potomka v prvním stupni příbuzenství, přičemž rozhodné je právní pojetí rodičovství *(viz s. 28 a násl.)*.

Vyživovací povinnost rodičů k dětem vychází z chápání rodiny v její moderní základní tzv. „nukleární" podobě.[8] Vyživovací povinnost dětí k rodičům vychází z širšího pojetí rodiny zahrnujícího nejen rodiče a děti, ale i rodiče potomků fungujících již ve vlastním modelu nukleární rodiny. Těsnost vztahů mezi subjekty vyživovací povinnosti se projevuje v nastavení podmínek, za nichž právo oprávněného subjektu na výživu vůči povinnému vzniká, a v zákonných kriteriích pro

7 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol., Zákon o rodině. Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 4

8 VESELÁ, R. a kol., Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy. 2. vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA 2005, s. 17

stanovení kvality konkrétního typu vyživovací povinnosti. Vznik reálné vynutitelné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi implikuje materiální nedostačivost a odkázanost oprávněného subjektu na povinný subjekt. Jedná se o práva a povinnosti osobní povahy s určitými aspekty majetkovými. Normativní úpravu vzniku vyživovací povinnosti *ex lege* je třeba za použití teleologického výkladu interpretovat jako projev jednoznačného zájmu státu na primárním zajištění dětí a potřebných rodičů v rámci rodiny, a to na základě břemene zodpovědnosti, kterým jsou děti a rodiče navzájem různou měrou v různých etapách života zatíženi.

ČÁST DRUHÁ - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM

ODDÍL I. - VZNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI

KAPITOLA 1. - Obecná charakteristika

Jak již bylo řečeno, právní institut vyživovací povinnosti rodiče k dítěti je založen na existenci rodinněprávního vztahu rodič - dítě, který vykazuje příbuzenské, dlouhodobé emocionální a materiální vazby. S ohledem na to, že rodinněprávní vztah vznikne okamžikem narození, nebo osvojením, vzniká vyživovací povinnost rodičů k dětem rovněž buď narozením dítěte, nebo osvojením.

Oba důvody vzniku vyživovací povinnosti působí stejné právní následky co do obsahu právního vztahu mezi subjektem povinným a oprávněným výživou. Koncepce vzniku vyživovací povinnosti je tak vystavěna na dvou rovnocenných alternativách v souladu se zásadou zákazu jakékoliv diskriminace dětí, která je explicitně vyjádřena v čl. 2 odst.1 Úmluvy o právech dítěte.

KAPITOLA 2. - Narození jako důvod vzniku vyživovací povinnosti

Tvrzení, že vyživovací povinnost vzniká narozením, vyžaduje upřesnění. Jistě platí bezvýjimečně u matky dítěte v duchu římské zásady: *„Mater semper certa est"* („Matka je vždy jistá"), když současně ustanovení § 50a ZOR stanoví, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Výslovné zodpovězení otázky mateřství v našem právním řádu je z pohledu pokroku lékařské vědy v oblasti asistované reprodukce plně důvodné. Jde-li o osobu otce dítěte, platí vznik vyživovací povinnosti k dítěti narozením, vztahujeme-li toto tvrzení k otci, u něhož nedojde k určení otcovství po narození dítěte *(viz s. 28 a násl.)*.

Na poli vyživovací povinnosti rodiče k dítěti se nelze úspěšně dovolávat římské zásady: *„Nasciturus pro iam nato habetur"* („Způsobilost mít práva a povinnosti má i počaté dítě, narodí-li se živé"), která se uplatňuje v právu občanském.[9] Rozbor práv nascitura je praktický pro označení subjektu povinného ke krytí nákladů budoucí rodičky na plnohodnotnou, případně speciální stravu a pořizování výbavičky, jestliže se dítě nenarodí živé. Tato problematika je však již uspokojivě vyřešena konstantní judikaturou, která výbavičku a zvýšené náklady budoucí rodičky v případě nenarození dítěte zahrnuje mezi náklady spojené s těhotenstvím a slehnutím. Shodně nahlíží na uvedenou problematiku právní teorie. „Právo na příspěvek na úhradu uvedených nákladů (výbavička, ošacení pro těhotnou ženu...) by matka mohla uplatnit jako své právo pouze tehdy, pokud by se dítě nenarodilo živé, a tudíž by k němu nevznikla vyživovací povinnost."[10]

Vyživovací povinnost biologických rodičů k dítěti vzniká okamžikem narození dítěte, přičemž vyživovací povinnost každého z rodičů je samostatnou povinností ve vztahu ke každému z narozených dětí. Narození je právní událostí, tj. objektivní skutečností ve vnějším světě. Subjektivní stránka - vědomost otce o narození dítěte - je ve vazbě ke vzniku vyživovací povinnosti irelevantní. Naopak jako okolnost relevantní bude vnímána ve smyslu naplnění materiální stránky trestného činu zanedbání povinné výživy v případě neplnění vyživovací povinnosti *(viz s. 149 a násl.)*.

KAPITOLA 3. - Osvojení jako důvod vzniku vyživovací povinnosti

Druhou alternativou vzniku vyživovací povinnosti rodiče k dítěti je osvojení. *„Adoptione natura imitatur."* („Osvojení napodobuje přírodu.") Právní institut osvojení je založen na fikci biologického svazku.[11] Zákonodárce navozuje pomocí fikce určitý právní stav s plným

9 § 7 odst 1 ObčZ

10 HRUŠÁKOVÁ, M , KRÁLÍČKOVÁ, Z , České rodinné právo 2 vyd Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2001, s 254, HRUŠÁKOVÁ, M a kol , Zákon o rodině Komentář 3 vyd Praha C H Beck 2005, s 408

11 HRUŠÁKOVÁ, M , KRÁLÍČKOVÁ, Z , České rodinné právo 2 vyd Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2001, s 259

vědomím toho, že tento stav neodpovídá a ani nemůže odpovídat skutečnosti, zatímco jiný příbuzný normativní instrument - právní domněnka - slouží k navození právního stavu vycházejícího ze zkušenosti s lidským chováním určitého typu.

Osvojení vzniká rozhodnutím soudu, které je konstitutivní povahy, tj působí *ex nunc*. Právní následky osvojení proto nastávají dnem právní moci soudního rozhodnutí.

Osvojení nastává a vyživovací povinnost rodiče k dítěti založená osvojením vzniká vždy až po narození dítěte. Osvojení je limitováno nabytím zletilosti dítěte. Vzniku této vyživovací povinnosti předchází vyživovací povinnost přinejmenším biologické matky dítěte s výjimkou případu, kdy matka zemře při porodu. Není-li žádného z biologických rodičů jako subjektu povinného výživou k dítěti, nastupuje vyživovací povinnost ostatních příbuzných. Co do vzniku vyživovací povinnosti osvojitele jde tedy o vyživovací povinnost následnou a vždy závislou na vůli potenciálně povinného subjektu.

Právní úprava osvojení je obsažena v § 63 až § 77 ZOR. Podle § 63 odst. 1, věty prvé ZOR vzniká osvojením mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi. Osvojení je na jedné straně důvodem zániku a na druhé straně důvodem vzniku vyživovací povinnosti rozdílných subjektů vůči témuž oprávněnému subjektu, s výjimkou osvojení dítěte manželem jediného rodiče dítěte. Právní teorie označuje osvojení, které způsobuje zánik dosavadních rodinněprávních vztahů za *„adoptio plena"* („osvojení úplné"). [12]

Český právní řád rozlišuje dva druhy osvojení, a to osvojení zrušitelé (osvojení I. typu, prosté, obyčejné, jednoduché) a osvojení nezrušitelné (osvojení II. typu, osvojení se zápisem do matriky). Oběma typům osvojení předchází tzv. „preadopční péče" v rozsahu nejméně tří měsíců, přičemž k nezrušitelnému osvojení může dojít pouze ve vztahu k dítěti staršímu jednoho roku věku.

---

12 RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M., Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1999, s. 129

Osvojitelem se může stát buď jedna fyzická osoba (individuální osvojení), nebo manželé (společné osvojení). Podle § 13 odst. 2 zák. o registrovaném partnerství brání trvající partnerství tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.

V případě zrušitelného osvojení nelze hovořit o absolutním, ale pouze o relativním zániku vyživovací povinnosti biologických rodičů, která se může obnovit. Po zrušení zrušitelného osvojení se obnovují původní vazby v biologické rodině, a to včetně vyživovací povinnosti. Shodně např. *R 65/65: „Rozhodující pro zrušení vyživovací povinnosti osvojitele k osvojenci je doba, kdy rozhodnutí o zrušení osvojení nabylo právní moci. Teprve od tohoto okamžiku mají rodiče ze zákona k dítěti vyživovací povinnost."* Problémy s plněním výživného k osvojeným dětem nevznikají zpravidla v raném období po osvojení, neboť osvojení je projevem vůle rodiče či rodičů založit rodinu a poskytnout dítěti řádnou péči a harmonické výchovné prostředí.

KAPITOLA 4. - Vznik vyživovací povinnosti a vznik práva na výživné

Vznik vyživovací povinnosti se nemusí nutně krýt se vznikem reálně uchopitelného práva dítěte na výživu, tedy se vznikem práva na dávku výživného. Ke vzniku práva na dávku výživného je třeba souběhu rodinněprávního vztahu rodiče a dítěte s dalšími zákonem kvalifikovanými okolnostmi. Jinak řečeno, je nutno rozlišovat mezi vznikem existence vyživovací povinnosti rodiče vůči dítěti, která bez dalšího vzniká *ex lege* a mezi vznikem práva dítěte na výživné v konkrétní formě a v konkrétním rozsahu. Situace, kdy vznik práva vyživovací povinnosti obecně a práva na výživné nespadá do jednoho časového okamžiku, může nastat i ve standardně fungující rodině bez narušení citových vazeb v rodině. Tak tomu je např., je-li matka dítěte na mateřské dovolené a otec dítěte studuje vysokou školu formou prezenčního studia. Výživu pak zajišťují prarodiče, a to i třeba v plném rozsahu, včetně bydlení. Určitou náhradní či doplňkovou funkci

výživného sehrávají instituty sociálního zabezpečení *(viz. s. 153 a násl.)*.

Právo na výživu v takovém případě přežívá v jakési holé podobě, jako zákonem deklarované a garantované právo, a to až do doby naplnění konkrétním obsahem. K obdobnému naplnění či vyprázdnění obsahu práva na výživné může docházet i v následujícím období až do absolutního zániku vyživovací povinnosti *(viz s. 61 a násl.)*. Právní teorie zařazuje uvedené jevy pod pojem „elasticita vyživovací povinnosti".[13]

ODDÍL II. - OBSAH VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI

V obecné rovině je obsah právního vztahu představován oprávněným a povinným subjektem a těmto subjektům odpovídajícími právy a povinnostmi.

KAPITOLA 1. - Subjekty vyživovací povinnosti

Oprávněným subjektem je dítě, povinným subjektem je rodič dítěte. Vždy se jedná o samostatný právní vztah mezi každým dítětem a každým rodičem, tedy o rodinněprávní vztah mezi ascendentem a descendentem v přímém příbuzenství prvního stupně.

1. - Dítě jako oprávněný subjekt

1.1. - Schopnost dítěte samostatně se živit

Oprávněným subjektem z vyživovací povinnosti rodičů je dítě, které se není schopno samo živit. ZOR neobsahuje legální definici pojmu „dítě." Z ustanovení ZOR je však zřejmé, že se za dítě považuje

13 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol., Zákon o rodině. Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 359

fyzická osoba od okamžiku narození bez ohraničení horní věkové hranice. Dosažení věku 18 let je relevantní zejména z pohledu procesního práva *(viz s.123 a násl.)* a dále z hlediska přiznání, změny poměrů a započtení výživného *(viz s. 54 a násl.; s. 113 a násl.)*. Právním pramenem shodně vymezujícím hranici mezi dítětem a dospělým je Úmluva o ochraně práv dítěte, která v čl. 1 označuje za dítě každou lidskou bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Odlišnou věkovou hranici dítěte nalezneme v oblasti sociálního zabezpečení, kdy např. sirotčí důchod je poskytován do 26 let věku nezaopatřeného dítěte.

ZOR stanovil v § 85 odst.1 jako kriterium doby trvání vyživovací povinnosti schopnost samostatné obživy dítěte. Při interpretaci tohoto zákonného ustanovení je třeba zaměřit pozornost na otázku, kdy je dítě schopno se samo živit. Z pojetí vyživovací povinnosti je patrné, že k výkladu tohoto ustanovení je nutno přistupovat se zohledněním individuálních okolností případu, nikoliv paušálně, neboť pokud by zákonodárce měl na mysli určitý obecně dostačující stupeň dosaženého vzdělání, dosažení určitého roku věku či poměr dosahovaného příjmu dítěte k životnímu či existenčnímu minimu, pak by takové kriterium vyjádřil explicitně. V každém konkrétním případě je třeba zabývat se v kontextu individuálních možností, schopností a talentu dítěte tím, zda dosáhlo schopnosti samo se živit, t.j hradit své odůvodněné potřeby z odměny dosažené za svou práci.

Shodně např. R 100/67: „*Schopnost dítěte k tomu, aby se živilo samo, není odvislá od dosažení určité věkové hranice; není tedy důvodu k tomu, aby bylo při plnění vyživovací povinnosti rodičů k dětem omezováno předem dosažením určité věkové hranice dítětem (např. nabytím zletilosti).*"

Předpokladem dosahování samostatné obživy je dokončení studia v daném oboru, přičemž schopnosti samo se živit dítě dosáhne

tehdy, jestliže absolvuje studium, k němuž má reálné intelektuální předpoklady.

Dítě, které úspěšně ukončilo střední školu a bylo přijato na vysokou školu, vyšší odbornou školu či na pomaturitní studium, ještě nenabylo schopnost samo se živit, tudíž vyživovací povinnost rodiče nezaniká. V případě, že dítě nastoupí do pracovního procesu po ukončení střední školy či je vedeno v evidenci uchazečů o zaměstnání na příslušném úřadu práce a následně nastoupí studium na některém typu vzdělávací instituce, může dojít k „obživnutí vyživovací povinnosti", která byla výdělečným obdobím dítěte přetržena. Obnovení vyživovací povinnosti je však závislé zejména na délce působení dítěte v pracovním procesu. „Pokud dítě po ukončení učiliště nebo střední školy začalo pracovat a po čase se rozhodne, že ve studiu bude pokračovat, vyživovací povinnost rodičů se zásadně neobnovuje."[14]

Otázkou je, zda lze za soustavnou přípravu dítěte na budoucí povolání považovat získání kvalifikace téhož stupně v jiném oboru. Podle R 11/93: „*Za pokračování přípravy dítěte na budoucí povolání, s přihlédnutím k nedostatku vhodných pracovních příležitostí pro absolventy škol, lze považovat dvouleté pomaturitní studium, jehož ukončení umožní absolventu najít si zaměstnání i v jiném oboru, než na který byla příprava dítěte dosud zaměřena. Podmínkou však jsou takové okolnosti případu, kdy ze strany oprávněného zletilého dítěte nejde o snahu vyhnout se zaměstnání a kdy se jedná o situaci vyvolanou objektivními okolnostmi trhu práce.*" V uvedeném rozsudku byl rovněž vysloven tento právní názor: „Pokud se dítě, které skončilo přípravu pro budoucí povolání rozhodne pro přípravu v jiném oboru a jestliže tato další příprava nenavazuje na předchozí a není zvyšováním kvalifikace, zásadně již netrvá vyživovací povinnost rodičů k dítěti."

Obdobně R 29/55: „*Vyživovací povinnost rodičů k dětem nelze rozšiřovat na děti, které po vykonaných studiích dosáhly povolání, které*

14 ANTALOVÁ, T. Výživné zletilých dětí. Rodinné právo, 1999, č. 6, s. 10

jim umožňovalo, aby se živily samy, které se ale později po nabytí zletilosti rozhodly ke studiu potřebnému pro dosažení jiného vzdělání."

Uvedená soudní rozhodnutí prezentují názor, dle kterého vyživovací povinnost rodičů k dětem není bezbřehá, nelze ji rozšiřovat do nekonečna. Nelze na rodičích požadovat nové materiální oběti ve formě plnění vyživovací povinnosti, když ti svoji povinnost již splnili tím, že dítěti umožnili materiálním zajištěním studium odpovídající jeho schopnostem a talentu. Další vzdělávání je osobní záležitostí dítěte již vystudovaného a schopného samostatné výdělečné činnosti a je na něm, aby si potřeby se studiem spojené financovalo.[15] Pro správnost výkladu svědčí i použití logického argumentu *ad absurdum*, neboť jistě nelze připustit absurdní důsledky trvání vyživovací povinnosti po celou dobu zvyšování kvalifikace dítěte, když taková potřeba vyplývá z trendu celoživotního vzdělávání zaměstnanců. Je nutno zohlednit určitý časový odstup mezi dosažením vzdělání za podpory rodičů a následným vzděláváním, když významný přechodný časový úsek je vyplněn výdělečnou činností dítěte.

Nelze však vyloučit případy, kdy i po delším časovém odstupu bude na místě vyslovení obživlé vyživovací povinnosti rodiče k dítěti. Na časové ose lze popsané přetržení studia vyjádřit typicky jako období několika let mezi ukončením střední školy a nástupem na vysokou školu. V praxi se jedná zejména o případy, kdy bylo dítě přijato na vysokou školu po několikerém absolvování přijímacích zkoušek; případně kdy bylo po několikaletém studiu cizího jazyka v zahraničí přijato na studium téhož jazyka v České republice. Zde vstupuje mezi okolnosti ovlivňující obživnutí vyživovací povinnosti významný prvek spočívající v dlouhodobém úsilí dítěte o dosažení přijetí ke zvolenému studiu. Za rozhodné kriterium pro posouzení znovuobnovení vyživovací povinnosti je považováno to, zda další vzdělání je pro dítě a společnost prospěšné.[16] Výsledek získaný po

15 MAYEROVÁ, Z., ŠTOVÍČEK, J., Zákon o rodině s komentářem. 1. vyd. Praha: CODEX Bohemia 1998, s. 150

16 NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O. : Vyživovací povinnost, 1.vyd. Praha. Linde 1995, s. 107

uplatněný uvedeného kriteria je třeba podrobit přezkoumání v tom směru, zda je případné další finanční zatížení rodičů morálně udržitelné.

Podle rozsudku Krajského soudu v Olomouci 10 Co 202/53: *„Vyživovací povinnost nezaniká prvním výdělkem dítěte v zaměstnání, nýbrž trvá určitou dobu, dokud dítě neuspokojí své odůvodněné požadavky, např.: ošacení, které z prostředků rodičů na výživu nemohly být náležitě opatřeny."* Pokud však dítě rozváže pracovní poměr, vyživovací povinnost neobživne ani v případě, že nesplní podmínky pro přiznání podpory v nezaměstnanosti, neboť dítě si takovou situaci přivodilo samo svým jednáním a nelze ji přičítat k tíži rodičům. Opačný výklad by byl v rozporu s dobrými mravy *(viz. s. 65 a násl.)*.

1.2. - Vyživovací povinnost po dobu studia dítěte

Podle čl. 33 odst. 1 Listiny základních práv a svobod má každý právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon. Zásadně trvá vyživovací povinnost po dobu studia dítěte, jedná-li se o soustavnou přípravu k výkonu budoucího povolání.

1.2. 1. - Prázdniny

Prázdniny nemají bez dalšího na existenci a rozsah vyživovací povinnosti vliv. V odůvodněných případech může dojít k modifikaci rozsahu vyživovací povinnosti např. v souvislosti s tím, že dítě nehradí náklady spojené s ubytováním a náklady na dopravu. Zásadně je třeba u posuzování rozsahu vyživovací povinnosti v období prázdnin (zpravidla k návrhu povinného rodiče) vycházet z toho, že prázdniny jsou obdobím určeným v rámci studia primárně k relaxaci dítěte, přičemž právo dítěte na plnohodnotné prožití prázdnin ve smyslu materiálního zajištění se odvíjí od ústavně zaručeného práva na vzdělání.

Specifický režim může mít vyživovací povinnost v době prázdnin následujících po ukončení posledního ročníku střední školy či učiliště, kdy dítě již získalo vzdělání, které mu umožňuje schopnost samostatné obživy. Zde bude třeba opět postupovat individuálně s ohledem na aktuální situaci na trhu práce v konkrétním regionu s tím, že soudy zpravidla respektují právo dítěte na výživu za období posledních prázdnin.

1.2. 2. - Příležitostný výdělek dítěte

Vyživovací povinnost rodičů se nemění v důsledku příležitostného výdělku dítěte z brigády po dobu studia na střední či vysoké škole, byť by se jednalo o brigádu dlouhodobější. Vycházím ze zásady, že dítě je schopno samo se živit v okamžiku, kdy dosahuje nebo by mohlo dosahovat výdělku vykonáváním práce, k níž získalo vzdělání odpovídající jeho schopnostem, intelektu a talentu. Přilepšení si za studia formou brigády, byť v oboru, mu nelze přičítat k tíži ve smyslu snížení vyživovací povinnosti rodiče. Takové pojetí by bylo pro dítě demotivační a v důsledku by vedlo k pasivitě dítěte. Přitom absolvování brigád přináší dítěti žádoucí návyky pro pracovní proces a pokud se jedná o brigády v oboru, lze mít za to, že dítě tímto způsobem zvyšuje svoji potenciální cenu na trhu práce. Je třeba mít na zřeteli, že se jedná o příjem dítěte, které získalo svým zvýšeným úsilím v době za studia, případně o prázdninách. Obdobně R 76/68: *„Ojedinělý příjem dítěte (např. v době školních prázdnin), které se jinak připravuje na studiem na budoucí povolání, neovlivňuje zpravidla vyživovací povinnost rodičů."*

1.2. 3. - Nepřiměřeně dlouhé studium

Nepřiměřeně dlouhé studium je studium přesahující dobu, která odpovídá jeho náročnosti. Tyto případy lze rozdělit na případy souvislého studia a na případy, kdy studium bylo přerušeno.

Existenci vyživovací povinnosti je nutné posuzovat s ohledem na okolnosti, které nepřiměřenou délku studia zapříčinily. Nepochybně v

případě onemocnění či úrazu jako okolnosti na vůli dítěte nezávislé je třeba dovodit, že vyživovací povinnost trvá.

Jinak tomu však bude v případě, kdy dítě studuje delší dobu pro špatný prospěch. Pak je na místě zvážit, zda takové vzdělání, kterého chce dosáhnout, odpovídá jeho intelektuálním schopnostem a vlastnostem, nebo zda jde o laxní přístup dítěte ke studiu. V obou případech by tyto skutečnosti měly být vzaty v úvahu při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti. V nejzazším případě mohou vést k zániku vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. Jedná-li se o laxní přístup dítěte ke studiu, pak je nutno výši vyživovací povinnosti přizpůsobit odůvodněným potřebám dítěte, když odůvodněnou potřebou bude pouze potřeba odpovídající řádnému vykonávání zkoušek. V praxi se však tato skutečnost promítne zpravidla až v posledním ročníku studia, kdy vyjde najevo, že dítě neukončí studium v řádném termínu. Teprve tehdy se pravděpodobně otevře prostor pro snížení výše vyživovací povinnosti.

V druhém případě, kdy dítě studuje zodpovědně, avšak jeho prospěch není dostatečný k pokračování ve studiu v řádných termínech, je otázkou, zda studium takového dítěte odpovídá jeho schopnostem, zda je společensky odůvodněnou potřebou a zda je vůbec v takovém křiklavém případě morálně udržitelné vyslovení trvání vyživovací povinnosti rodiče k dítěti. Dle některých autorů se v případě, že zletilé dítě řádně nestuduje a nepřipravuje se tak řádně na své budoucí povolání, má za to, že je schopno samo se živit a výživné se nepřiznává pro rozpor s dobrými mravy.[17] V praxi jsou však soudy zdrženlivější, neboť určení zániku vyživovací povinnosti by mohlo být pro dítě ve vztahu ke studiu likvidní.

Odlišnými případy jsou případy přerušení studia, kdy je třeba opět zvažovat, z jakého důvodu bylo studium přerušeno. Pokud z důvodu, který netkví v objektivních okolnostech, např. cestování, pak v takovém případě po dobu výluky studia neexistuje vyživovací

17 ANTALOVÁ, T.: Výživné zletilých dětí. Rodinné právo, 1999, č. 6, s. 10

povinnost. Vyživovací povinnost se opět obnovuje nástupem ke studiu, přičemž k takovému přetržení vyživovací povinnosti může dojít v průběhu studia i opakovaně. Pokud jde o okolnosti přímo nezávislé na vůli dítěte, jako je nemoc, nástup na mateřskou, rodičovskou dovolenou, máme co do činění se skutečnostmi zakládající změnu poměrů na straně dítěte, které mohou modifikovat rozsah vyživovací povinnost rodiče oběma směry.

1.2. 4. - Následné, souběžné, překrývané studium téhož stupně

V případě pokračování ve studiu další vysokou školou či jinou školou téhož stupně vyživovací povinnost zásadně netrvá, neboť potřeba vzdělání pro nabytí schopnosti samostatně se živit je již uspokojena.

V případě, že dítě studuje více vysokých škol souběžně nebo se studium překrývá, vyvstává otázka trvání a případné výše vyživovací povinnosti. Mám za to, že vodítkem ke správnému posouzení takové situace je rozlišení mezi tím, kdy dítě studuje dvě vysoké školy vzájemně se doplňující či podporující ve smyslu jejich zaměření a ve smyslu případného uplatnění, např. studiem oboru ekonomie je zvyšována kvalifikace právníka a zlepšována tak možnost uplatnění na trhu práce (obdobně prezenční postgraduální studium), a tím, kdy ke zvyšování kvalifikace v daném oboru studiem další vysoké školy nedochází. Dalším kriteriem je talent a schopnosti dítěte. Dítě nelze omezovat v počtu studovaných vysokých škol jen z toho důvodu, že rodič plní vyživovací povinnost nedobrovolně. Plněním vyživovací povinnosti je nahrazována péče rodiče v rovině materiálního zajištění, které by se dítěti dostalo ve standardně fungující rodině. Nikoliv podružnou roli bude hrát rovněž vytíženost studiem a schopnost alespoň částečné samostatné obživy výkonem profese, k níž byla již dokončením vysoké školy získána plná kvalifikace.

V případě přestupu na jinou vysokou školu bude třeba opět zvážit veškeré individuální okolnosti, když zásadně by neměla tato

skutečnost rozsah vyživovací povinnosti omezit, avšak vzhledem k tomu, že jde o změnu poměrů na straně dítěte, může přestup na jiné studium vyžadovat nákladnější, či méně nákladnou přípravu ke studiu. Pochopitelně v případě přestupu na jinou vysokou školu v předposledním ročníku s tím, že dítě začne studovat znovu od prvního ročníku, tedy nemá ukončené žádné vysokoškolské vzdělání, lze hlasitě uvažovat o rozporu přiznání vyživovací povinnosti s dobrými mravy, neboť by přiznání vyživovací povinnosti vedlo k nepřiměřenému zatěžování rodičů ve formě opakovaného vynakládání finančních prostředků ve prospěch dítěte. V takovém případě považuji za relevantní názor rodičů před změnou studijního oboru. Přiznání vyživovací povinnosti by mohlo směřovat k znevažování finančních obětí rodičů ve prospěch dítěte a rovněž přispívat k podporování společensky nežádoucího „věčného studentství".

Části právní teorie je zastávána aplikace věku 26 let dítěte jako hranice přiměřené dílky studia. „Ve sporných případech lze adekvátně vycházet z ustanovení § 11 zák. č. 87/1998 Sb., o státní sociální podpoře, který stanoví, že na nezaopatřené dítě se považuje dítě do skončení povinné školní docházky a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání."[18] Akceptace naznačené *analogie legis* však sebou nese výrazné riziko paušalizace hraničící se zapovězeným „soudcovským přepisováním textu zákona".

1.3. - Vliv kvality výchovného působení rodičů na dítě

Při posuzování otázky, zda vyživovací povinnost k nezletilému dítěti zanikla, hraje nezanedbatelnou roli kvalita výchovného působení rodičů. Mezi rozhodující kriteria osobnosti rodiče ve vztahu ke kvalitě výchovy patří citová zralost, psychosociální zralost a produktivní orientace.[19] Z praxe soudů vyplývá, že rodiče, který nedostál své

18 ANTALOVÁ, T.; Výživné zletilých dětí. Rodinné právo, 1999, č. 6, s. 10

19 NOVÁK, T.; Existují kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů? Právo a rodina, 2005, č.9, s. 1

povinnosti řádně vychovat své dítě, přičemž taková povinnost mu je uložena v ustanovení § 31 odst. 1 písm. a) ZOR, může následek absence řádné výchovy postihnout ve formě pokračující či dokonce v krajních případech znovu oživlé vyživovací povinnosti k dítěti. Tak např. podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR Cz 37/68: *„Nelze posuzovat schopnost nezletilého dítěte živit se samostatně jen se zřetelem k dosaženému věku a stupni tělesné a duševní vyspělosti, ale i se zřetelem k tomu, jak je nezletilé dítě po mravní a charakterové stránce připraveno - jmenovitě výchovným působením rodičů - podílet se svou činností na společensky užitečné práci."* Doslovné znění právní věty je sice poznamenáno atmosférou doby svého vydání, avšak základní úvahu považuji za racionální a udržitelnou i v současnosti. Nedostál-li rodič své povinnosti vyplývající z jeho rodičovské zodpovědnosti, jak uvedeno shora, dopady takového zanedbání musí být pečlivě zvažovány s ohledem na osobnost dítěte a rodičů. V popsaném případě se jednalo o umístění dítěte do výchovného zařízení pro páchání trestné činnosti. Nejvyšší soud ČSSR šel ve svých úvahách tak daleko, že konstatoval, že není rozhodné, zda dítě před umístěním do výchovného ústavu bylo schopno samostatné obživy, a tudíž nebyly dány zákonné podmínky vyživovací povinnosti rodičů vůči němu. Konstrukce právního názoru vychází z toho, že se jedná o nezletilé dítě a že výchovný ústav nahrazuje výchovnou roli rodiče, přičemž dítě v ústavu nemá možnost samostatného výdělku. Pak je nárok dítěte vůči rodiči plně odůvodněný.

1.4. - Vliv uzavření manželství, registrovaného partnerství dítěte na trvání vyživovací povinnosti

Uzavřením manželství dochází ke vzniku nového rodinněprávního vztahu mezi manžely navzájem. Obsahem tohoto manželského vztahu je mimo jiné vzájemná vyživovací povinnost manželů. Takto založená vyživovací povinnost je akcesorická k právnímu institutu manželství, to znamená, že vedle zániku této

povinnosti smrtí oprávněné či povinné osoby dochází k jejímu zániku rovněž zánikem manželství v důsledku rozvodu. V případě, že bylo manželství uzavřeno neplatně, zaniká vyživovací povinnost dnem právní moci soudního rozhodnutí o prohlášení manželství za neplatné.[20] V případě, že bylo uzavřeno pouze zdánlivé manželství, nedošlo vůbec ke vzniku vyživovací povinnosti mezi manžely.

Vztah mezi vzájemnou vyživovací povinností mezi manžely a mezi vyživovací povinností rodičů k dětem není v zákoně explicitně vyjádřen. Podle § 91 odst. 3 ZOR předchází vyživovací povinnost mezi manžely vyživovací povinnosti dětí. Zákonodárce měl tedy na mysli, že vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely nastupuje přímo ze zákona před povinností dětí k rodičům. Aniž by to bylo v zákoně explicitně vyjádřeno, soudní praxe nepochybuje o přednosti vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely před vyživovací povinností rodičů k dětem, a to z důvodu speciality vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely ve vztahu k vyživovací povinnosti rodiče k dítěti, která je odůvodněna stejnou hmotnou a kulturní úrovní obou manželů, nikoliv negativní podmínkou schopnosti samostatné obživy.[21]

Ke vztahu speciality vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely vůči vyživovací povinnosti rodiče k dítěti je nutno dospět rovněž za použití institutu dobrých mravů podle § 96 ZOR. Za podmínky, že manžel je schopen plně plnit svoji vyživovací povinnost k druhému potřebnému manželovi, by bylo přiznání rodičovské vyživovací povinnosti v rozporu s dobrými mravy, neboť povinnost manželů vzájemně si pomáhat a společně uspokojovat potřeby rodiny je společností přijímaný úzus. Mimo to je tato povinnost v obecné rovině výslovně vyjádřena v § 18, § 19 ZOR, tedy přiznání priority vyživovací povinnosti rodičů k dětem ve vztahu k vyživovací povinnosti

20 RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.; Kurs občanského práva Instituty rodinného práva 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1999, s. 180

21 R 46/70

mezi manžely by bylo výkladem příčícím se těmto zákonným ustanovením (*interpretatio contra legem*).

K otázce aplikace analogie ustanovení § 91 odst. 3 ZOR na vztah vyživovací povinnosti rodiče k dítěti a vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely, přičemž by bylo nezbytné překlenout rozdíl v rozsahu a podmínkách existence vyživovací povinnosti rodiče k dítěti a naopak, zaujímám následující stanovisko. Aplikace *analogii legis*, tedy aplikace právní normy upravující nejblíže příbuzný skutkový stav ve vztahu ke skutkovému stavu, který má být subsumován, je vyhrazena právě a pouze pro ty případy, které nelze subsumovat pod právní normu vlastní, takové vztahy přímo upravující. V daném případě lze dojít k závěru o relaci dotčených vyživovacích povinností za použití § 18, § 19, případně § 96 ZOR, tedy pro analogické použití § 93 odst. 1 ZOR nejsou splněny aplikační předpoklady.

S ohledem na obecně přijímanou prioritu vyživovací povinnosti mezi manžely ve vztahu k vyživovací rodiče k dítěti se lze setkat s názorem, že vyživovací povinnost rodiče k dítěti zaniká ze zákona dnem, kdy dítě uzavřelo manželství. K plnění vyživovací povinnosti rodičů k ženatému (vdanému) dítěti je pak třeba nového rozhodnutí soudu.[22] Jiná část právní teorie prezentuje názor, že vyživovací povinnost rodičů k dítěti existuje latentně a je pro případ potřeby po ruce.[23] Zánik vyživovací povinnosti je třeba vyslovit soudním rozhodnutím.[24] Obdobně se vyjadřuje i judikatura obecných soudů.[25] S prvně uvedeným názorem si dovoluji polemizovat. Mám za to, že v případě uzavření manželství nelze bez dalšího hovořit o zániku vyživovací povinnosti rodičů k dítěti ze zákona. K sporovanému názoru by bylo lze dospět pouze velmi extenzivním výkladem vztahu těchto dvou vyživovacích povinností, přičemž odvíjejí-li se takové úvahy od,

22 NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O. Vyživovací povinnost. 1. vyd. Praha: Linde 1995, s. 106

23 RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1999, s. 180

24 HOLUB, M. Zákon o rodině. Text zákona, poznámky, judikatura. 2. vyd. Praha: Linde 1995, s. 155

25 R 4/82

dle mého názoru nepřípadné, analogie shora uvedeného ustanovení § 91 odst. 3 ZOR, dovoluji si vznést námitku, že zákonodárce v tomto ustanovení zakládá prioritu vyživovací povinnosti mezi manžely ve vztahu k vyživovací povinnosti dětí k rodičům, jde tedy o stanovení pořadí, v němž budou povinné subjekty z jednotlivých typů vyživovací povinnosti voláni k zodpovědnosti, nikoliv o vyslovení zániku vyživovací povinnosti dětí k rodičům v důsledku vzniku vyživovací povinnosti mezi manžely. Nelze-li výkladem § 93 odst. 1 ZOR dospět k vyslovení zániku vyživovací povinnosti dětí k rodičům v důsledku uzavření manželství bez dalšího, tím spíše nelze dovodit zánik vyživovací povinnosti rodičů k dětem v důsledku uzavření manželství dítěte na základě (nepřípadné) analogie § 93 odst. 1 ZOR (*argumentum a minori ad maius*).

Relativní zánik vyživovací povinnosti je upraven zákonodárcem výslovně v § 85 odst. 1 ZOR, kdy je zánik vázán na podmínku nabytí schopnosti samostatné obživy dítěte *(viz s. 61 a násl.)*. Budeme-li respektovat kogentní charakter tohoto zákonného ustanovení, potom nutně označíme podmínku schopnosti samostatné obživy dítěte za *conditio sine qua non* relativního zániku vyživovací povinnosti rodičů k dětem, z čehož vyplývá, že uzavření manželství dítětem samo o sobě bez dalšího nemůže způsobit zánik vyživovací povinnosti rodiče k dítěti. V jiné teoretické rovině se nachází otázka priority, tedy pořadí, v jakém se uplatní souběžně existující vyživovací povinnost rodiče k dítěti a vyživovací povinnost manžela k druhému manželovi, který není schopen samostatné obživy. V praxi typickým příkladem bude situace, kdy dítě, k němuž jeden z rozvedených rodičů plní vyživovací povinnost dobrovolně a druhý na základě rozhodnutí soudu, studuje na vysoké škole a v průběhu studia uzavře manželství se studentem, k němuž rodiče plní vyživovací povinnost latentně za chodu standardně fungující rodiny. V takovém případě nelze hovořit o reálném nástupu vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely navzájem (byť ze zákona vznikla), neboť tito nejsou schopni takovou výživu jeden druhému poskytnout.

Vyživovací povinnosti rodičů k dětem trvají proto v dosavadním rozsahu.

Uvedené platí přiměřeně pro institut registrovaného partnerství, když shodný rozsah vyživovací povinnosti mezi partnery a priorita jejich vzájemné vyživovací povinnosti před vyživovací povinností dětí k rodičům jsou stanoveny v § 10 zák. o registrovaném partnerství.

1.5.- Handicapované dítě

Při posuzování možnosti a schopnosti samostatné obživy handicapovaného dítěte vystupuje do popředí míra handicapu. Lze připustit případy, kdy dítě za celý svůj život nedosáhne schopnosti samostatné obživy a vyživovací povinnost rodičů k dítěti potrvá až do smrti jednoho ze subjektů právního vztahu. Jinak řečeno, relativní zánik vyživovací povinnosti může být v důsledku povahy postižení dítěte vyloučen.[26] Rozsah vyživovací povinnosti bude přitom v praxi ovlivněn dávkami státní sociální sítě. Názor prosazující v uvedené modelové situaci obecné kriterium hranice 26 let na základě sociálních předpisů,[27] považuji přinejmenším za diskutabilní. Jak jsem již uvedla shora, zákonodárce záměrně nevymezil horní hranici trvání vyživovací povinnosti rodiče k dítěti věkem dítěte, proto vyslovení zániku vyživovací povinnosti na základě dosažení věku 26 let je argumentem z pohledu rodinného práva nedostatečným.[28] Důvody, pro které zákonodárce pracuje v předpisech sociálního zabezpečení s věkovou hranicí 26 let, pramení v povaze veřejnoprávních institutů sociálního zabezpečení, kdy jsou dávky vypláceny příjemci ze státního rozpočtu. Naproti tomu soukromoprávní institut vyživovací povinnosti rodičů k dětem je založen na rodinném vztahu rodič - dítě.

26 HOLUB, M.; Zákon o rodině: Text zákona, poznámky, judikatura. 2. vyd. Praha: Linde 1995, s. 155

27 NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O.; Vyživovací povinnost, 1.vyd. Praha: Linde 1995, s. 105

28 R 100/67

2. - Rodič jako povinný subjekt

Povinným subjektem z vyživovací povinnosti rodiče k dítěti je rodič. Rodičovstvím se přitom rozumí jak rodičovství biologické, tak rodičovství vzniklé osvojením.

Máme-li v právní rovině hovořit o biologickém rodiči jako o povinném subjektu vyživovací povinnosti k dítěti, pak je třeba diferencovat mezi matkou a otcem dítěte. Totiž zatímco určení matky dítěte nevyvolává v současnosti právní spory, když § 50a ZOR, navazujíc na římskoprávní tradici, prohlašuje za matku dítěte ženu, která dítě porodila, jinak tomu je u otce dítěte. Biologické rodičovství otce je pro účely rodinného práva založeno zásadně jednou ze tří tradičních vyvratitelných domněnek otcovství, mezi nimiž je vztah subsidiarity. Neuplatní-li se první domněnka otcovství podle § 51 ZOR, že otcem dítěte je manžel matky dítěte, případně muž, který byl manželem matky dítěte, jestliže se dítě narodilo do uplynutí třístého dne po zániku manželství, uplatní se druhá domněnka otcovství podle § 52 ZOR, že otcem dítěte je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů před matričním úřadem nebo soudem a neuplatní-li se tato druhá domněnka, nastupuje třetí domněnka otcovství podle § 54 odst. 2 ZOR, že otcem dítěte je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát dní a více než tři sta dní.

S účinností od 1.6.2006 bylo doplněno ustanovení § 54 odst. 3 ZOR, [29] podle kterého se za otce dítěte v případě početí umělým oplodněním ženy z asistované reprodukce považuje muž, který dal k umělému oplodnění ženy souhlas, pokud by se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak.

Otázka otcovství vyvolává soudní spory o určení, či popření otcovství (tzv. „paternitní spory"), v nichž je otcovství popřeno, či

29 § 26 zák. o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách

určeno rozsudkem konstitutivní povahy s právními následky *ex nunc*.[30] V obecné právní teorii se však lze setkat i s názorem opačným, totiž že se jedná o příklad rozsudku deklaratorního s účinky *ex tunc*.[31] Autoři specializovaní na rodinné právo přitom při vyslovení konstitutivnosti rozsudku jistě akcentovali nežádoucí následky opačného výroku ve vztahu k právním úkonům, které činila osoba vystupující před vydáním rozsudku v postavení otce dítěte.

Z pohledu soudní praxe je nikoliv podružnou problematika, kdy muž plní svoji vyživovací povinnost na základě otcovství, které je následně úspěšně popřeno, čímž je prokázáno, že plnil za jiného. Na tyto případy míří svébytný institut § 101 ZOR[32] *(viz s.118 a násl.)*.

Co se týče vzniku rodičovství osvojením (adopcí), obdobné pochybnosti o pravdivosti rodičovství nemohou z povahy věci nastat, neboť osvojení a tím i rodičovství osvojitele k osvojenci vzniká právní mocí rozsudku o osvojení.

V případě, že osvojitel osvojuje dítě svého manžela podle § 74 odst. 2 ZOR, přetrvává jednak u dítěte oprávněného z výživy vztah k povinnému biologickému rodiči, který je manželem osvojitele, jednak vzniká oprávnění k nově povinnému osvojiteli.

KAPITOLA 2. - Formy plnění vyživovací povinnosti

Plnění vyživovací povinnosti lze realizovat ve formě peněžitého nebo naturálního plnění, případně jejich kombinací. Jako specifická forma naturálního plnění je vnímána osobní péče o dítě, která připadá v úvahu u dítěte útlého či předškolního věku a rovněž u handicapovaného dítěte.

30 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 237.

31 GERLOCH, A., Teorie práva. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2004, s. 214.

32 R 65/65

1.- Peněžité plnění

Peněžité plnění je typickou formou plnění vyživovací povinnosti, která je vyslovována v rozsudcích soudů. Splatnost výživného je upravena v § 97 odst. 1 ZOR tak, že výživné je třeba platit v pravidelných opětujících se částkách, které jsou splatné vždy na měsíc dopředu.

Soud může podle § 97 odst. 2 ZOR v případech zvláštního zřetele hodných rozhodnout o povinnosti složit peněžní částku pro výplatu výživného ve prospěch dítěte splatného v budoucnu (tzv. „tezaurace výživného"), přičemž učiní vhodná opatření k pravidelné výplatě odpovídajících měsíčních splátek výživného.

V případě, že povinný subjekt žije v zahraničí, je vyslovení plnění vyživovací povinnosti v cizí měně ve prospěch oprávněného subjektu pobývajícího v České republice v souladu s právním řádem.[33] V případě vyslovení úhrady v cizí měně výrokem soudního rozhodnutí je však třeba dbát stability určené měny.[34]

1.1. - Tvorba úspor výživného

Ruku v ruce vývoji společnosti byla opuštěna zásada spotřebního charakteru výživného pro děti a novelou ZOR zák. č. 91/1998 Sb., bylo vloženo průlomové ustanovení § 85a odst. 2 ZOR. Tam, kde to majetkové poměry povinného rodiče připouštějí, lze považovat za odůvodněné potřeby dítěte i tvorbu úspor výživného, zabezpečujících zejména přípravu na budoucí povolání. Dle důvodové zprávy k uvedené novele ZOR bylo cit. ustanovení zařazeno s cílem odstranit diskriminaci mezi dětmi žijícími pouze s jedním rodičem: „Jestliže dítě žije s oběma rodiči ve společné domácnosti a majetkové poměry jeho rodičů to dovolují, jsou zpravidla hrazeny potřeby dítěte v podstatně širším rozsahu než u dítěte, jehož rodiče se rozvedli, nebyli nikdy manžely nebo spolu nežijí."

33 R 29/74; § 155 odst. 2 OSŘ;

34 § 36 Instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 56/2004-MO-J

Zavedená úprava zajišťuje tvorbu úspor zejména tam, kde není zcela jisto, zda vysoká životní úroveň povinného bude trvat i v budoucnu.[35] Účel tvorby úspor je stanoven demonstrativně.[36] Tvorba úspor není omezena pouze na rodiče podnikatele, tedy záleží na celkových majetkových poměrech povinného rodiče, nikoliv na typu příjmů. Určité praktické obtíže může činit realizace tvorby úspor. Judikatura z preventivních důvodu nepřipouští, aby byla uložena povinnost povinnému rodiči skládat část výživného na účet, k němuž mají dispoziční právo oba rodiče.[37] Jako vhodný instrument finančního trhu se jeví vinkulovaný účet. V praxi je obvyklé rovněž založení stavebního spoření ve prospěch dítěte, případně životního pojištění kombinovaného se spořením. Při stanovení povinnosti tvorby úspor musí mít soud vždy na paměti likviditu, dobytnost a výnosnost uvažovaného finančního instrumentu. S legalizací tvorby úspor výživného vyvstala právní teorii nejednotně řešená otázka návratnosti spořené části výživného, které bylo plněno ve prospěch nezletilého dítěte, když následně byla vyživovací povinnost snížena i za dobu minulou *(viz s. 59)*.

2. - Naturální plnění

Naturální plnění lze vymezit jako zbytkovou kategorii ve vztahu k peněžitému plnění. O částečné naturální plnění se jedná v případě standardně fungující rodiny, kdy je vyživovací povinnost rodičů k dítěti plněna bez intervence soudní moci. Jako na částečné naturální plnění je nahlíženo rovněž na plnění rodiče, který má dítě ve výlučné osobní péči. Shodně je třeba kvalifikovat plnění rodičů, kteří mají dítě ve společné či střídavé péči. Vyslovení naturálního plnění ve výroku rozsudku bude záležitostí ojedinělou, odůvodněnou specifickými aspekty posuzovaného případu.

---

35 NOVÁ, H. ; Výživné v nové úpravě (zejména z hlediska soukromých podnikatelů). Obchodní právo, 1998, č. 7 - 8, s. 34

36 rozsudek Městského soudu v Praze 23 Co 557/98

37 rozsudek Městského soudu v Praze 29 Co 329/2002

2.1.- Osobní péče o dítě

Jak bylo předesláno, osobní péče může v konkrétním případě nabýt podobu specifické naturální formy plnění vyživovací povinnosti. Zákonodárce tuto skutečnost reflektuje v § 85 odst. 3 ZOR, když stanoví, že při určení rozsahu vyživovací povinnosti se přihlíží k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. To znamená, že k osobní péči je třeba vždy přihlédnout, přičemž v některých případech dle obsahu a rozsahu poskytované péče je důvodné označit výkon osobní péče přímo za plnění vyživovací povinnosti.[38] „Matka, která se osobně stará o dítě útlého či předškolního věku, není zásadně povinna umístit nezletilé dítě do kolektivního zařízení a nastoupit do zaměstnání, jestliže je povinný otec schopen s ohledem na své možnosti a schopnosti a majetkové poměry plnit vyživovací povinnost v potřebném rozsahu."[39] V praxi bude připadat v úvahu vedle péče o nezletilé děti útlého věku rovněž péče o děti vyžadující celodenní osobní péči z důvodu psychického nebo somatického zdravotního postižení. Postavení na úrovni naturální formy plnění je v § 85 odst. 3 ZOR přiznáno rovněž péči rodiče o společnou domácnost, žijí-li rodiče společně.

2.2.- Poskytnutí bydlení

Fyzické osoby, které spolu společně trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby tvoří podle § 115 ObčZ společnou domácnost. Právo bydlení některých příslušníků domácnosti je zpravidla odvozeno od právního vztahu k bytu nebo rodinnému domu jiného příslušníka společné domácnosti. Právní teorie hovoří o tzv. „odvozeném právu bydlení". Typicky např. vlastní-li rodiče rodinný dům či jsou společnými nájemci bytu, je právo bydlení syna, který je výdělečně činný, odvozeným právem bydlení, není-li tento vztah upraven jiným výslovným způsobem (např. podnájemní smlouvou).

38 RADIMSKÝ, J., RADVANOVÁ, S a kol., Zákon o rodině Komentář. 1. vyd. Praha, Panorama 1989, s. 318

39 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: Zákon o rodině Komentář 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 365

V právním řádu je toto právo explicitně zakotveno ve vztahu k nájmu bytu v § 688 ObčZ. Vznik odvozeného práva bydlení je odvislý od vůle vlastníka, případně účastníka hlavního závazkového právního vztahu.

Od popsaného právního postavení se liší právní postavení dítěte, k němuž trvá vyživovací povinnost rodičů (nenastal relativní zánik). Jeho právo bydlení totiž pramení přímo z vyživovací povinnosti rodičů k dítěti.[40] Dítě, které není schopno samo se živit a není ze strany rodičů zaopatřeno možností samostatného bydlení, má právo na bydlení v bytě nebo domě, v němž žijí rodiče. Z vyživovací povinnosti však nelze dovodit povinnost vytvářet společnou domácnost ve smyslu ustanovení § 115 ObčZ. Limitem tohoto práva na bydlení jako součásti práv odpovídajících vyživovací povinnosti rodičů je pochopitelně institut dobrých mravů. Chová-li se dítě k rodičům takovým hanebným způsobem, který naplňuje aplikaci § 96 odst. 2 ZOR, pak dítěti vůči rodičům právo na poskytnutí bydlení nenáleží. Vzhledem k tomu, že i za takových skutkových okolností může dítě s rodiči byt nebo dům fakticky společně obývat, bude ve vyhraněných případech jediným účinným prostředkem nastolení právního stavu žaloba na vyklizení bytu.[41]

KAPITOLA 3.- Rozsah vyživovací povinnosti

1. - Obecná charakteristika

Rozsah vyživovací povinnosti představuje kvantitativní ukazatel plnění. Tento rozsah je dán na jedné straně kriterii sledujícími zejména oprávněné zájmy dítěte, které jsou výrazem zájmu společnosti na optimálním duševním a tělesném vývoji každého jednotlivce, na druhé straně je tento rozsah současně limitován možnostmi a schopnostmi každého rodiče. Rozsah vyživovací povinnosti je tedy výslednicí často

40 R 44/63

41 KOVÁŘOVÁ, D. Jak dostat z bytu nezdárného potomka? Právo a rodina, 2005, č 10, s. 2, FIALA, J., KORECKÁ, V.: Vlastnictví a nájem bytu, 1. vyd. Praha: ALBA 1995, s. 207

protichůdně působících uvedených faktorů. Výživné kromě stravování a ošacení zahrnuje kulturní, sportovní, rekreační a jiné potřeby všestranného rozvoje dítěte.[42] Obecně platí zásada, že dítě má právo podílet se na životní úrovni svého rodiče. Reálným projevem této zásady je fakt, že úroveň rodiče v jednom případě garantuje plný rozvoj talentu dítěte, zatímco v jiném případě funguje jako mantinel možnosti stejně talentovaného dítěte. Životní úroveň rodiče tak relativizuje odůvodněnost potřeb dítěte. Důležitost vymezení rozsahu vyživovací povinnosti vyvstává v momentě nedobrovolného plnění některého rodiče či v případě potřeby soudní úpravy vyživovací povinnosti pro dobu po rozvodu manželství povinných rodičů. Zákonné zakotvení vyživovací povinnosti slouží k ochraně dítěte, které není schopno samo se živit, přičemž v případě absence standardně fungující rodiny se má jednat o náhradu výživného, které by bylo dítěti poskytováno právě v případě funkční rodiny.

V reálném životě pochopitelně dochází nezřídka k tomu, že harmonicky fungující rodina je ochotna snížit životní úroveň rodičů ve prospěch vyšší životní úrovně dětí. Naopak problémem v narušené či nefungující rodině je nevyváženost životní úrovně v neprospěch dětí, často za scénáře, kdy rodič, který s dítětem nesdílí společnou domácnost, vnímá poskytování výživného jako dotování druhého rodiče. K poklesu životní úrovně minimálně jednoho z rodičů, tím pádem i dítěte samotného, nutně dochází již samotným rozpadem fungující rodiny, neboť přinejmenším jeden z rodičů hledá nové bydlení, což pro něho představuje významnou finanční zátěž. Stručně řečeno, rozpad rodiny sebou nese nutně alespoň dočasné snížení životní úrovně rodičů, a tudíž i snížení životní úrovně dětí. Děti totiž nemají právo na zachování stejné životní úrovně jako za doby trvání manželství či fungování rodiny, nýbrž mají nárok podílet se na aktuální životní úrovni svých rodičů.

---

42 R 69/71, R 62/70

2. - Kriteria na straně dítěte

2.1. - Odůvodněné potřeby dítěte

V obecné rovině se, za odůvodněné potřeby dítěte považují všechny potřeby důvodné pro kulturní život člověka. V konkrétním případě pak odůvodněné potřeby nabývají hmatatelných rozměrů v závislosti na věku, zdravotním stavu, fyzické a duševní vyspělosti, talentu a schopnostech dítěte.[43]

2.1.1. - Věk dítěte

Věk dítěte je okolností, která je v každém jednotlivém případě rozhodná pro stanovení odůvodněných potřeb dítěte. Na základě poznatků tělesného a duševního vývoje dítěte byly právní teorií a soudní praxí přijaty mezníky, které bez dalšího samy o osobě znamenají změnu v rozsahu vyživovací povinnosti. Dle těchto podpůrných mezníků lze určit několik časových úseků relativní stálosti potřeb dítěte, přičemž s věkem dítěte se částka připadající na odůvodněné potřeby dítěte zpravidla zvyšuje. Jedná se o tyto časové úseky života dítěte:

- Novorozené dítě, batole.

Odůvodněnou potřebou je v tomto časovém úseku tzv. výbavička, tj. soubor věcí nezbytných pro zaopatření novorozeného dítěte (kočárek, postýlka, dětské prádlo, pleny...).[44]

- Dítě předškolního věku.

V této době se mohou vyskytovat první odůvodněné potřeby financovat vzdělávací a zájmovou činnost dítěte, např. výuku cizího jazyka.

- Dítě v prvním stupni základní školy.

Nástup dítěte do školy přináší zvýšené výdaje na pořízení školní výbavy, případně hrazení dopravy a stravy dítěte.

---

43 HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk 2001, s. 231, R 14/66

44 R 25/67

- Dítě v druhém stupni základní školy.

Dochází k nárůstu financování mimoškolních aktivit dítěte. S případnou změnou školy přicházejí v úvahu zvýšené výdaje na dopravu, stravování, nelze vyloučit výdaje spojené s doučováním dítěte. Běžný je výskyt nepravidelných výdajů v souvislosti s několikadenními školními kurzy, výcviky.

- Dítě studující na střední škole, učilišti.

Podle R 16/65: *„Při umístění nezletilce v odborné učilišti je nutno provést zjištění potřebná pro závěr, v jakém rozsahu jsou odůvodněné potřeby nezletilého hrazeny učilištěm."* V tomto období jsou výdaje zvyšovány náklady na učebnice, literaturu, mimoškolní aktivity. Soudy zohledňují školné za přípravné kurzy na přijímací řízení na vysokou školu.

- Dítě studující na vysoké škole.

Žádoucí je zohlednění výdajů vynaložených na pořízení studijního materiálu, ubytování, stravu, dopravu.

Otázkou související s hrazením nákladů vzdělání je, zda dítě má právo na úhradu školného v soukromé škole či v jazykových a jiných kurzech odborného zaměření. Právo na vzdělání je právem každého dítěte. Odpověď je přitom nutno hledat v každém jednotlivém případě v relaci uvažovaných výdajů k životní úrovni rodiče. Jedná-li se o rodiče, jehož poměry umožňují krytí finančně náročnějšího studia talentovaného dítěte, pak je financování studií odůvodněnou potřebou, a to s ohledem na právo dítěte podílet se na životní úrovni rodiče.

2.1.2. - Zdravotní stav dítěte

Zdravotní stav dítěte je faktorem, který může odůvodněné potřeby konkrétních dětí shodného věku značně diferencovat. Pro rozsah vyživovací povinnosti jsou relevantní pravidelné výdaje na léky, které dítě dlouhodobě užívá. Dále je nutno zohlednit náklady vyvolané zdravotním stavem vyžadujícím zvláštní výživu dítěte (např. bezlepková dieta, diety při ekzematických a alergických potížích). U

těchto dětí je na místě zohlednění nákladů vynaložených na ozdravné pobyty, nehrazenou lázeňskou péči či pořizovacích nákladů speciálních lůžkovin. U tělesně či duševně handicapovaných dětí je nezbytné započíst náklady na speciální pomůcky a zohlednit případnou trvalou a nepřetržitou péči druhého rodiče. Mezi odůvodněné náklady postižených dětí patří financování speciálního výchovného či opatřovatelského ústavu.

2.1.3.- Talent, povahové vlastnosti a schopnosti dítěte

Dalším kriteriem odůvodněných potřeb dítěte je jeho talent, schopnosti a povahové vlastnosti. Každé dítě má právo na optimální psychický a tělesný rozvoj a je-li určitým směrem talentováno, pak má právo na rozvoj talentu. Zároveň je nezbytné zopakovat, že brzdou rozvoje talentu v podobě finančního krytí jsou majetkové poměry a výdělkové možnosti a schopnosti rodičů. Zajímavá situace nastává, jestliže rodič osobně pečuje o více dětí, které mají společného pouze tohoto osobně pečujícího rodiče, přičemž druhý rodič jednoho z dětí má výrazně odlišné materiální zázemí. Na jednotlivé děti, které spolu žijí ve společné domácnosti, je hrazeno výživné výrazně odlišné výše, čímž může v reálu docházet k dotaci dětí méně zajištěných z prostředků určených k výživě dětí lépe zajištěných. Byť k takovému hospodaření s výživným dochází v rozporu s jeho zákonným určením, lze tento nivelizační jev považovat za přirozený v tom smyslu, že mu nelze v chodu rodinného prostředí zcela zabránit. Jako určitý korektor se nabízí tvorba úspor výživného *(viz s. 30 a násl.)*.

2.2.- Pravidelnost a nahodilost odůvodněných potřeb

Ať už se jedná o odůvodněné potřeby kterékoliv kategorie uvedené shora, jednotlivé potřeby se mohou vyskytovat buď jako potřeby pravidelně se opakující (např. hrazení koleje, stravy, ošacení) nebo jako potřeby nahodilé (např. hrazení lyžařského výcviku, zvýšené výdaje za léky). Je žádoucí, aby ve stanoveném rozsahu výživného

byly postihnuty všechny v úvahu reálně přicházející výdaje. Výživné je totiž podle § 97 odst. 1 ZOR splatné na měsíc dopředu, přičemž jednorázové úhrady vedle výživného ZOR nepřipouští.[45]

2.3. - Vlastní majetek dítěte

Vlastní majetek dítěte je okolnost relevantní pro stanovení výše vyživovací povinnosti rodiče k dítěti. ZOR výslovně upravuje správu majetku nezletilého dítěte. Podle § 37a odst. 1, 3 ZOR jsou rodiče povinni spravovat jmění nezletilého dítěte s péčí řádného hospodáře. Jměním se přitom rozumí majetek, včetně pohledávek a dluhů s ním souvisejících. Vztah majetku dítěte k vyživovací povinnosti rodičů vyjadřuje ustanovení § 37a odst. 2 ZOR, dle kterého lze výnosu majetku použít nejprve pro jeho vlastní výživu a teprve potom přiměřeně i pro potřebu rodiny. Majetková podstata může být dotčena pouze v případě, že by vznikl nezaviněně ze strany osob výživou povinných hrubý nepoměr mezi poměry nezletilého dítěte a osob výživou povinných.

Dané zákonné ustanovení evidentně míří na případy odlišné od příjmu nezletilého dítěte, které není schopno samo se živit způsobem adekvátním jeho potenciálu. Tím ovšem není řečeno, že k příjmům dítěte (nerozhodno, zda zletilého) nelze přihlížet, naopak podle judikatury je třeba přihlížet i ke stipendiím všech typů s určitými korekcemi u stipendia prospěchového, které jsou zdůvodnitelné úvahami o studijní motivaci dítěte.[46]

Je třeba rozlišovat mezi výnosy majetku a podstatou majetku. Typickým příkladem výnosů budou úroky z vkladů, dividendy, nájemné. Základ majetku, tedy podstata majetku slovy zákonodárce, je představována zejména nemovitostí, bytem, finančním obnosem či cennými papíry. Účely, k nimž lze majetek dítěte použít jsou vymezeny taxativně, přičemž pořadí použití je pevně stanoveno. Jedná se o

45 R 5/91, rozsudek Krajského soudu v Hradci králové 13 Co 588/94

46 R 78/79

kogentní ustanovení. Pro jiné účely výnosy majetku, tím méně podstatu majetku (*argumentum a maiori ad minus*), použít nelze. Skutečnost, že je třeba při stanovení vyživovací povinnosti přihlédnout rovněž k eventuálním výnosům majetku nezletilého dítěte, podle povahy rovněž k samotnému majetku,[47] je jedním z kritérií pro stanovení výše vyživovací povinnosti. Jinak vyjádřeno, nelze připustit, aby v případě, že dítě (nerozhodno, zda zletilé) disponuje majetkem, který nabylo např. dědictvím po prarodiči, bylo zkráceno na vyživovací povinnosti rodiče. Majetek dítěte není určen k tomu, aby suploval plnění vyživovací povinnosti rodičů. Je třeba plně respektovat ostatní kriteria ovládající stanovení rozsahu výživného, a to zejména výdělkové a majetkové poměry rodiče, když výživné nemá nutně spotřební charakter a může sloužit rovněž pro tvorbu úspor. Rovněž není na místě takové zohlednění majetku dítěte, které by při větším počtu vyživovacích povinností rodiče znamenalo stanovení nižšího výživného majetnému dítěti právě z důvodu jeho majetnosti bez dalších relevantních okolností. Tedy má-li rodič více vyživovacích povinností, není účelem stanovení výživného, aby byla životní úroveň jeho dětí pomocí vyživovací povinnosti nivelizována navzájem, nýbrž účelem je jejich zajištění ve světle zásady úměrnosti životní úrovně rodiče a dítěte.

Jako regulativ křiklavých případů (např. u majetku nabytého od povinného rodiče, včetně prostředků stavebního spoření), vystupuje institut dobrých mravů, který je vtělen do § 96 odst. 2 ZOR *(viz s. 65 a násl.)*. Vlastní majetek dítěte má dítěti umožnit krytí jeho vlastních potřeb v míře, v níž mu to neumožňují prostředky plynoucí z plnění vyživovací povinnosti jeho rodičů. Vlastní majetek tak plní v relaci k vyživovací povinnosti zásadně doplňkovou funkci, nikoliv naopak. Skutečnost, že dítě disponuje majetkem, není sama o sobě důvodem pro vyvázání se povinného rodiče z jeho vyživovací povinnosti. V praxi bude při řešení těchto případů zpravidla velmi významná role již

47 stanovisko Nejvyššího soudu Cpj 228/81

zmíněného institutu dobrých mravů. Nelze však vyloučit případ, kdy výnosy dítěte z majetku budou plně postačující pro krytí všech jeho odůvodněných potřeb. Dle některých autorů lze pro takovou skutečnost uvažovat o tom, zda dítě nenabylo schopnosti samotné obživy.[48] Taková úvaha však musí být provedena v kontextu majetkových poměrů rodičů, když lze předpokládat, že rodiče dítěte budou rovněž finančně velmi dobře situováni, pak je v souladu s překonáním zásady spotřebovatelnosti výživného vyslovení existence vyživovací povinnosti a stanovení výživného.[49]

Co se týče nezletilých dětí, zákonodárce pamatoval na případ, kdy by vznikl hrubý nepoměr mezi poměry rodiče povinného výživou a oprávněného dítěte, a to bez zavinění na straně povinné osoby. V takovém případě, po prokázání subjektivního vztahu povinného k objektivnímu stavu (např. závažné onemocnění s trvalými následky, přiznání plného invalidního důchodu rodiči, ale i majetnost dítěte v kontrastu k podprůměrným příjmům rodiče) bude třeba zohlednit podstatu majetku při stanovení vyživovací povinnosti a požadovat, aby vyživovací povinnost byla snížena přiměřeně o reálný příjem z podstaty majetku. Takový postup je v souladu s právem dítěte podílet se na aktuální životní úrovni povinného rodiče. Co se týče zletilých dětí, kriteria pro zohledňování jejich majetku při stanovení vyživovací povinnosti jsou shodná, neboť věk není sám o sobě důvodem pro odlišný režim majetku dítěte. Podtrhuji, že účelem úpravy zakotvené v § 37a ZOR byla garance řádné správy majetku dítěte, které z důvodu nezletilosti není v plném rozsahu způsobilé k právním úkonům,[50] nikoliv vytvoření odlišných podmínek vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem ve vztahu k vyživovací povinnosti rodičů k zletilým dětem.

Majetek nezletilého dítěte je dotčen rovněž v § 31 odst. 4 ZOR, kde je dítěti, které žije s rodičem ve společné domácnosti, stanovena

48 VESELÁ, R. a kol.; Rodina a rodinné právo: Historie, současnost a perspektivy. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia 2005, s. 189

49 LUŽNÁ, R.; Použitelnost majetku nezletilého dítěte pro jeho potřeby a jeho rodiny. Právo a rodina, 2006, č.6, s. 6

50 § 8 ObčZ

povinnost přispívat na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má dítě vlastní příjem, popřípadě majetek, kterého lze použít pro společné potřeby rodiny. „Tato povinnost má především výchovný charakter, neboť tím rodiče v podstatě učí dítě hospodařit s finančními prostředky. Podle § 37a odst. 2 ZOR se jedná o případ, kdy jsou hrazeny jiné, než základní potřeby rodiny, které zvyšují životní úroveň rodiny."[51] *(Viz s. 101 a násl.)*

3. - Kriteria na straně rodiče

3.1. - Schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodiče

3.1.1. - Obecná charakteristika

Podle § 85 odst. 2 ZOR přispívají oba rodiče na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Podle § 85 odst. 3 ZOR se při určení rozsahu jejich vyživovací povinnosti přihlíží k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Žijí-li rodiče spolu, přihlédne se i k péči rodičů o společnou domácnost. Podle ustanovení § 96 odst. 1, věty druhé ZOR soud při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného zkoumá, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.

Klíčové postavení zaujímá zásada práva dítěte podílet se na životní úrovni obou rodičů. To znamená, že míra zabezpečení poskytovaného dítěti každým z rodičů není stejná měřeno čistě matematicky, nýbrž při určení rozsahu vyživovacích povinností musí být zohledněny individuální možnosti a schopnosti každého z rodičů, tedy rodiče se podílejí na výživě dítěte spravedlivým dílem v relaci k jejich schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům.

---

51 LUŽNÁ, R . Použitelnost majetku nezletilého dítěte pro jeho potřeby a jeho rodiny. Právo a rodina, 2006, č.6, s. 7

Považuji za vhodné předeslat, že tři shora uvedené kategorie kriterií pro stanovení vyživovací povinnosti nejsou kategoriemi izolovanými, nýbrž jsou kategoriemi vzájemně se dotýkajícími, v některých momentech dokonce kategoriemi vzájemně se prolínajícími. Naznačené rozostření obsahu jednotlivých kategorií však nemá na výsledné stanovení výše vyživovací povinnosti negativní dopad.

3.1.2. - Schopnosti rodiče

Máme-li určitým způsobem vymezit schopnosti rodiče, pak je korektní popsat je jako reálný potenciál povinného rodiče ve vztahu k životní úrovni odvíjející se od dosaženého vzdělání, jazykové vybavenosti, nabyté profesní praxe, talentu, věku a zdravotního stavu povinného rodiče. Tedy za schopnosti rodiče považujeme veškeré jeho schopnosti, které by v případě jejich rozumného využití měly vliv na dosažení a zajištění určitého stupně životní úrovně a které pramení přímo z profilu osoby rodiče Jedná se proto o kategorii subjektivní. Zhodnocení schopností povinného rodiče soudem musí mít svůj reálný rozměr. Musí být podloženo spravedlivým, tj. okolnostmi případu odůvodněným, požadavkem na využití takových schopností povinným rodičem. Relevanci těchto aspektů podtrhuje shora citované ustanovení § 96 odst. 1, věty druhé ZOR, když soud při hodnocení schopností povinného zkoumá, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti či nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika. Jinak řečeno, soud zkoumá, zda se rodič, jemuž jsou vlastní určité schopnosti, nevzdal bez důležitého důvodu možnosti, jak pozitivně ovlivnit svoji životní úroveň, či zda svoji životní úroveň nevystavil nerozumnému riziku. Zákonodárce tak zvolil cestu, kdy pro výši vyživovací povinnosti je rozhodná nikoliv tzv. „fakticita", nýbrž tzv. „potencionalita příjmů". Podle R 27/70: *„Chybí-li důležitý důvod, posuzuje soud schopnosti a možnosti rodiče ve smyslu § 96 odst. 1, věty druhé ZOR podle jeho příjmu před změnou zaměstnání."*

3.1.3. - Možnosti rodiče

Možnostmi rodiče se rozumí objektivní okolnosti, za nichž má rodič příležitost realizovat svoji schopnost dosáhnout určité životní úrovně. Na rozdíl od schopnosti je tak možnost kategorií objektivní, ležící zpravidla mimo volní sféru rodiče. Okruh reálně využitelných příležitostí determinují jednak schopnosti rodiče, jednak sociální prostředí, ve kterém se rodič pohybuje. Možnost pracovního uplatnění a výše příjmu je tak výrazně ovlivněna jednak vzděláním, praxí, zdravotním stavem rodiče, jednak mírou nezaměstnanosti v regionu, kde rodič pobývá. Co se týče nezaměstnanosti v daném regionu, nelze dlouhodobě přehlížet odkaz nepracujícího rodiče na vysokou nezaměstnanost, pokud se bez důvodných překážek na jeho straně (např. nemožnost zajistit si přiměřeně nákladné ubytování v regionu s vhodným pracovním místem) neúčastní rekvalifikace či jiným způsobem nespolupracuje s úřadem práce. Pak je třeba tyto okolnosti zohlednit jako okolnosti ve svém důsledku snižující životní úroveň rodiče, přičemž se jedná o okolnosti z velké části způsobené jeho zaviněním, tedy nutně musí být okolnosti takové povahy vyhodnoceny jako okolnosti jdoucí k tíži povinného rodiče.[52]

Ostatní vyživovací povinnosti, k nimž je rodič zavázán ze zákona, jsou okolností výrazně ovlivňující schopnost rodiče dosáhnout určité životní úrovně. Přitom platí hierarchie vyživovací povinnosti rodiče k dítěti ve vztahu k ostatním vyživovacím povinnostem *(viz s. 103 a násl.)*. Co se týče smluvních vyživovacích povinností, ty nemohou být zohledněny při stanovení výše výživného pro dítě, neboť se jedná o vztah zákonné vyživovací povinnosti ke smluvní, když zákonná vyživovací povinnost vykazuje prioritu. Naproti tomu bude nutno zohlednit vyživovací povinnost k ostatním dětem rodiče, a to v plné šíři, tedy přihlédnout ke všem důležitým okolnostem na straně potřeb těchto dětí. V případě soudně stanovených vyživovacích

52 rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem 10 Co 289/2003; rozhodnutí Okresního soudu v Děčíně 21 C 158/2005

povinností se nelze bez dalšího spokojit se stanovenou výší výživného, neboť od doby stanovení se oprávněné potřeby mohly změnit. Leží na soudu, aby si tuto otázku vždy zodpovědně vyřešil jako předběžnou otázku v tom smyslu, zda stanovená výše výživného k ostatním dětem zjevně nedůvodně nejde k tíži nezletilého dítěte, o jehož výživném soud rozhoduje.

Stejně tak situování nové domácnosti povinného rodiče, včetně příjmu nového partnera, je relevantní pro vyčíslení nákladů na krytí chodu domácnosti a zohlednění veškerých zákonných vyživovacích povinností k dětem obou partnerů.[53]

3.1.4. - Majetkové poměry rodiče

Do kategorie majetkových poměrů rodičů lze zahrnout ostatní skutečnosti, jimž je imanentní dopad majetkové povahy na životní úroveň rodiče.

3.1.4.1. - Příjmy rodiče ze závislé činnosti

Předně jsou majetkové poměry rodiče ovlivněny jeho příjmy z výdělečné činnosti. Z jiných podkladů bude vycházet soud u osoby, která má příjem ze závislé činnosti a u osoby samostatně výdělečně činné. Při zjišťování majetkových poměrů osoby vykonávající závislou činnost vychází soud zpravidla z potvrzení zaměstnavatele o dosahované mzdě nebo platu. Prokazování příjmů zaměstnanců nečiní větší obtíže. Podle ustálené judikatury jsou relevantní všechny složky mzdy nebo platu, včetně prémií a úhrady přesčasů.[54] Podle rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem 10 Co 481/2003: *„Bylo-li prokázáno, že určitá část z vyplacených cestovních náhrad (např. stravné) nebyla zaměstnancem (osobou povinnou výživou) spotřebována, lze k takto prokázané úspoře peněžitých prostředků*

53 stanovisko NS Cpj 228/1981; K možnostem a schopnostem rodiče povinného výživou zajistit si příjem vlastním přičiněním. Soudní rozhledy, 2005, č.10, s. 380

54 R 15/68

přihlédnout při rozhodování o určení výživného pro dítě." Naproti tomu podle rozsudku téhož soudu 10 Co 652/2003: *„U rodiče, který pracuje jako číšník, nelze při určení jeho vyživovací povinnosti k dítěti založit existenci dalšího příjmu ve formě tzv. „spropitného" na pouhé domněnce, že při výkonu profese číšníka je poskytování spropitného obvyklé."*

3.1.4.2. - Příjmy rodiče ze samostatné výdělečné činnosti

Komplikovanější důkazní situace nastává u osob samostatně výdělečně činných. Podle § 85a odst. 1 ZOR je rodič, který má příjmy z jiné než závislé činnosti podléhající dani z příjmů, povinen soudu prokázat své příjmy, předložit podklady pro zhodnocení svých majetkových poměrů a umožnit soudu zjistit i další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných podle zvláštních předpisů. Nesplní-li rodič tuto povinnost, má se za to, že jeho průměrný měsíční příjem činí 12,7násobek životního minima jednotlivce podle zák. o životním a existenčním minimu. Zákonodárce tak zakotvil nevyvratitelnou právní domněnku. Zvolení patnáctinásobku funguje současně jako nástroj pro posílení ukázněnosti povinného rodiče ve vztahu k rozhodujícímu soudu a jako sankce za obstrukce při řádném zajištění výživy oprávněného dítěte.

Z pravomocného platebního výměru finančního úřadu k dani z příjmů fyzických či právnických osob není životní úroveň povinného rodiče mnohdy jednoznačně seznatelná, neboť není bez dalšího zřejmé rozlišení na ty položky nákladů, které byly vynaloženy na dosažení, zajištění a udržení hospodářského výsledku podnikatele skutečně nezbytně či účelně a na ty, jejichž pořízením bylo sledováno pouze snížení daňové základny. Typicky se jedná o pořizování luxusních automobilů. Na místě je proto vyžádání dalších podkladů, zejména peněžního deníku podnikatelského subjektu. Od příjmů z podnikatelské činnosti nemusí být zpravidla odečteny všechny výdaje do podnikání, neboť prvořadým závazkem rodiče je vyživovací

povinnost k dítěti.[55] Vykazuje-li povinný rodič jako osoba samostatně výdělečně činná formálně nízkou životní úroveň v rozporu s faktickou prokazatelnou životní úrovní, je žádoucí, aby soudcova úvaha o stanovení adekvátní výše výživného zohledniła prokázaná vybočení z formálně deklarované životní úrovně povinného rodiče. Některé soudy připouštějí aplikaci § 85a odst.1 ZOR rovněž v popsané modelové situaci.[56]

Přístup soudů k dlouhodobě ztrátovému podnikaní povinného rodiče ilustruje usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem 10 Co 550/2002: *„Jestliže podnikání rodiče povinného výživou je dlouhodobě ztrátové, je zapotřebí v řízení o určení (zvýšení) výživného pro dítě zabývat se otázkou reálné možnosti tohoto rodiče zajistit si na trhu práce finanční příjem výkonem práce, např. v závislé činnosti."*

3.1.4.3. - Ostatní okolnosti majetkových poměrů

Dále je nutné zohlednit úroveň bydlení, vlastnictví nemovitosti, vlastnictví movitých věcí vyšší hodnoty, úspory, pohledávky a dluhy povinného rodiče. Brání-li se povinný rodič poukazem na pohledávky, pak je třeba pečlivě zjišťovat důvody jejich vzniku, výhodnost výnosu a reálný předpoklad dobytnosti pohledávky v době jejího vzniku. Zvlášť pečlivě musí soudce přistupovat k pohledávkám, z nichž neplyne žádný výnos. Ve světle zásady zajištění stejné životní úrovně dítěti ve vztahu rodiči nelze zásadně přenášet nevýhodu plynoucí z poskytnutí bezúročné půjčky na oprávněné dítě. Zohlednění takové pohledávky by muselo být odůvodněno konkrétními vážnými aspekty zejména morálního charakteru (např. pomoc v úzkém rodinném kruhu z důvodu finanční nouze) pochopitelně s tím, že po navrácení finanční částky do majetku povinného rodiče bude takové zvýšení aktuální životní úrovně povinného rodiče při novém stanovení výše vyživovací povinnosti plně

55 rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové 8 Co 213/92

56 NOVÁ, H.; Výživné v nové úpravě (zejména z hlediska soukromých podnikatelů). Obchodní právo,1998, č. 7-8, s. 34; rozsudek Městského soudu v Praze 15 Co 257/98

zohledněno. Je nezbytné konstatovat, že právě pohledávky povinného rodiče mohou být zastřeným instrumentem umělého snižování životní úrovně rodiče ve snaze dosáhnout snížení jeho vyživovací povinnosti k oprávněnému dítěti. U dluhů je žádoucí zjistit důvod jejich vzniku z toho pohledu, zda se jednalo o pořízení věcí zbytných a přesahující běžnou životní úroveň, která vyplývá z ostatních majetkových poměrů rodiče, či nikoliv. V kladném případě je dán důvod k odhlédnutí od takových dluhů, neboť v opačném případě by takový přístup vedl k tolerování zvyšování životní úrovně rodiče na úkor výše vyživovací povinnosti rodiče k dítěti. Nelze tak např. zohlednit dluh povinného rodiče vzniklý v důsledku pořízení moderní technologie do domácnosti v hodnotě několikanásobně převyšující jeho pravidelný měsíční příjem.

Tím spíše je nutno odhlédnout od darů vyšší hodnoty, a to včetně charitativních darů vyšší hodnoty, neboť platí, že vyživovací povinnost rodiče k dítěti je povinnost zákonná, na rozdíl od dobrovolné charitativní činnosti. Neobstojí ani případný odkaz na institut dobrých mravů. Chtěl-li být rodič takto prospěšný, pak se takového dobrodiní nemůže dovolávat v neprospěch stanovení výživného k dítěti, neboť tím by vlastně rozhodoval o účasti dítěte na charitě bez jeho souhlasu.

Mezi majetkové možnosti rodiče spadají veškeré majetkové výnosy a výhody, zejména kapitálové výnosy z finančních vkladů a akcií, příjmy z prodeje, nájmu či podnájmu nemovitostí, jakož i ostatní výnosy a benefity nejrůznějších instrumentů finančního trhu. Zvláštní kategorií jsou pak větší výhry v loteriích, t.j takové, které jsou způsobilé významně pozitivně posunout životní úroveň rodiče.

3.1.4.4. - Neutěšené majetkové poměry rodiče

Jsou-li majetkové poměry povinného rodiče takříkajíc neutěšené, je nezbytné odhalit příčinu takového stavu. Dospěje-li soud k závěru, že se jedná o rodiče, který je osobou závislou na hracích automatech či hazardním hráčství, pak v soudcovské úvaze není prostor pro zohlednění těchto okolností, nýbrž nastupuje aplikace § 96 odst. 1, věty

druhé ZOR, kdy soud při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného mimo jiné zkoumá, zda povinný nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika. Právě soustavné hraní automatů či hazardních her lze považovat za nepřiměřená majetková rizika, a tudíž k těmto výdajům na straně povinného rodiče nepřihlížet. Jedná-li se o rodiče, který je nezaměstnaný či dokonce bezdomovec, je třeba vzít v úvahu veškeré jeho majetkové poměry a na základě takto zjištěného skutkového stavu věci vyslovit výši vyživovací povinnosti nebo od plnění vyživovací povinnosti upustit. Dávky sociální péče přitom slouží k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a k zajištění nezbytných nákladů na domácnost povinného rodiče [57] „Příjmy jako bolestné, ztížení společenského uplatnění jsou vázány přímo na osobu oprávněného a není možné k nim při určování výživného přihlížet."[58]

Při hodnocení majetkových poměrů rodiče je nutno přihlédnout nejen k fakticky dosahovaným příjmům, ale i k celkové sumě jeho movitého a nemovitého majetku a ke způsobu jeho života, přičemž v případě nízkých příjmů lze na povinném rodiči žádat zpeněžení jeho majetku.[59]

3.1.5. - Vliv osobní péče o dítě a o společnou domácnost

Podle § 85 odst. 3 ZOR se při určení rozsahu vyživovací povinnosti rodičů přihlíží k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Žijí-li rodiče spolu, přihlédne se i k péči rodičů o společnou domácnost. U dítěte útlého věku se poskytování osobní celodenní péče považuje za plnění vyživovací povinnosti v plném rozsahu *(viz s. 32)*.

57 rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové 14 Co 755/95

58 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.; Rodinné právo. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk 1995, s. 141

59 nález Ústavního soudu IV. ÚS 244/2003

4. - Plnění poskytovaná nad rámec stanovené vyživovací povinnosti soudem

Tato plnění mohou mít různý charakter a důvod. Mají proto různou právní povahu a sehrávají různou roli při stanovení, event. zvýšení výživného soudem za dobu minulou. Odlišit je třeba plnění v naturální podobě od plnění peněžitých. Zásadně platí, že k plnění jdoucímu nad rámec stanovené vyživovací povinnosti soudem není rodič povinen. Tak podle R 5/91: *„Ze zákona o rodině nelze dovodit povinnost rodiče poskytovat kromě měsíčního výživného na nezletilé dítě ještě další jednorázový příspěvek na úhradu některých osobních potřeb nezletilce. Ke změně výživného lze přistoupit za předpokladů uvedených v ustanovení § 99 odst. 1 zák. o rodině."* Je-li tedy důvodné zvýšení vyživovací povinnosti rodiče, jemuž byla povinnost stanovena rozhodnutím soudu, byť nutnost vyvstala zřetelně pro přechodnou dobu, je na místě podání návrhu na zvýšení výživného soudem.

4.1. - Poskytování věcných dárků

Na výši výživného dle ustálené soudní praxe nemá vliv darování věcí během roku, ať už k svátku, narozeninám dítěte či k Vánocům. Je třeba si uvědomit, že dítě vedle bydlení, stravy, ošacení a výživy v užším smyslu obdrží od rodičů ve fungující rodině rovněž i dárky, které jsou projevem citových vazeb rodičů k dítěti a mají význam z hlediska jeho psychického a citového vývoje. Dalším důvodem je skutečnost, že darováním určité věci, o které se rodič neradil s rodičem, který má dítě v péči a zná tak aktuální potřeby dítěte zpravidla lépe, by došlo bez souhlasu a vědomí posledně uvedeného rodiče ke spotřebování části výživného jiným, byť ne vždy zcela neúčelným, způsobem. Tedy darování je záležitostí dobrovolnou a není součástí plnění vyživovací povinnosti k dítěti. Této problematice se věnují četná rozhodnutí trestních soudů v souvislosti s posuzováním naplnění skutkové podstaty trestného činu zanedbání povinné výživy.

Podle 7 Tz 92/2001: *„Plnění zákonné povinnosti vyživovat nebo*

zaopatřovat konkrétní oprávněnou osobu povinným nelze kompenzovat nebo nahradit jakýmkoliv plněním v jakékoliv výši adresovaným jiné oprávněné osobě nebo osobám (a tím méně jakémukoliv adresátovi jinému), přičemž za výživné ve smyslu § 213 trestního zákona o trestném činu zanedbání povinné výživy nelze považovat příležitostná plnění v době styku povinné osoby s dětmi, která mají povahu dárků či jiných podobných plnění, nesměřujících k uspokojování odůvodněných potřeb nezletilých dětí ve smyslu § 96 odst. 1 zákona o rodině." Podle 4 Tz 114/2001: *„Je možno připustit plnění vyživovací povinnosti rodiče k nezletilému dítěti v naturální podobě, ale pouze pod podmínkou, že takovýmto plněním jsou plně a včas kryty odůvodněné potřeby nezletilého dítěte, přičemž k vyvinění z odpovědnosti obviněného z trestného činu podle § 213 odst. 1 trestního zákona by muselo být v trestním řízení prokázáno, že věci, které dítěti v inkriminovaném období poskytl v rámci své vyživovací povinnosti, kryly jeho odůvodněné potřeby, a že dluhem vzniklým na výživném v jeho peněžité podobě tak nedošlo ke snížení možnosti hradit odůvodněné potřeby nezletilého dítěte z peněžních prostředků, které mu byl povinen poskytnout. Naproti tomu by se nejednalo o takový případ, kdyby obviněný nezletilému dítěti namísto takového základních potřeb (např. oblečení) koupil počítačovou hru, kolečkové brusle apod."*

Co se týče zakoupení významnějších věcí během roku mimo dárky, které lze očekávat, pak je nutno vždy zohlednit konkrétnosti a není možné, je-li povinnost plnit výživné stanovena v penězích, mít za to, že výživné bylo splněno v naturáliích, a to z důvodů shodných, jak uvedeno shora. Určitý význam může mít rozumné naturální plnění v případě, že se druhý rodič domáhá přiznání vyšší částky výživného za dobu minulou. Vodítkem je to, zda věci byly pořízeny alespoň v shodné kvalitě za shodnou či vyšší cenu, než v jaké by je pořídil o dítě pečující rodič, neboť je nutno mít na zřeteli, že byl vyloučen z procesu rozhodování o nutnosti dalších výdajů pro dítě. Mezi takové výdaje bude zhusta patřit oblečení, obuv, sportovní výbava.

Za křiklavý případ snahy povinného rodiče jak obejít vyživovací povinnost, může sloužit darování nemovitosti, v níž rodič bydlí, přičemž se této okolnosti povinný rodič dovolává jako splnění vyživovací povinnosti. Zde jde pochopitelně o institut darování podmíněný navíc souhlasem obou rodičů jako zákonných zástupců, jedná-li se o nezletilce, neboť s přijetím daru může být do budoucna spojena řada nepřiměřeně zatěžujících povinností. Obdobné případy by mohly nastat při koupi dražších movitých věcí, které by dítě užívalo výhradně při návštěvě povinného rodiče (počítač, motocykl apod.).

4.2. - Peněžitá plnění vyššího rozsahu

Druhý případ nastává tehdy, poskytuje-li rodič finanční plnění ve vyšší výši, než která mu byla rozhodnutím soudu určena. Otázkou je, zda se jedná o výživné, či nikoliv a zda je v budoucnu možné domáhat se zápočtu těchto výdajů nad rámec uložené povinnosti vůči nově stanovenému výživnému (typicky při zhoršení vztahů s dítětem, při vzniku nové rodiny či nové vyživovací povinnosti).[60] Předpokladem je vyřešení problematiky, zda výživné ve smyslu ZOR je v případě soudního rozhodnutí tvořeno pouze částkou stanovenou soudem, či zda je částka vyslovená soudem spodní hranicí výživného.

Mám za to, že nic nebrání tomu, aby bylo vysloveno, že mimo vyživovací povinnost se mohou finanční částky nacházet rovněž v režimu darování, stejně jako tomu je ve standardně fungující rodině. Plní-li rodič občasně dobrovolně nad rámec, pak jde o drobná peněžitá darování. Plní-li soustavně dlouhodobě nad rámec, pak taková plnění odpovídají jeho možnostem a schopnostem a nabízí se spíše otázka, zda byla soudem stanovená vyživovací povinnost v době plnění adekvátní, či zda neměla být stanovena vyživovací povinnost vyšší. Tyto úvahy mají význam z pohledu následného soudního sporu, kdy rodič nárokuje snížení vyživovací povinnosti, případně započtení toho, co již plnil, na vyživovací povinnost za období, v němž své vyživovací

60 § 630 ObčZ

povinnosti nedostál nebo na vyživovací povinnosti pro budoucí období.

Jde-li o plnění výrazně vyšší hodnoty, pak se bude zpravidla jednat o darování. Institut vyživovací povinnosti nemůže být všeobjímající a zcela vyloučit institut darování od rodičů směrem k dětem v neúplných rodinách, takový výklad by v podstatě vedl k diskriminaci dětí žijících v neúplných rodinách proti dětem vyrůstajícím ve standardní rodině, proto je nutno jej odmítnout. Nicméně hranice mezi plněním spadající do vyživovací povinnosti a mezi darováním nemusí být v konkrétních případech zcela zřetelná z objektivních skutečností a právní režim poskytnutého plnění bude rozumné dovodit z úmyslu dotčených subjektů v době právního úkonu. Zatímco v relaci k vyživovací povinnosti není souhlas s poskytnutým plněním oprávněného dítěte podmínkou, opačně tomu je u darování, které patří mezi dvoustranné právní vztahy.

Z uvedeného stručného rozboru vyplývá, že bude-li zvýšeno výživné zpětně a rodič plnil více, než byl povinen plnit, pak je nutno mít v těchto částkách zvýšenou vyživovací povinnost za splněnou.[61] Opačný výklad by směřoval k tomu, že slušný rodič, který si uvědomoval, že mu jeho možnosti umožňují hradit vyšší výživné a tímto způsobem jej hradil, by byl poškozen tím, že by musel za stejné období platit to, co již platil, což by narušilo rovnováhu mezi výší vyživovací povinnosti a schopnostmi povinného rodiče v předmětné době.

Dále může být namítáno poskytnutí bezúročných půjček, kdy vlastně rodič poskytne majetkovou výhodu ve výši úroků. Ani zde nemůže být hovořeno o plnění vyživovací povinnosti, když půjčku jako dvoustranný právní úkon nelze mezi rodičem a dítětem vyloučit, a to z obdobných důvodů, jak uvedeno shora u institutu darování.

Specifickým případem je stavební spoření dítěte. Tento institut může být soudem použit jako způsob plnění výživného, a to té části, která není určena k přímé spotřebě *(viz s. 30 a násl.)*.

---

61 R 44/66

4.3. - Pobyt nezletilého dítěte u povinného rodiče

Jiným případem je plnění spočívající v pobytu nezletilého dítěte u povinného rodiče. Jedná se zejména o dlouhodobé pobyty, např. po celou dobu letních prázdnin. Vlastně jde o plnění vyživovací povinnosti v naturáliích. Teoreticky by měl rodič, který má jinak dítě ve své osobní péči, plnit k rukám povinného rodiče v rozsahu odpovídajícím předpokládaným výdajům na dobu pobytu. Zápočet výživného k nezletilému dítěti je totiž podle § 97 odst. 3 ZOR vyloučen. Nelze připustit ani vzdání se nároku, neboť by bylo neplatné. Podle R 73/69: *„Krátkodobý pobyt nezletilého dítěte u rodiče, jemuž nebylo svěřeno do výchovy, není zpravidla důvodem dočasného zproštění tohoto rodiče povinnosti platit výživné."*

KAPITOLA 4. - Změna poměrů

1. - Teoretická východiska a aplikace změny poměrů

Charakter vyživovací povinnosti, kdy výživné je určeno k hrazení výživy oprávněného subjektu *pro futuro*, přičemž se hradí v pravidelných opakujících se měsíčních dávkách, vyžaduje, aby úprava výživného umožňovala korekci pro případ nesouladu výše výživného s aktuálním stavem potřebnosti na straně oprávněného subjektu a s aktuálním stavem možností, schopností a majetkových poměrů na straně povinného subjektu. Při rozhodování o výši výživného *pro futuro* vychází soud ze skutkového stavu v době vyhlášení rozsudku.[62] To znamená, že ve svém rozhodnutí soud nemůže zohlednit zásadní změny, které mohou nastat v následujícím období jak na straně oprávněného, tak povinného, neboť není jisto, zda a jaké konkrétní změny skutečně nastanou. Tím ovšem není dotčena povinnosti soudu přihlédnout ve svém rozhodnutí rovněž k předpokládaným nahodilým potřebám dítěte *(viz s. 37 a násl.)*.

62 § 153 odst 1 OSŘ

Institut změny poměrů je v hmotném rodinném právu explicitně zakotven v § 99 ZOR, přičemž zákon důsledně rozlišuje mezi výživném pro nezletilé děti a výživném pro ostatní oprávněné subjekty. Se změnou poměrů počítá rovněž procesní předpis postupu soudu *(viz s. 125; 131)*. Podle § 99 odst. 1 ZOR může soud i bez návrhu změnit dohody a soudní rozhodnutí o výživném pro nezletilé děti. Přitom dojde-li ke zrušení nebo snížení tohoto výživného za minulou dobu, spotřebované výživné se nevrací. Nejde-li o výživné pro nezletilé děti, podle § 99 odst. 2 ZOR může dojít ke změně nebo zrušení výživného pouze na návrh.

Otázka, od kdy lze soudně upravit odlišně výši výživného, je opět závislá na tom, zda se jedná o výživné pro nezletilé dítě, či nikoliv. Za použití § 98 odst. 1 ZOR bude moci soud změnit výši výživného pro nezletilé dítě i za dobu nejdéle tří let zpětně ode dne zahájení soudního řízení. Navzdory ustanovení § 98 odst. 2 ZOR, podle kterého lze přiznat výživné zletilému ode dne podání návrhu, nebo spíše právě pro použitou dikci „přiznat" je právní teorie i praxe převážně toho názoru, že výživné lze snížit zpětně i v případě zletilého dítěte, a to ode dne změny poměrů. Jako určitý korektor zde vystupuje institut promlčení Ustanovení § 99 ZOR tak poskytuje vyšší ochranu právům nezletilého dítěte v porovnání s ostatními oprávněnými osobami, což je jistě odůvodnitelné tím, že za nezletilé dítě podává návrh na zahájení řízení jeho rodič. U zletilých osob pak zákonodárce postupoval plně v duchu právní zásady *„vigilantibus iura"* („Každý nechť si střeží svá práva."; „Práva náleží bdělým."). Pokud by se jednalo o snížení či zrušení výživného, pak je nezletilé dítě chráněno právě ustanovením o nenávratnosti spotřebovaného výživného, což ovšem může v praxi narážet na překonání zásady spotřebovatelnosti výživného.

Lze se setkat s názorem, že rodič zletilého dítěte má možnost domáhat se toho, co plnil zletilému, ač to neodpovídalo zákonným kriteriím výživného, nikoliv žalobou na změnu rozhodnutí o výživném z důvodu změny poměrů, nýbrž prostřednictvím žaloby na plnění za

jiného ve smyslu ustanovení § 101 ZOR *(viz s. 118 a násl.)* přímo na zletilém.[63] Domnívám se, že představený názor nemůže obstát. Plní-li subjekt výživné za jiného ve smyslu § 101 ZOR, plní za někoho, kdo měl ze zákona povinnost plnit výživné. Avšak vyslovit, že tuto povinnost měl subjekt sám k sobě, je pojmově vyloučeno, neboť vyživovací povinnost je povinností mezi subjekty rodinněprávního vztahu. Mimo to je obecným důvodem zániku závazku, setká-li se právo a povinnost z téhož právního vztahu v témž subjektu (konsolidace, konfuse, splynutí).[64]

2. - Co lze rozumět změnou poměrů

2.1. - Obecná charakteristika

Za změnu poměrů lze obecně považovat kvalifikovanou změnu poměrů, která se vykazuje jednak určitou časovou stálostí, nejde o změnu toliko rázu krátkodobého (několikadenní trvání), jednak určitou kvalitou, čili jedná se o změnu v okolnostech, které mají reálně vliv na stanovení výše vyživovací povinnosti. Shodně R 3/67: *„Při posuzování změněných poměrů je nutno přihlížet ke všem okolnostem, které by mohly odůvodnit změnu výživného. Důvodem ke změně vyživovací povinnosti rodičů je jen taková změna okolností, za nichž bylo dosud výživné určeno, jež se výraznějším způsobem projeví v poměrech účastníků."* To, že se musí skutečně jednat o změnu poměrů ve vztahu k okolnostem, které byly relevantní v době určení výše či poslední úpravy výše výživného zdůrazňuje např. R 72/65: *„Při rozhodování o změně výživného je nutno provést srovnání okolností, důležitých pro určování výživného jak v době dřívějšího, tak i nového rozhodování, a to na základě spolehlivých a úplných výsledků dokazování."* Za změnu poměrů pouze přechodného rázu bez vlivu na výši vyživovací

[63] HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 436

[64] § 584 ObčZ

povinnosti se tak dle ustálené judikatury považuje několikadenní pobyt dítěte u rodiče, kterému bylo stanoveno výživné v peněžité formě.[65]

Změna poměrů může nastat na straně oprávněného subjektu i na straně povinného subjektu. Příčinu, jejímž následkem je změna poměrů, může tvořit jak právní událost, tedy skutečnost na lidské vůli nezávislá, tak právní úkon, tedy jednání, které je projevem lidské vůle jednajícího subjektu navenek.

2.2. - Právní události jako příčina změny poměrů

Mezi frekventované právní události se řadí narození a smrt jiné fyzické osoby než osoby oprávněné či povinné. Je tomu tak např. tehdy, když se rodiči, který je rozhodnutím soudu zavázán k peněžitému plnění vyživovací povinnosti, narodí další potomek. Tato skutečnost představuje změnu poměrů v okolnostech, za nichž bylo rozhodováno o výživném pro oprávněné dítě. Protože je tato skutečnost spojena s dalšími výdaji na straně povinného rodiče, byla by sama o sobě důvodem pro snížení výživného ve světle zásady úměrnosti výživného k životní úrovni rodiče. Změna počtu zákonných vyživovacích povinností je tak zpravidla skutečností mající vliv na výši výživného.

Odlišnou situací může být smrt nového manžela nebo partnera povinného rodiče, s nímž má tento rodič další děti. Děti z nového vztahu totiž zůstanou odkázáni na výživu jediného rodiče a i přes dílčí náhradní zajištění formou sirotčího důchodu je třeba tuto skutečnost zohlednit ve výši výživného vůči dětem z předchozího manželství.

Jinou právní událostí, která může nastat jak na straně oprávněného či povinného, je nemoc vyžadující delší dobu léčení nebo úraz s trvalými následky. Všechny jmenované právní události, pokud nastanou na straně povinného rodiče, vedou ke snížení jeho životní úrovně, tudíž odůvodňují snížení rozsahu stanovené vyživovací povinnosti pro dítě. Jde-li naopak o úraz či nemoc, která si vyvolá

65 R 72/69

dlouhodobější zvýšené náklady na straně dítěte, jedná se o změnu poměrů vedoucí ke zvýšení vyživovací povinnosti rodiče. Jako změnu poměrů na straně dítěte, která povede zpravidla ke zvýšení výživného povinného rodiče je třeba vnímat rovněž dlouhodobé onemocnění druhého rodiče, který o dítě osobně pečuje. To vše samozřejmě pouze za předpokladu, že zvýšení výživného u povinného rodiče, který nemá dítě svěřeno do výchovy, umožňují jeho schopnosti, možnosti a majetkové poměry.

Uplynutí času samo o sobě není změnou poměrů ve smyslu ustanovení § 99 odst. 1 ZOR. Jedná-li se však o výživné pro nezletilé dítě, lze předpokládat, že uplynutím času, např. dvou až tří let došlo ke změně poměrů ve smyslu oprávněných potřeb dítěte Rozhodnými jsou proto zpravidla mezníky ve věku a vývoji dítěte *(viz s. 35 a násl.)*. Lze konstatovat, že uvedené mezníky vyvolávají u každého dítěte změnu poměrů jeho oprávněných potřeb, a tudíž je žádoucí, aby byly tyto časové mezníky zásadně doprovázeny novou úpravou výše výživného.

2.3. - Právní úkony jako příčina změny poměrů

Mezi právní úkony zakládající změnu poměrů na straně povinného rodiče patří změna zaměstnání, s níž je spojena změna výše příjmu. Při posuzování toho, zda konkrétní změna poměrů na straně povinného rodiče je způsobilou být relevantní z hlediska úpravy výše vyživovací povinnosti, vystupuje do popředí zjišťování potencionality příjmu rodiče ve smyslu § 96 odst. 1 ZOR.

Za změnu poměrů lze uznat rovněž uzavření nového manželství povinným rodičem, neboť k manželovi má rovněž vyživovací povinnost, vůči níž je však vyživovací povinnost k dítěti přednostní. Nicméně tato změna v osobním stavu povinného rodiče může znamenat změnu poměrů v okolnostech, které byly rozhodné pro stanovení výše výživného.

Naproti tomu platí obdobně to, co bylo řečeno u kriterií pro stanovení výše vyživovací povinnosti, totiž že zadlužení se povinného

rodiče nemůže mít negativní dopad na výši výživného, vyjma okolností zvláštního zřetele hodných, neboť tato vyživovací povinnost je povinností *ex lege*.

Další kategorii významné změny poměrů představuje nabytí dědictví kterýmkoliv ze subjektů.

O změnu poměrů na straně povinného rodiče se nejedná, pokud byl rodiči vyplacen vypořádací podíl ze zaniklého společného jmění manželů, neboť druhý rodič nabyl tomu odpovídající hodnoty. „Změnou poměrů ve smyslu § 99 odst. 1 zák. o rodině nemůže být jen skutečnost, že otci byl vyplacen vypořádací podíl ze zaniklého společného jmění manželů. Nejedná se totiž o majetkový přírůstek, ale finanční ekvivalent za majetek, který spolu s bývalou manželkou nabyl za trvání manželství."[66]

2. 4. - Relevance protiprávního jednání

Co se týče snížení schopností, možností a majetkových poměrů povinného rodiče vlivem výkonu trestu odnětí svobody či peněžitého trestu, pak jedná-li se o postih za jiný trestný čin než zanedbání povinné výživy k oprávněnému dítěti, je nutné připustit relevanci změny majetkových poměrů podle zásady, že dítě má právo podílet se na aktuální životní úrovni rodiče, nikoliv právo na udržení životní úrovně, která mu byla po určitou dobu rodičem zajišťována.

Jedná-li se o trest za trestný čin zanedbání povinné výživy vůči povinnému dítěti, pak nelze relevanci výdělkové změny poměrů akceptovat, neboť chování povinného rodiče bylo kriminalizováno právě z důvodu zájmu společnosti na řádném plnění vyživovací povinnosti, tedy z důvodu zvýšené ochrany práv osob oprávněných ze zákonem stanovené vyživovací povinnosti, přičemž uznání relevance negativních majetkových poměrů povinného rodiče ve vztahu k aktuální výši výživného by vedlo k tíži oprávněného dítěte, tedy popřelo by

66 Judikát. Nad jedním rozhodnutím Krajského soudu v Hradci Králové. Právo a rodina, 2001, č. 3, s. 20

smysl uzákonění zmíněného trestného činu, což by narušovalo koherenci celého právního řádu.[67]

3. - Nenávratnost spotřebovaného výživného nezletilých dětí

Při vyvolání soudního řízení o úpravu výše výživného v důsledku změny poměrů hraje ve vztahu k oprávnění nezletilých dětí významnou roli zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného zakotvená v § 99 odst.1, větě druhé ZOR, jak již uvedeno shora. V důsledku tohoto ustanovení je vyloučeno jakékoliv právo povinného rodiče na již uhrazené výživné pro nezletilé dítě za dobu minulou, a to právě i v případě, že bylo hrazeno více, než hrazeno být mělo. „Přeplatky na výživném nelze považovat za institut občanského práva. Je tomu tak především proto, že zákon o rodině obsahuje v ustanovení § 99 zák. o rodině zvláštní úpravu, což vylučuje přímé použití občanského zákoníku.[68] Shodně R 23/64: *„Spotřebované výživné se nevrací, a proto při snížení výživného pro nezletilé dítě nemůže si dlužník zúčtovat přeplacené částky na běžné výživné. Měl-li totiž povinný rodič za to, že v důsledku změny poměrů hradí více, než odpovídá jeho možnostem, schopnostem a majetkovým poměrům na straně jedné a oprávněným potřebám nezletilého dítěte na straně druhé, bylo na něm, aby bezodkladně vyvolal soudní řízení o změnu výše výživného."* Jeví se jako vhodné vyslovit, že rodič, pokud nehradí výživné v plném rozsahu, právě z uvedených důvodů a vyvolá soudní řízení, přičemž rozsudkem mu bude dáno za pravdu i pro dobu minulou, není povinen doplatit výživné, neboť nový rozsudek nahrazuje předchozí, přičemž nelze hovořit o spotřebovaném výživném, když nebylo vyplaceno.

Pokud jde o problematiku nenávratnosti spotřebovaného výživného nezletilcem ve vztahu k tvorbě úspor výživného *(viz s. 30 a násl.)* lze se setkat s názorem, že nenávratnost spotřebovaného výživného se vztahuje na výživné jako celek ve smyslu uhrazeného

67 Stanovisko Nejvyššího soudu Cpj 228/81

68 LUŽNÁ, R.; Zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného Právo a rodina, 2000, č. 2, s. 10

výživného za určité období, nikoliv pouze na fakticky spotřebované výživné. Bude-li část výživného spořena na základě soudního rozhodnutí, nemůže být vrácena.[69] Přijetím uvedeného výkladu vyvstává nutně otázka smyslu zakotvení nenávratnosti pouze „spotřebovaného" výživného v § 99 odst. 1 ZOR. Přitom účelem bylo jistě předejít finančně neúnosným situacím, do nichž by se nezletilé dítě mohlo dostat právě v případě, že by bylo nuceno vracet prostředky, jimiž už nedisponuje. Vzhledem k uvedenému hodnotím předestřený názor jako argumentačně nepřesvědčivý. Je totiž spravedlivé, přičemž spravedlnost je nejobecnější hodnotou, k jejímuž naplnění a ochraně působení právo směřuje,[70] aby povinný rodič, vyjde-li najevo, že platil více, než mu ukládal zákon, obdržel vyplacené a nespotřebované částky výživného zpět. Rovněž připomínám naprostou výjimečnost přípustnosti extenzivního výkladu v rodinném právu s ohledem na kogentnost právních norem rodinného práva.

4. - Změna poměrů a nepřiměřenost původního rozsudku

V soudní praxi je třeba náležitě rozlišovat mezi změnou poměrů, která odůvodňuje změnu výše vyživovací povinnosti a neadekvátností výše vyživovací povinnosti, která byla založena již vydáním původního (předchozího) rozsudku. Shodně R 27/74: *„Pro posouzení předpokladů ke změně pravomocného rozsudku o výživném musí být doložen závěr, že došlo ke změně poměrů a že v důsledku toho je třeba změnit i výši výživného. Nepostačí jen úvaha o tom, zda dosavadní výživné je přiměřené. Jinak by totiž šlo o nepřípustnou reparaci pravomocného soudního rozhodnutí."* Zbývá dodat, že správnou reakcí dotčeného subjektu bylo podání odvolání proti předchozímu rozsudku. Nabytím právní moci se stal rozsudek závazným, přičemž novou úpravou

69 LUŽNÁ, R.; Zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného. Právo a rodina, 2000, č. 2, s. 11

70 KÜHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, s. 94

výživného za týchž podmínek by byla nezákonným způsobem porušena překážka *rei iudicatae*.

ODDÍL III. - Zánik vyživovací povinnosti

KAPITOLA 1. - Relativní a absolutní zánik vyživovací povinnosti

Právní teorie rozlišuje mezi absolutním a relativním zánikem vyživovací povinnosti. Vzhledem k tomu, že vyživovací povinnost rodiče k dítěti se váže (je akcesorická) na rodinněprávní vztah rodič - dítě, nastává absolutní zánik vyživovací povinnosti zánikem hlavního rodinněprávního vztahu. Typicky tak vyživovací povinnost absolutně zaniká smrtí, event. prohlášením za mrtvého jednoho ze subjektů. Jako na absolutní zánik vyživovací povinnosti je třeba nahlížet na zánik rodinněprávního vztahu v důsledku osvojení, a to jak zrušitelného, tak nezrušitelného, neboť oba typy osvojení způsobují zánik původního rodinněprávního vztahu a zakládají nový rodinněprávní vztah s novou vyživovací povinností osvojitele. Pokud dojde k obnovení původního rodinněprávního vztahu, je nutno na tento vztah pohlížet z právního hlediska jako na vztah zcela nový. Popsaná teoretická konstrukce zohledňuje logickou úvahu, že dítě nemůže mít současně dvě matky či dva otce, a to ani v jakési latentní podobě. Shodně se jedná o absolutní zánik vyživovací povinnosti v případě úspěšného popření otcovství, když právní účinky nastávají právní mocí rozsudku.

Naproti tomu k relativnímu zániku vyživovací povinnosti dochází ve všech ostatních případech, t.j např. není-li rodič schopen plnit vyživovací povinnost pro neutěšené majetkové poměry, stejně tak v případě, kdy dítě uzavře manželství či dokonce v případě, kdy dítě nabude schopnosti samostatné obživy, neboť tuto schopnost může v budoucnu pozbýt a pak může být dle okolností povolána dosud

„spící" vyživovací povinnost rodiče. Jelikož byla na předchozích řádcích v souvislosti s jinými tématy již věnována dostatečná pozornost relativnímu zániku vyživovací povinnosti, soustředím další výklad na typické případy absolutního zániku vyživovací povinnosti.

KAPITOLA 2. - Smrt povinného subjektu

Smrtí povinného subjektu zaniká právní vztah vyživovací povinnosti mezi oprávněným a povinným se všemi právy a povinnostmi, neboť se jedná o osobní právo, tedy právo vázající se na existenci oprávněného subjektu, které nemůže být předmětem převodu či přechodu na právního nástupce. V případě smrti povinného rodiče dítěte tak právo na výživné zaniká ke dni smrti rodiče či ke dni, jímž byl rodič prohlášen za mrtvého. Je však třeba rozlišovat osud práva na výživné a práva na splatné pohledávky na výživném ke dni smrti rodiče. V této souvislosti je třeba vyslovit a následně vyřešit otázku, kdy nastává splatnost jednotlivých pohledávek na výživné.

V případě, že byla výše vyživovací povinnosti rodiče k dítěti určena soudem, pak je v souladu s ustanovením § 97 odst. 1 ZOR nutné zaujmout názor, že splatnými jsou veškeré dlužné dávky výživného ke dni smrti rodiče beze zbytku, neboť dle cit. zákonného ustanovení je třeba platit výživné v pravidelných opětujících se částkách, které jsou splatné vždy měsíc dopředu. Tedy v daném případě jsou veškeré dlužné částky na výživném předmětem dědictví, neboť jako dluh přecházejí na právní nástupce zemřelého rodiče. Jinou věcí, a to odvislou od stáří jednotlivých pohledávek, je s ohledem na vznesení námitky promlčení, vynutitelnost dlužných dávek.

Odlišným případem je modelová situace, kdy v době smrti povinné osoby neexistuje rozhodnutí soudu o stanovení výše vyživovací povinnosti povinného rodiče. Je nutno vycházet z toho, že do smrti povinného rodiče existovala jeho povinnost platit výživné ve prospěch oprávněného dítěte, neboť tato povinnost vzniká *ex lege* spolu s rodičovstvím, nikoliv až rozhodnutím soudu. Rozhodnutí soudu

o stanovení výše dlužného výživného je proto rozhodnutím deklaratorní povahy s účinky *ex tunc*, čemuž odpovídá i konstrukce úroků z prodlení, které je povinný rodič povinen uhradit spolu s dlužnými částkami výživného *(viz s. 111)*. Právo na úroky z prodlení jako akcesorické právo vzniká až prvním dnem následujícím po dni splatnosti, z čehož vyplývá a soudní praxe to přiznává fakticky tím, že přiznává úroky z prodlení za dlužné výživné, že i v případě neexistence soudního rozhodnutí o výši vyživovací povinnosti k dítěti jsou ke dni smrti povinného rodiče veškeré jeho dluhy na výživném splatné podle § 97 odst. 1 ZOR.

Posledním případem je modelová situace, kdy je vedeno řízení o stanovení výše vyživovací povinnosti a povinný subjekt v průběhu řízení zemře. Podle 30 Cdo 2128/2003: „*Vyživovací povinnost a tomu odpovídající právo na výživné obecně může vzniknout jen osobám, které jsou navzájem v určitém vztahu. Je právem majetkovým, se zřetelem k již uvedené vazbě osoby oprávněné a povinné výživou je však osobním právem, které ve smyslu ustanovení § 579 odst. 1 obč. zák. zaniká smrtí oprávněného i povinného (§ 104 zák. o rodině). Smrt osoby oprávněné ani povinné výživou však nemá vliv na dávky výživného splatné ku dni smrti. Mohou být předmětem dědictví, neboť dluh či pohledávka přecházejí na právní nástupce zemřelého.*" S touto právní větou se ztotožňuji. V dané věci shledávám účelným zmínit bližší skutkové okolnosti a odůvodnění rozhodnutí, kdy soud zastavil řízení podle § 107 odst. 1 OSŘ, neboť do dne smrti otce nebyla stanovena jeho vyživovací povinnost k dítěti za dlužné období, přičemž smrtí přestal být subjektem rodinněprávního vztahu, tudíž nelze dle názoru soudu po jeho smrti již stanovit výživné a pokračovat v řízení s jeho dědici. Mám za to, že předestřený právní názor poškozuje oprávněné dítě, neboť se jednalo o dlužné výživné za období končící smrtí otce dítěte, přičemž rozhodnutí soudu o konkrétní výši výživného je rozhodnutím deklaratorní povahy. Vyživovací povinnost je totiž dána ze ZOR, soud pouze deklaruje její výši, k jejíž úhradě byl otec povinen i

bez rozhodnutí soudu. Plnil-li by otec dobrovolně, plnil by po právu. Dlužné výživné bylo splatné podle § 97 odst. 1 ZOR. Mimo to hovoří-li se o dlužném výživném, dluhem je pohledávka v momentě, kdy je *actio nata*, čímž se stává právem majetkovým, které přechází v daném případě v podobě povinnosti na dědice. Zastávám názor, že soud měl v řízení pokračovat s dědici otce dítěte a rozhodnout o dlužném výživném ke dni smrti povinného.[71]

KAPITOLA 3. - Smrt oprávněného subjektu

Smrtí dítěte zaniká právní vztah mezi tímto dítětem a rodičem povinným k vyživovací povinnosti. Znamená to tedy, že nespotřebované výživné (s výjimkou naspořeného výživného, jak uvedeno níže), avšak v praxi reálně to, které bylo uhrazeno formou záloh pro určité období časově připadající na dobu po smrti dítěte (např. z důvodu plánovaného delšího pobytu rodiče v zahraničí), je pohledávkou povinného rodiče vůči dědicům oprávněného dítěte. I když uvedená situace nemusí být příliš praktická, z hlediska teorie je jistě zajímavá. Právním důvodem vypořádání „přeplatků" na výživném bude bezdůvodné obohacení dědiců dítěte, když okamžikem smrti dítěte odpadl právní důvod plnění (*condictio causa data causa on secuta*).[72] Co se týče vynutitelnosti částek připadajících na dědice, platí zde promlčecí doba vztahující se na práva z bezdůvodného obohacení, tedy subjektivní promlčecí doba dvou let od potvrzení dědictví podle § 107 odst. 1 ObčZ za předpokladu, že se povinný rodič o této skutečnosti nedozvěděl nebo se o ní dozvěděl později, se právo promlčí nejpozději v objektivní promlčecí době, která uplyne tři roky ode dne úmrtí dítěte.

Odlišným případem je tvorba úspor výživného *(viz s. 30 a násl.)*. Rozdílnost oproti zálohovanému výživnému spočívá v tom, že rodič nehradí částky splatné v budoucnu z důvodu, že v budoucnu pro

71 shodně HOLUB, M., Zákon o rodině. Text zákona, poznámky, judikatura. 2. vyd. Praha: Linde 1995, s. 155

72 § 451 odst. 2 ObčZ

nějakou překážku nebude po určité období výživné hradit, ale hradí takovou výši, kterou je povinen hradit v aktuálním časovém období, protože odpovídá jeho aktuálním schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům, přičemž se tak nezbavuje své povinnosti hradit výživné v budoucnu. Jaká je tedy právní povaha a další osud výživného naspořeného např. na vinkulovaném účtu ke dni smrti dítěte? Účel, k němuž byly částky určeny, nebude naplněn. Uhrazené výživné uložené na účtu a určené ke spotřebě v budoucnosti je včetně výnosů z něj majetkem dítěte. K tomuto závěru je nutno dospět předně při respektování zásady, že dítě má právo podílet se na životní úrodni rodiče, a to pochopitelně v době, kdy rodič té či oné úrovně dosahuje, tedy má-li rodič v určitém období nadstandardní majetkové poměry, platí vysoké výživné, neboť dítě má právo podílet se na jeho aktuální životní úrovni. Dále je nutno respektovat *ratio legis* zavedení tvorby úspor výživného, když účelem bylo hospodárné využití a zabránění spotřebování nadměrných finančních prostředků, které přísluší dítěti právě v duchu zásady úměrnosti výživného k životní úrovni povinného rodiče. Z uvedeného se podává, že naspořené výživné je součástí pozůstalosti po zemřelém dítěti.

ODDÍL IV. - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM A DOBRÉ MRAVY

KAPITOLA 1. - Definice dobrých mravů

„Quid leges sine moribus?" („Čím jsou zákony bez dobrých mravů?"). „Bona mores" („dobré mravy") jsou korektorem právních vztahů, které se odehrávají v rámci institutů zakotvených v právním řádu. Jinak řečeno, dobré mravy jsou korektorem pozitivním právem

povolených vztahů, jejichž tolerování je však nepřijatelné z určitých důvodů založených na konsensu společnosti.

Institut dobrých mravů je institutem soukromého práva,[73] v oblasti veřejného práva používá zákonodárce příbuzného institutu veřejného pořádku. Dobré mravy jsou extralegálním hodnotovým systémem. „Právní řád tak na jedné straně vyjadřuje svou sounáležitost a vazbu na širší společenský řád a na druhé straně se chrání před narušením vlastní koherence."[74]

Podle 3 Cdon 69/96 jsou dobré mravy definovány následovně:

„I. Dobrými mravy se rozumí souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.

II. Použití ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. nelze vyloučit na základě úvahy, že takový výkon práva, který odpovídá zákonu, je vždy v souladu s dobrými mravy."

Podle nálezu Ústavního soudu II.ÚS 249/97 jsou dobré mravy definovány takto: *„Dobré mravy jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a čase, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu."*

V oblasti rodinného práva je rekurz na dobré mravy vtělen do ustanovení § 96 odst. 2 ZOR. Výživné nelze přiznat, jestliže by to bylo v rozporu s dobrými mravy. Účelem je zachování úcty k institutu vyživovací povinnosti a prevence před jeho zneužitím. Pokud by se jednalo o otázku jinou, než posouzení přiznání či nepřiznání

73 § 3 odst 1 ObčZ

74 SALAČ, J : Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v občanském právu, 1.vyd. Praha: C.H.Beck 2000, s. 173

vyživovací povinnosti, pak by bylo třeba argumentovat ustanovením § 3 ObčZ ve spojení s § 104 ZOR, který deklaruje subsidiaritu ObčZ ve věcech ZOR.[75] K ustanovení § 96 odst. 2 ZOR se již vyvinula ustálená judikatura, která výrazně omezuje okruh případů, kdy by bylo přiznání vyživovací povinnosti v rozporu s dobrými mravy. Krajský soud v Českých Budějovicích v rozsudku 5 Co 2661/99 judikoval: *„Pokud dojde k dlouhodobému vyloučení jednoho z rodičů ze styku s nezletilými dětmi, který to následně pociťuje jako újmu na svých rodičovských právech, nelze tento důsledek přičítat nezletilým dětem a přiznání výživného ze strany vyloučeného rodiče pak není v rozporu s dobrými mravy."* Obdobně 6 *Tdo 326/2003: „Konfliktní vztahy mezi rodiči, které jeden z rodičů pociťuje jako újmu na svých rodičovských právech, nelze přičítat k tíži nezletilých dětí a zpochybňovat tak jejich nárok na výživné odkazem na rozpor s dobrými mravy ve smyslu § 96 odst. 2 zákona o rodině."*

KAPITOLA 2. - Okolnosti vylučující přiznání výživného pro rozpor s dobrými mravy

Ústavní soud v nálezu III.ÚS 606/2004 navázal na stávající judikaturu obecných soudů, když vyslovil tento právní názor: *„Rozpor s dobrými mravy jako důvod nepřiznání výživného dle § 96 odst. 2 zákona o rodině je spjat s jednáním osoby, která se přiznání výživného domáhá a nikoliv s jednáním osob jiných, ať již povinných, tj. těch, vůči kterým směřuje nárok na plnění vyživovací povinnosti, anebo osob třetích."*

Z uvedených soudních rozhodnutí, zejména pak z posledně citovaného nálezu Ústavního soudu je jednoznačné, že vyloučení vyživovací povinnosti rodiče k dítěti v důsledku rozporu s dobrými mravy podle § 96 odst. 2 ZOR může nastat toliko jako následek příčiny spočívající v chování oprávněného dítěte, a to v chování takové

75 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol., Zákon o rodině. Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 454

záporné kvality a intenzity, že jej je nutno morálně odsoudit a konstatovat, že přiznání vyživovací povinnosti by bylo v rozporu s dobrými mravy. Je zřejmé, že nepřiznání výživného podle § 96 odst. 2 ZOR bude vzácné a pokud se vyskytne, pak ve valné většině případů ve vztahu mezi zletilými dětmi a rodiči či dětmi ve věku zletilosti velmi blízkém, neboť u dětí nezletilých se bude třeba při posuzování jejich chování zabývat otázkou, zda dítě mohlo rozpoznat důsledky svého chování a zda tyto důsledky chtělo způsobit, tedy do jaké míry u něj byla v rozhodné době vyvinuta intelektuální a volní složka chování. To, zda chování oprávněného naplňuje znaky chování, které by způsobovalo přiznání vyživovací povinnosti v rozporu s dobrými mravy, je věcí volné úvahy soudů, jejíž hranice jsou dány s odkazem na existenci právního státu, zejména rovností základních lidských práv a zásadou spravedlnosti zformulovanou H.L. Hartem: *„Like cases alike, diferent cases diferently"* („Ve stejných případech stejně, v různých různě.").[76]

Je tedy nepochybné, že posuzovaným chováním je chování osoby oprávněného dítěte, avšak osobou, proti níž závadné chování směřuje, nemusí být nutně výhradně osoba povinného, nýbrž mohou jí být rodinní příslušníci rodiče, a to zejména jeho manžel(ka), děti či jiné osoby v rodinném či obdobném poměru, když pro rozhodnutí soudu o nepřiznání vyživovací povinnosti budou pochopitelně rozhodující konkrétní okolnosti dané věci. Dokonce je třeba připustit i případy, kdy jednání oprávněné osoby - dítěte bude spočívat toliko v hrubě laxním přístupu ke studiu, které povede k jeho nedůvodnému prodlužování, tedy bude se jednat o jednání, které spočívá v závadném chování oprávněného dítěte a současně není primárně namířeno proti osobě povinného či osobě jemu blízké.

Naproti tomu často namítané okolnosti na straně povinného spočívající ve vyšším počtu vyživovacích povinností, výši platu,

76 citováno podle: KNAPP, V.; Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1995, s. 87

životních nákladech povinného rodiče, jsou okolnosti z hlediska aplikace ustanovení § 96 odst. 2 ZOR irelevantní.

Co se týče majetku dítěte, lze připustit, že by tato skutečnost mohla být důvodem pro nepřiznání vyživovací povinnosti právě z důvodu případného rozporu s dobrými mravy (např. v případě nabytí dědictví v řádu statisíců za situace, kdy povinný rodič dosahuje průměrného měsíčního příjmu a plní vyživovací povinnosti k dalším dvěma dětem).

Okolnosti na straně oprávněného zletilého dítěte spočívající v marnotratném hospodaření s prostředky z vyživovací povinnosti či zneužití takových prostředků (např. pro obstarání alkoholu, drog, financování počítačových her) mohou být dle intenzity skutečnostmi odůvodňujícími aplikaci ustanovení § 96 odst. 2 ZOR. Při nižší intenzitě výskytu jsou uvedené okolností relevantní z hlediska zvážení výše vyživovací povinnosti ve smyslu ustanovení § 96 odst. 1 ZOR, neboť tyto skutečnosti mohou signalizovat nevyváženost mezi odůvodněnými potřebami dítěte a výší vyživovací povinnosti.

V případě, kdy se nezletilé dítě dopustilo zavrženíhodného jednání proti rodiči, nemusí vyživovací povinnost nutně zanikat pro rozpor s dobrými mravy, neboť rodiče měli pečovat o mravní vývoj dítěte[77] a měli být svým osobním životem a chováním příkladem.[78] Přísněji je třeba pohlížet na dítě rozumově již zcela vyspělé.

Jinými projevy dítěte, které mohou být vnímány jako společensky nepřijatelné, jsou takové okolnosti, kdy dítě, které je rovněž rodičem, o své nezletilé dítě řádně nepečuje. Ani tato skutečnost není ve vztahu mezi oprávněným a povinným relevantní, neboť společensky odsouzení hodné chování směřuje a rovněž jeho příčiny leží mimo tento vztah.

77§ 31 odst. 1 písm. a) ZOR

78 § 32 odst. 2 ZOR; HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 422

KAPITOLA 3. - Nepřiznání vyživovací povinnosti pro rozpor s dobrými mravy soudem

Za použití gramatické metody interpretuji normu § 96 odst. 2 ZOR tak, že posouzení, zda plnění vyživovací povinnosti je, či není v souladu s dobrými mravy, je svěřeno výhradně do pravomoci soudu. Tedy vyživovací povinnost nezaniká bez dalšího *ex lege*, nýbrž je třeba se domáhat soudního rozhodnutí, přičemž takové rozhodnutí soudu nevede k absolutnímu zániku samotné vyživovací povinnosti. I po rozhodnutí soudu o tom, že vyživovací povinnost se nepřiznává s odůvodněním dle ustanovení § 96 odst. 2 ZOR, může v budoucnu teoreticky dojít na základě změny poměrů ke stanovení vyživovací povinnosti mezi téže povinnou a téže oprávněnou osobou.

1. - Otázka snížení vyživovací povinnosti pro rozpor s dobrými mravy

Interpretačním úskalím dotčené právní normy je zodpovězení otázky, zda může soud výši vyživovací povinnosti s odkazem na ustanovení § 96 odst. 2 ZOR snížit. Mám za to, že soudu přísluší při naplnění předpokladů tohoto ustanovení vyživovací povinnost toliko vyloučit.[79] Opačný výklad[80] za použití metody logického výkladu *argumentem a maiory ad minus*, podle nějž lze-li něco nepřiznat vůbec, lze to rovněž přiznat v nižším rozsahu, nesdílím s poukazem na systematický výklad, když ke stanovení výše a tedy i snížení výživného jsou určena kriteria v ustanovení § 96 odst. 1 ZOR a zejména pro použití logického výkladu *argumentem per eliminationem*, neboť je-li jednání oprávněné osoby ve vztahu k povinnému v rozporu s dobrými mravy, pak je již jednáním záporné kvality uvedeným v § 96 odst. 2 ZOR a zákon v takovém případě přikazuje, neboť se jedná o kogentní normu, vyživovací povinnost nepřiznat. Snížením rozsahu vyživovací

79 HOLUB, M.; Zákon o rodině: Text zákona, poznámky, judikatura. 2. vyd. Praha: Linde 1995, s. 185

80 HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.; České rodinné právo. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk 2001, s. 234

povinnosti bychom na jedné straně konstatovali rozpor s dobrými mravy, na druhé straně bychom připustili přiznání vyživovací povinnosti. Zkráceně řečeno, buď je jednání jednáním v rozporu s dobrými mravy, pak je třeba použít § 96 odst. 2 ZOR a vyživovací povinnost nepřiznat, nebo závadné jednání není natolik závadné, aby bylo v rozporu s dobrými mravy, pak by bylo použití § 96 odst. 2 ZOR nepřípustnou aplikací *contra legem*.

ODDÍL V. - VZTAH RODIČOVSKÉ ZODPOVĚDNOSTI A VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI RODIČŮ K DĚTEM

Právní úprava institutu rodičovské zodpovědnosti je v souladu s čl. 5 Úmluvy o pávech dítěte zakotvena v § 31 až § 40 ZOR. Zákonodárce vyjadřuje břemeno zodpovědnosti zatěžující rodiče ve vztahu k nezletilému dítěti. Podle § 31 odst. 1 ZOR je rodičovská zodpovědnost definována jako souhrn práv a povinností při péči, zastupování a správě jmění nezletilého dítěte. Podle § 34 odst. 1 ZOR náleží rodičovská zodpovědnost oběma rodičům. V případě, že rodiči brání ve výkonu jeho rodičovské zodpovědnosti závažná překážka (tzv. „sistace rodičovské zodpovědnosti") a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud podle ustanovení § 44 odst. 1 ZOR může pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti. Pro případ, že rodič neplní povinnosti, které tvoří obsah jeho rodičovské zodpovědnosti řádně a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou zodpovědnost omezí v souladu s ustanovením § 44 odst. 2 ZOR. Dopouští-li se dokonce rodič zneužívání rodičovské zodpovědnosti nebo její výkon závažným způsobem zanedbává, soud jej v souladu s ustanovením § 44 odst. 3 ZOR zbaví rodičovské zodpovědnosti.

Konsekvence ve vztahu k vyživovací povinnosti řeší v uvedených typových situacích výslovně § 44 odst. 5 ZOR, když vyživovací

povinnost rodiče vůči dítěti rozhodnutím soudu podle předchozích odstavců nezaniká. Mám-li se na tomto místě podrobněji zabývat vztahem rodičovské zodpovědnosti a vyživovací povinnosti rodiče k dítěti, je nutné poznamenat následující. Rodičovská zodpovědnost je tvořena souhrnem práv a povinností k nezletilému dítěti, t.j k dítěti mladšímu 18 let, nenabylo-li zletilosti dříve uzavřením manželství.[81] Vyživovací povinnost naproti tomu není ohraničena věkovou hranicí, nýbrž trvá do doby, dokud není dítě schopno se samo živit.

Je otázkou, zda pod pojem péče o dítě, když § 31 odst. 1 písm. a) ZOR zahrnuje demonstrativní výčet takové péče – péče o zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, lze zahrnout vynakládání finančních a jiných materiálních prostředků na zajištění takové péče, tedy zda sem lze zahrnout vyživovací povinnost, či zda měl zákonodárce na mysli právě jinou péči nespadající pod vyživovací povinnost.

Podle S IV str. 117: *„Rodičovská práva a povinnosti s výjimkou vyživovací povinnosti zanikají zletilostí dítěte. Nelze tedy zbavit rodičovských práv v případě, kdy dítě je zletilé."* Dle uvedeného stanoviska by se mohlo jevit, že vyživovací povinnost je skutečně součástí rodičovské zodpovědnosti nebo je její součástí alespoň do doby nabytí zletilosti dítěte za předpokladu, že trvá.

Zastávám názor, že vyživovací povinnost rodiče k dítěti je svébytný a samostatný institut ve vztahu k rodičovské zodpovědnosti. Jedná se o právní institut, který má odlišné podmínky vzniku, trvání a zániku, přičemž nezávislost a nepodřazenost vyživovací povinnosti rodičovské zodpovědnosti je explicitně potvrzena právě v ustanovení § 44 odst. 5 ZOR. Za použití gramatického výkladu je nutné dojít k závěru, že v případě pojetí vyživovací povinnosti k nezletilému dítěti jako součásti rodičovské zodpovědnosti by zákonodárce zvolil jiné vyjádření, např. v tom znění, že rodiče nemohou být zbaveni vyživovací povinnosti. Vzhledem k tomu, že zákonodárce výslovně umožňuje

81 § 8 odst. 2 ObčZ

zbavení rodičovské zodpovědnosti a zároveň dodává, že nezaniká vyživovací povinnost rodičů k dítěti, když zbavit někoho něčeho znamená někoho o něco úplně připravit, nelze po zbavení rodičovské zodpovědnosti považovat vyživovací povinnost za její reziduum. Tedy vyživovací povinnost stojí v ZOR mimo institut rodičovské zodpovědnosti. Ustanovení § 44 odst. 5 ZOR je ustanovením z hlediska legislativní techniky čistě deklaratorním (deklaruje účinky nastalé i bez jeho zařazení do textu zákona), přičemž jeho význam spočívá v posílení právní jistoty účastníka právního vztahu vyživovací povinnosti, byť v reálu může být jeho nadbytečné zakotvení kontraproduktivní. O správnosti prezentovaného výkladu svědčí rovněž systematické zařazení vyživovací povinnosti rodičů k dětem do části třetí ZOR, nikoliv do části druhé - vztahy mezi rodiči a dětmi, v níž je vtělen institut rodičovské zodpovědnosti.

Rodičovská zodpovědnost je tedy institutem upravujícím převážnou část práv rodičů k dětem, nikoliv však institutem co do práv a povinností k nezletilým dětem výlučným.

ODDÍL VI. - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM UMÍSTĚNÝM V NÁHRADNÍM VÝCHOVNÉM PROSTŘEDÍ

KAPITOLA 1.- Ústavní a ochranná výchova

Podle § 103 ZOR rozhodne-li soud o umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy, upraví vždy také rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. Přitom zohlední i předpokládanou výši platby podle zvláštních předpisů. Uložení ústavní či ochranné výchovy lze pouze osobě nezletilé. Přijetím novely ZOR zák. č. 91/1998 Sb., byl opuštěn pojem tzv. „ošetřovného" a zaveden pojem „platba podle zvláštních

právních předpisů." Platbu podle zvláštních právních předpisů stanoví správní orgány v rámci správního řízení.

1. - Typy ústavních zařízení

Ústavní péče pro děti do jednoho roku je vykonávána v kojeneckých ústavech, pro děti od jednoho do tří let věku v dětských domovech, přičemž se jedná o zdravotnická zařízení náležející do resortu Ministerstva zdravotnictví ČR.[82] Nálezem Ústavního soudu Pl. ÚS 35/95, publikovaným pod č. 206/1996 Sb., byla zrušena právní úprava úhrady platby v těchto zařízeních.[83] Podle § 15 odst.15 zák. o veřejném zdravotním pojištění, je zdravotní péče poskytovaná v kojeneckých ústavech, jeslích a dětských domovech hrazena z rozpočtu zřizovatele.

Dětem se zdravotním tělesným či mentálním postižením je péče poskytována v zařízeních sociální péče, které spadají do působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí ČR.[84] Podmínky úhrady za pobytové sociální služby jsou stanoveny v § 73, § 74 zák. o sociálních službách.[85]

Výkon ochranné a ústavní péče nezletilých dětí ve věku od tří do osmnácti (případně devatenácti) let je realizován v dětských domovech, diagnostických ústavech, dětských domovech se školou a výchovných ústavech, podřízených Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR podle zák. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. Úhrada plateb je upravena v § 27 cit. zákona.

---

82 § 38 zák. o péči o zdraví lidu

83 zrušen § 11 odst. 4 zák. o péči o zdraví lidu, vyhl. Ministerstva zdravotnictví ČR č. 467/1992 Sb., o zdravotní péči poskytované za úhradu

84 § 5 odst.1 písm. a) zák. o sociálních službách

85 ve spojení s vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona sociálních službách (s účinností do 31.12.2006 vyhl. Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č. 82/1993 Sb., o úhradách za pobyt v zařízeních sociální péče; vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí ČR 172/199, kterou se mění vyhláška č. 83/1993 Sb., o stravování v zařízeních sociální péče)

Před účinností novely ZOR zák. č. 383/2005 Sb., kdy nebyla v § 103 ZOR stanovena explicitní povinnost soudu rozhodovat o výživném vždy, byly dopady právní úpravy hodnoceny soudní praxí negativně: „Po účinnosti zákona č. 91/1998 Sb., dochází k tomu, že o výživném při nařízení ani po nařízení ústavní výchovy není rozhodováno vůbec."[86]

2. - Vztah výživného a „platby podle zvláštních právních předpisů"

Péče rodičů je dětem umístěným v ústavním náhradním výchovném prostředí nahrazována těmito ústavy. Rodiče jsou povinni hradit platbu podle zvláštních právních předpisů. Ta slouží k náhradě nákladů spojených s náhradní výchovu, které vynakládá společnost za rodiče, tj. ubytování stravování, ošetření, ošacení apod. Platba podle zvláštních právních předpisů nezohledňuje individuální potřeby dítěte a je institutem práva veřejného, nikoliv soukromého. Nenahrazuje tak institut výživného. Výživné má širší rozsah než platba podle zvláštního právního předpisu a má krýt potřeby dítěte, které nejsou kryty standardní péčí ústavu. Výživné stanovené pro nezletilé dítě v dětském domově je proto třeba považovat za jeho vlastní příjem.[87] Výživné je tedy nárokem dítěte vůči povinným rodičům. Platba podle zvláštního právního předpisu je však nárokem státu.

Soudy mají povinnost zabývat se v případě umístění dítěte do náhradní ústavní výchovy stanovením výživného k dítěti, a to oběma rodičům k dítěti, neboť umístěním dítěte do ústavní či ochranné výchovy nastala významná změna poměrů. Při rozhodování o výživném pro dobu pobytu v ústavu není rozhodné, kdo z rodičů měl dítě před umístěním do ústavní výchovy svěřeno v osobní péči. Po propuštění z ústavu by mělo být opět rozhodnuto o výživném k nezletilému dítěti z úřední povinnosti. Výživné v případě ústavní výchovy nebude hrazeno k rukám žádného z rodičů ani jiné osobě, která měla event. dítě v péči před jeho umístěním do ústavu, nýbrž na

86 NOVÁ, H.; Kyselá jablka rodinného práva (3. část). Právo a rodina, 2001, č. 8, s. 5

87 R 107/57

účet zřízený ústavem ve prospěch dítěte, přičemž z takto uhrazeného výživného budou hrazeny potřeby dítěte jdoucí nad potřeby běžně kryté ústavem.

Při stanovení výživného soud zahrne výši platby podle zvláštního právního předpisu připadající na každého z rodičů mezi okolnosti ovlivňující jeho majetkové poměry. Výživné uloží pouze v případě, že majetkové poměry rodiče umožňují rovněž úhradu výživného. Pro každého rodiče je třeba určit výživné zvlášť ve vztahu ke každému dítěti.[88]

KAPITOLA 2.- Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby

Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby je opatřením soudu z této kategorie relativně nejšetrnějším k citovým vazbám dítěte. Právní teorie hovoří o institutu náhradní rodinné výchovy. Soud k němu přistoupí v případě, že žádný z rodičů není schopen zajistit řádnou výchovu.[89] Zákonodárce tak naplňuje závazek státu ve vztahu k dítěti postrádajícímu adekvátní rodinného prostředí, který je vyjádřen v čl. 20 Úmluvy o právech dítěte. Podle § 45 odst. 1 ZOR, vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte. Podle § 45 odst. 2 ZOR je možno svěřit dítě do společné výchovy manželů. Podle § 45 odst. 4 ZOR vymezí soud při svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osobě než rodiči dítěte rozsah jejich práv a povinností k dítěti. Práva a povinnosti, která nebyla vymezena v rozhodnutí, jímž bylo dítě svěřeno do péče třetí osoby či manželů, zůstávají rodičům zachována.

Účelem náhradní výchovy je právě poskytnutí osobní péče dítěti. Tedy zachována zůstávají teoreticky i práva na vymáhání výživného, avšak s ohledem na střet zájmu povinného neplnícího rodiče se

88 R 47/65

89 R 21/65; R 64/68; R 27/75

zájmem dítěte, které by bylo zastoupeno právě týmž rodičem jako zákonným zástupcem, bylo by třeba ustanovit tzv. „kolizního opatrovníka" podle § 37 odst. 2 ZOR. Podle R 21/81: *„Občan, jemuž bylo dítě svěřeno do výchovy podle ustanovení § 45 odst. 1 zákona o rodině není oprávněn dítě zastupovat při vymáhání výživného, pokud tímto zastupováním nebyl výslovně pověřen."* Právo třetí fyzické osoby výživné přijímat (případně, bylo-li stanoveno výslovně, i vymáhat) je účinné od právní moci rozsudku o svěření dítěte do výchovy, před tímto datem v případě převzetí dítěte do výchovy na základě předběžného opatření.[90] Soud v konkrétním rozhodnutí musí vymezit oprávnění fyzické osoby (manželů) přijímat pro děti výživné, hospodařit s ním, případně je vymáhat soudní cestou.[91] Uvedený požadavek je odůvodněn skutečností, že obsah předmětného právního vztahu není zákonem vymezen.

KAPITOLA 3.- Vyživovací povinnost rodičů k dítěti svěřenému do pěstounské péče

Pěstounská péče je dalším z řady institutů náhradní výchovy dítěte, přičemž dítě lze svěřit jak do pěstounské péče jedné fyzické osobě, tak do společné pěstounské péče manželů „Pěstounskou péči lze označit za jakýsi hybrid s převažujícími prvky veřejnoprávními."[92] Pěstounská péče je za zvláštní formu státem zprostředkované, řízené a kontrolované náhradní výchovy v rodině nebo prostředí rodinu připomínajícím, zabezpečovaná též z jeho strany hmotnou podporou.[93]

Podle § 45c odst. 2 ZOR nemá pěstoun vyživovací povinnost k dítěti. Je tedy důsledně ctěn princip akcesority vyživovací povinnosti

90 R 4/87

91 VESELÁ, R. a kol.; Rodina a rodinné právo: Historie, současnost a perspektivy. 2. vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA 2005, s. 209; HOLUB, M.; Zákon o rodině: Text zákona, poznámky, judikatura. 2. vyd. Praha: Linde 1995, s. 79

92 RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.; Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1999, s. 143

93 RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.; Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1999, s. 143

k rodinněprávnímu vztahu. Rodinněprávní vztah mezi rodiči a dítětem svěřeným do pěstounské péče zůstává zachován, i když jeho obsah je touto změnou dotčen. Podle § 45d odst. 1 ZOR přechází nárok na výživné náležející dítěti, jemuž přísluší příspěvek na úhradu potřeb podle zvláštního předpisu, na stát. Je-li výživné vyšší než uvedený příspěvek, náleží dítěti rozdíl mezi výživným a příspěvkem, který se vyplácí pěstounovi. Zvláštním zákonem se rozumí zák. o státní sociální podpoře, který v § 37 až § 39 upravuje nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte *(viz s.161a násl.)*. Podle § 45d odst. 2 ZOR soud uloží rodičům, aby výživné poukazovali příslušnému orgánu, který vyplácí pěstounovi, případně zletilému dítěti, příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Zákonodárce tak zavádí legální cesi - přechod práva na výživné, když tento způsob úhrady výživného má ochránit pěstouny před problematickým vymáháním výživného.

KAPITOLA 4.- Vyživovací povinnost rodičů k dítěti v preadopční péči

Podle § 69 odst. 1 ZOR musí být dítě před rozhodnutím o osvojení nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad. Uvedená péče (předosvojenecká, zátimní péče) slouží jako zkušební období zejména pro budoucí osvojitele. Touto preadopční péčí však není dotčena vyživovací povinnost rodičů k dítěti.

V daném období preadopční péče je tak materiální stránka dítěte zajišťována jednak výživným z vyživovací povinnosti rodiče, jednak vlastními náklady budoucích osvojitelů. Oběma požadavkům zákona lze vyhovět, bude-li např. dítěti příslušná částka výživného spořena.[94]

94 KRÁLÍČKOVÁ, Z.; Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči Právní rozhledy, 2005, č. 9, s. 308

ČÁST TŘETÍ - VYŽIVOVACÍ POVINNOST DĚTÍ K RODIČŮM

ODDÍL I. - VZNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI DĚTÍ K RODIČŮM

Systematické zařazení právního institutu vyživovací povinnosti dětí k rodičům do části třetí, hlavy první ZOR společně s vyživovací povinností rodičů k dětem akcentuje vazby rodinného charakteru. Nelze z něj však dovozovat prioritu této povinnosti mezi ostatními typy vyživovací povinnosti. Jde o zvýraznění funkce rodiny jako základní ekonomické jednotky[95] *(viz s. 103 a násl.)*. Lze konstatovat, že koncepce vyživovací povinnosti dítěte k rodiči je založena na akcesoritě k rodinněprávnímu vztahu obdobně jako koncepce vyživovací povinnosti rodičů k dětem, přičemž o vzniku rodinněprávního vztahu platí to, co již bylo řečeno v části druhé *(viz s. 10 a násl.)*.

Předmětná vyživovací povinnost tak vyplývá z principu solidarity předků a potomků nejblíže příbuzných. Z pohledu maximalistické teoretické koncepce je vhodné vyslovit, že vyživovací povinnost dětí k rodičům nastupuje v momentě, kdy dítě pozbývá vlastnost oprávněného subjektu na výživu vůči rodičům, tedy v momentě, kdy dítě je schopno samo se živit.[96] Jedním dechem je však korektní doplnit, že paušálně vzniká tato povinnost pouze v proklamativní podobě, tedy v podobě obecné připravenosti určitého subjektu plnit vyživovací povinnost, nastanou-li podmínky předpokládané ZOR. K časovému ukotvení vzniku vyživovací povinnosti navázáním na vyživovací povinnost rodiče k dítěti lze dospět rovněž za použití *argumentum a rubrica*, kdy jsou oba typy vyživovací povinnosti vtěleny

95 NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O. ; Vyživovací povinnost, 1.vyd. Praha: Linde 1995, s. 127

96 RADIMSKÝ, J., RADVANOVÁ, S. a kol.; Zákon o rodině: Komentář. 1. vyd. Praha: Panorama 1989, s. 332

pod společný nadpis části třetí, hlavy první ZOR: „Vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí".

Pro úplnost je třeba zmínit možné překrývání se práva rodiče na výživu vůči dítěti podle § 87 ZOR s latentní vyživovací povinností rodiče k dítěti. Teoreticky je totiž nutno připustit i takovou, byť extrémní, situaci, kdy se reálný vznik vyživovací povinnosti dítěte k rodiči bude krýt s narozením dítěte. V úvahu totiž připadá nasciturus jako dědic majetku velké hodnoty, který se narodí rodičům, kteří potřebují slušné výživy, přičemž tu jim může dítě zaopatřit z výnosů majetku.

V § 87 ZOR jsou pak vyjádřeny nikoliv podmínky vzniku, nýbrž podmínky uplatnění vyživovací povinnosti.[97]

K případným pochybnostem o vysloveném právním náhledu je třeba předeslat, že jinak, pokud bychom v § 87 ZOR shledávali podmínky vzniku vyživovací povinnosti (v nejširším smyslu), museli bychom nutně dospět k výroku, že dítěti může v průběhu života opakovaně absolutně vzniknout a absolutně zaniknout vyživovací povinnost k témuž rodiči. Takové pojetí však považuji za obtížně přijatelné právě z tohoto důvodu, že vyživovací povinnost je právním vztahem osobního charakteru, váže se na osoby rodinněprávního vztahu, tudíž je v souladu se zásadami logického vyplývání, aby, vznikne-li tato povinnost, trvala, byť skrytě v nejobecnější podobě, po celou následnou dobu trvání rodinněprávního vztahu.

Jak již bylo konstatováno, zákonodárce normativním textem § 87 ZOR sděluje adresátovi právní normy předpoklady pro uplatnění dotčené vyživovací povinnosti. Při pluralitě povinných subjektů se nejedná o solidární, nýbrž o dílčí (parciální) závazky. „Celková zjištěná částka výživného se tedy parciálně, poměrně rozvrhne na všechny povinné děti."[98] Pro uplatnění vyživovací povinnosti není zásadní, zda rodičům náleží či v minulosti náležela rodičovská zodpovědnost.

97 HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 385; opačně NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O. Vyživovací povinnost, 1.vyd. Praha: Linde 1995, s. 132

98 RADIMSKÝ, J., RADVANOVÁ, S. a kol.; Zákon o rodině: Komentář. 1. vyd. Praha: Panorama 1989, s. 333

V konkrétním případě však může mít tato okolnost význam z hlediska souladu přiznání práva odpovídajícího vyživovací povinnosti s dobrými mravy.

Podmínky uplatnění vyživovací povinnosti jsou stanoveny způsobem respektujícím subsidiaritu vyživovací povinnosti dětí k rodičům ve vazbě k vyživovací povinnosti mezi manžely, registrovaným partnery, mezi rozvedenými manžely a mezi bývalými registrovanými partnery.

Vedle podmínky existence kvalifikovaného rodinněprávního vztahu je další *conditio sine qua non* vůbec vzniku vyživovací povinnosti na straně dítěte schopnost dítěte samostatně se živit. Z této podmínky plyne vyloučení souběhu vyživovací povinnosti dítěte vůči rodiči a práva téhož dítěte na výživu vůči kterémukoliv rodiči. Zákon neváže vznik vyživovací povinnosti na dosažení určité věkové hranice dítěte ani na podmínku sdílení společné domácnosti povinného dítěte s oprávněným rodičem.

Podmínkou nároku na uplatnění vyplývající z § 96 odst. 2 ZOR je soulad vyživovací povinnosti s dobrými mravy.

Jak vyplývá z textu již uvedeného, na straně oprávněného rodiče je podle § 87 odst. 1 ZOR jako *conditio sine qua non* uplatnění vyživovací povinnosti stanovena potřeba zajištění slušné výživy, přičemž platí, že slušná výživa nemůže být zajištěna prostřednictvím vyživovací povinnosti manžela či rozvedeného manžela (obdobně registrované partnerství). Typické uplatnění tohoto typu vyživovací povinnosti vystihuje modelová situace, kdy rodič není schopen pracovat a současně mu nevznikl nárok na starobní důchod nebo plný invalidní důchod.[99]

Nastane-li kumulace podmínek shora uvedených, vzniká (nikoliv v nejširším slova smyslu) vyživovací povinnost dětí k rodičům přímo *ex lege*.[100]

---

99 § 29, § 40 zák. o důchodovém pojištění

100 HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 385

Lze konstatovat, že tomuto právnímu institutu vyživovací povinnosti věnuje judikatura pouze marginální pozornost. Tento stav je důsledkem sporadického výskytu soudních sporů o přiznání výživného ve prospěch rodiče vůči dítěti, což ovšem nemusí nutně korespondovat s faktickým stavem společnosti. Rodič se stává potřebným zpravidla v postproduktivním až vysokém věku, kdy i přes svoji potřebnost nemá při absenci zdravých rodinných vztahů materiální možnosti ani psychické síly na uplatnění svého nároku soudní cestou. Z nastíněného důvodu nelze přeceňovat význam absence judikatury ve smyslu jeho vypovídací hodnoty o fungování lidských vztahů v rámci rodiny. Stav judikatury je v tomto případě spíše zavádějícím ukazatelem.

ODDÍL II. - ROZSAH VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI

V řízení o žalobě rodiče proti dětem o splnění vyživovací povinnosti musí být nejprve postaveno na jisto, že žalobce příspěvku na výživu potřebuje, teprve pak je možno uvažovat o rozsahu vyživovací povinnosti.[101] Při definování rozsahu vyživovací povinnosti dítěte k rodiči v individuálním případě je třeba aplikovat kriteria § 87 odst. 2 ZOR. Zákonodárce nastavil kriteria jak ve vztahu k osobě rodiče jako oprávněného subjektu, tak ve vztahu k osobě povinného dítěte.

KAPITOLA 1. - Kriteria na straně oprávněného rodiče

Na straně rodiče je rozsah výživy vymezen tzv. „slušnou výživou" a potřebností rodiče. Legální definice slušné výživy ani potřebnosti nebyla zákonodárcem do ZOR zařazena, tedy jako v řadě jiných pojmů v oblasti rodinného práva byl výklad ponechán právní teorii a justiční praxi.

101 odůvodnění R 38/67

Slušná výživa nezahrnuje nárok oprávněného rodiče na plnou participaci na životní úrovni dítěte. Obecně lze říci, že slušná výživa by měla rodiči zajistit slušné žití, tzn. žití bez existenčních problémů, tedy výše poskytovaných prostředků či míra poskytované osobní péče by měla vyloučit nedůstojné životní podmínky rodiče a pocity méněcennosti při porovnání s životní úrovní jeho vrstevníků. Konkrétní rozsah pokrývající zajištění slušné výživy rodiče bude v každém individuálním případě odvislý zejména od zdravotního stavu oprávněného, od jeho věku a od uspokojení jeho bytových potřeb.

Pojem výživa nelze přitom vykládat restriktivně ve smyslu zajištění potravy a léků. Je třeba sem zahrnout rovněž náklady spojené s bydlením, náklady na ošacení, obutí, náklady na dopravu a ostatní kulturní či sociální potřeby. „Soudní praxe vykládá pojem slušná výživa jako úhradu osobních potřeb odpovídajících průměrnému životnímu standardu."[102]

Potřebnost rodiče je takový objektivní stav nedostatku jeho materiálního zajištění, kdy rodič sám není schopen krýt z vlastních zdrojů náklady na to, aby si zajistil slušnou výživu, tedy stav, kdy jeho materiální prostředky nedosahují úrovně potřebné k zajištění slušné výživy. Přitom potřebnost musí být prokazatelně dána, to znamená, že odůvodněné výdaje (např. nájemné, náklady na stravu, léky) musí přesahovat příjmy rodiče. Za situace, kdy se rodič do stavu objektivní nedostačivosti až nouze přivedl vlastním zaviněným jednáním (např. dlouhodobá absence výdělečné činnosti), je třeba jej rovněž považovat za potřebného, avšak právě s ohledem na jeho subjektivní vztah k výslednému stavu by přiznání práva na výživu vůči dítěti mohlo dle konkrétních okolností kolidovat s dobrými mravy *(viz s. 95 a násl.)*.

102 PLECITÝ, V., SALAČ, J.; Základy rodinného práva. 1. vyd. Praha: EUROUNION 2001, s. 111; shodně RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1999, s. 178

KAPITOLA 2. - Kriteria na straně povinného dítěte

1. - Obecná charakteristika

Vyživovací povinnost se vztahuje na všechny děti téhož rodiče bez ohledu na jejich věk, délku poskytnuté rodičovské péče, sdílení společné domácnosti s rodičem či stupeň poskytnutého vzdělání. Každé dítě je povinno plnit vyživovací povinnost vůči svému rodiči takovým dílem, jaký odpovídá poměru jeho schopností, možností a majetkových poměrů k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních dětí. Touto zákonnou dikcí vyjádřil zákonodárce dílčí charakter jednotlivých závazků v relaci mezi povinnými dětmi.

To znamená, že na každém z dětí lze požadovat toliko takovou část úhrady celkového finančního příspěvku (či jiné formy plnění), k níž je povinno. Naopak dítě samo není povinno hradit finanční příspěvek za jiné a hrazením jiného, byť v nadměrném rozsahu, není své povinnosti zbaveno bez následků *(viz s. 118 a násl.)*. V souvislosti s vyjádřením vzájemného vztahu vyživovacích povinností dětí k témuž rodiči uvádím rozhodnutí R 38/67: *„Při rozhodování o vyživovací povinnosti dítěte vůči rodiči nebude sice v rozsudku výslovně vyjádřena výše vyživovací povinnosti dítěte, vůči němuž nárok rodičům uplatněn nebyl, soud si ovšem musí vyřešit otázku vyživovací povinnosti a její výše ohledně všech povinných ve smyslu ustanovení § 87 odst. 2 zákona o rodině."* Z uvedeného je nepochybné, že otázkou ostatních vyživovacích povinností se musí soud zabývat jak v případě, kdy jsou o výživu žalovány všechny děti rodiče, tak v případě, kdy výživu některé z dětí poskytují dobrovolně, zatímco ostatní nikoliv.

Při zjišťování možností, schopností a majetkových poměrů se plně zohledňuje vyživovací povinnost dětí k vlastním dětem. Shodně R 102/67: *„Vyživovací povinnost, kterou má matka k dítěti, předchází vyživovací povinnost, kterou má ke svým rodičům."* Tento vztah vyplývá z primátu vyživovací povinnosti rodiče k dítěti mezi ostatními vyživovacími povinnostmi. Přestože právě řečené není v ZOR výslovně

stanoveno, není problematika vztahu vyživovacích povinností zdrojem odlišných právních interpretací *(viz s. 103 a násl.)*.

2. - Otázka potencionality příjmů povinné osoby

K otázce schopností, možností a majetkových poměrů povinné osoby se odkazuji na pojednání o tomto tématu v části druhé této rigorózní práce *(viz .41 a násl.)*, s následujícím dodatkem.

V odborné literatuře byl prezentován názor, že jde-li o vyživovací povinnost dětí k rodičům, lze se přiklonit spíše ke zjištění a porovnání faktické kvality a kvantity schopností, možností a majetkových poměrů jednotlivých povinných oproti § 96 odst. 1 ZOR.[103] Jelikož § 96 ZOR je společným ustanovením pro všechny typy výživného, je zřejmé, že přijetí uvedeného právního názoru vyžaduje akceptaci restriktivního výkladu této normy ve vztahu k vyživovací povinnosti dětí k rodičům. K akceptaci restriktivního výkladu přitom musí být vždy důvody, které svojí kvalitou vylučují, či velmi zeslabují obhajitelnost výkladu doslovného. Právě takové důvody lze spatřovat v nepřiměřených a nadbytečných nárocích, které by byly při dodržení principu zjišťování potencionality příjmů kladeny na dokazování (byť jde o řízení sporné), s cílem poměřit reálně potenciální schopnosti, možnosti a majetkové poměry všech ze zákona výživou povinných dětí za situace, kdy některé z nich změnilo zaměstnání a dosahuje výrazně nižšího příjmu, přičemž se jedná o stanovení výživného, které má zajišťovat „pouze" slušnou výživu. Tedy není účelem zjistit přesnou životní úroveň povinných, jak tomu je u výživného rodiče ve prospěch dítěte, které má právo sdílet životní úroveň rodiče.

Jinak řečeno, k prokázání naplnění zákonných kriterií na straně dítěte plnit vyživovací povinnost vůči rodiči v rozsahu, který mu zajistí slušnou výživu, lze zpravidla v konkrétním případě dospět na základě prokázaných faktických schopností, možností a majetkových poměrů

103 RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1999, s. 177

(tedy příjmů a majetku), aniž by nebylo nadbytečné zjišťování potenciálních příjmů, s tím dovětkem, že v hraničních případech, kdy bude zjištění fakticity schopností, možností a majetkových poměrů směřovat k úplnému zamítnutí žaloby, zejména vede-li dítě flagrantně zahálčivý život bez pravidelného příjmu, bude žádoucí a v souladu se zákonem uplatnění principu potencionality. S prezentovaným právním názorem je koherentní následující právní teorií zastávaný výklad společného ustanovení § 96 odst. 1 ZOR: „Konkrétní stanovení výživného určitého druhu musí vycházet ze vzájemné korelace hledisek obecných a zvláštních."[104]

ODDÍL III. - FORMY PLNĚNÍ

O formě plnění platí přiměřeně to, co bylo řečeno o formě plnění vyživovací povinnosti rodiče k dítěti *(viz s. 29 a násl.)*. Zásadně jsou aplikovatelné dvě formy plnění, které mohou být realizovány buď kumulativně, tedy dílem formou plnění v naturální podobě, dílem formou plnění v peněžitých dávkách, či alternativně, kdy je vyživovací povinnost po určitý čas plněna v naturální formě a po určitý čas ve formě peněžní.[105] Tak tomu bude např. při střídavé osobní péči dětí o rodiče vyššího věku (nad 70 let) , kdy se u jednotlivých dětí osobní péče a poskytování bydlení (tzv. „residenční péče") nebo péče o společnou domácnost střídá s poskytováním finančních prostředků.

KAPITOLA 1.- Peněžitá forma plnění

Peněžitá forma plnění spočívá v pravidelném opakovaném poskytování dobrovolně sjednaných či soudem stanovených

104 NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O.; Vyživovací povinnost, 1.vyd. Praha: Linde 1995, s. 15

105 shodně R 72/63

peněžitých částek. Jako každá pohledávka finančního charakteru tak i plnění vyživovací povinnosti nabývá splatnosti, pohledávka se stává *actio nata* a v případě nesplnění dluhu v době splatnosti řádně, tj. včas a v plné výši, nastupuje sankce v podobě nově vznikajícího akcesorického práva oprávněné osoby vůči povinnému na úroky z prodlení *(viz s. 111)*. Splatnost výživného je upravena v § 97 odst. 1 ZOR tak, že výživné je třeba platit v pravidelných opětujících se částkách, které jsou splatné vždy na měsíc dopředu. Toto ustanovení respektuje skutečnost, že z výživného budou reálně hrazeny potřeby oprávněné osoby vždy v měsíci, na který je výživné určeno. Běžné výživné je cíleno ke krytí potřeb, které vyvstávají v průběhu následného období. Ty se však mohou měnit (komplikace zdravotního stavu), což způsobuje, že jsou tyto potřeby dopředu těžko vyčíslitelné. Z tohoto důvodu ZOR zásadně nepřipouští zproštění se vyživovací povinnosti jednorázovým složením peněžité částky. (Určitou výjimku u výživného ve prospěch dětí představuje jednak § 97 odst. 2 ZOR a dále poskytnutí jednorázové částky na základě písemné smlouvy rozvedenému manželovi podle § 94 odst. 2 ZOR.)

1. - Zálohované výživné

Lze připustit, aby povinný subjekt složil ve prospěch oprávněného určitý finanční obnos za účelem odčerpávání jednotlivých měsíčních dávek výživného. Z takového jednání však nelze dovozovat, že vyživovací povinnost bude beze zbytku splněna na určité období dopředu, např. na období 12 měsíců, bude-li složena částka odpovídající dvanáctinásobku aktuálního výživného v době složení částky. Výše vyživovací povinnosti se totiž může v průběhu onoho zálohovaného období změnit, a to vzestupně i sestupně. Je tak třeba připustit situaci, kdy bude složena částka nižší, než kolik bude činit skutečný nárok na výživné, ale rovněž tak je třeba připustit situaci opačnou.

Pro důslednost této úvahy otevírám otázku úroků, které přirostou ke složené částce či v případě složení do rukou oprávněného, by k této částce přirostly, pokud by byla složena na účet. Lze mít za to, že tyto prostředky patří mezi prostředky vyčleněné pro hrazení budoucí vyživovací povinnosti, neboť jako příslušenství sdílí ve smyslu § 121 odst. 1,3 ObčZ právní osud věci hlavní. Plnění má vlastně povahu zálohy na úhradu vyživovací povinnost, tedy dluhu, který v budoucnu teprve vznikne, neboť pro osobní charakter vyživovací povinnosti není v době složení postaveno na jisto, zda dluh skutečně vznikne, a to buď pro výraznou změnu poměrů či dokonce pro smrt oprávněné či povinné osoby a dále není známa jeho výše v době splatnosti. S ohledem na specifickou povahu vyživovací povinnosti zde chybí stadium vlastní běžnému dluhu, a to stadium, kdy výše dluhu je známa (např. ze smlouvy), avšak pohledávka ještě není splatná, ale i přesto se lze dluhu zprostit plněním před datem splatnosti. Jistě, výše výživného je známa ze soudního rozhodnutí, bylo-li vydáno, avšak s ohledem na možnou změnu poměrů a následnou změnu výše výživného, není ani soudem stanovené výživné konstantou, jak je tomu typicky u dluhu od doby jeho vzniku do doby splatnosti (nejsou-li smluveny úroky).

Vzhledem k tomu, že se v případě složení peněžité sumy jedná o plnění z očekávaného právního důvodu, mám za to, že přírůstky ve formě úroků patří osobě výživou povinné a v případě zániku vyživovací povinnosti bude osoba výživou do té doby oprávněná povinna vrátit naspořené úroky spolu s přebytkem z částky složené na výživné, a to z titulu plnění bez právního důvodu, tedy z titulu bezdůvodného obohacení ve smyslu ustanovení § 451 odst. 2 ObčZ za použití § 104 ZOR.

Úskalím poskytování peněžitých částek osobě vysokého věku může být hospodaření s finančním obnosem, který bude v případě přiznání vyživovací povinnosti soudem nastaven často jako prostá sumace nákladů na léky, základní hygienické prostředky, přiměřenou stravu a nezbytnou dopravu k lékaři a nutné rezervy pro výskyt

nahodilých nákladů (jako např. zvýšení doplatku za léky). Po určitém období se může zvolení finanční formy povinného plnění ukázat právě pro vysoký věk a nepříznivý zdravotní stav oprávněné osoby jako neúnosné s tím, že bude třeba zvolit pro povinného více zatěžující uložení vyživovací povinnosti v naturální podobě.

KAPITOLA 2.- Naturální forma plnění

1. - Obecná charakteristika

Naturální forma plnění spočívá v poskytování jiné péče či jiných dávek než finančních. V praxi je poskytování vyživovací povinnosti rodičům v naturální formě často spjato se sdílením společné domácnosti, kdy zpravidla v bytě dítěte s jeho rodinou, ve smyslu modelu tzv."nukleární rodiny", bydlí rovněž rodič jednoho z manželů (zpravidla vyššího věku a se sníženou mírou soběstačnosti). Poskytování vyživovací povinnosti se pak realizuje buď tím, že rodič bydlí bez úplaty či na náklady bydlení přispívá symbolickou částkou. Ostatní pomoc a péče o osobu rodiče je realizována prostřednictvím nezbytných úkonů v domácnosti (praní a žehlení, úklid), přípravou pokrmů či pravidelným doprovodem k lékaři.

V této souvislosti, když z předchozího textu je patrno, že se může často jednat o osobu lehce, středně těžce, těžce či úplně závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve smyslu § 8 zák. o sociálních službách,[106] nemohu alespoň stručně nezmínit souvislost s poskytováním dávky sociálního zabezpečení, kterou je v takových případech příspěvek na péči *(viz s. 162)*. Tato dávka má umožnit nesoběstačným osobám úhradu smluvně poskytované pomoci jinou osobou při základních životních úkonech. Je-li rodič poživatelem uvedené dávky a poskytuje-li ji dítěti, které má k němu vyživovací povinnost uloženou ve formě osobní péče o rodiče, je třeba mít za to,

106 S účinností do 31.12.2006 se jednalo podle § 70 zák. o sociálním zabezpečení o osobu částečně, převážně či úplně bezmocnou.

že pomoc dítěte při některých nezbytných životních úkonech, mezi něž se řadí zejména pomoc při mytí, česání, oblékání, vstávání, chození, kterou hradí rodič dítěti z příspěvku na péči, není výkonem vyživovací povinnosti dítěte k rodiči v naturální formě. Vyživovací povinnost totiž, byť je plněna v naturální formě, nezakládá nárok na protiplnění.

V praxi se lze setkat rovněž se způsoby plnění vyživovací povinnosti v naturální formě, aniž by rodič dítěte s jeho rodinou sdílel společnou domácnost. Bude se tak jednat především o zajištění praní a žehlení prádla, o úklid v pravidelných intervalech, zajištění nákupů či zajištění teplé stravy.

Je žádoucí, aby bylo ve výroku rozsudku vysloveno, kde má být péče poskytována, nevyplývá-li to jednoznačně ze způsobu plnění. V případě neplnění vyživovací povinnosti smluvené či soudem stanovené ve formě výkonu osobní péče je na místě požadavek osoby oprávněné na změnu formy výživného, a to na finanční plnění.

Vymáhání osobního výkonu péče soudním výkonem rozhodnutí či exekucí si lze těžko představit, neboť uplynutím měsíce vyživovací povinnost vztahující se k danému měsíci již zanikla, stala se nemožnou. Nabízí se žaloba na náhradu škody, která byla způsobena nesplněním vyživovací povinnosti formou osobní péče, když výše škody je kapitalizována výší nákladů, které byla oprávněná osoba nucena vynaložit na náhradní zajištění péče. V úvahu přichází rovněž postih dítěte v rovině trestněprávní *(viz s. 149 a násl.)*.

2. - Úhrada osobní péče

Jako specifický případ finančního plnění se může zdánlivě jevit případ, kdy dítě uhrazuje jiné osobě osobní péči, kterou tato osoba poskytuje jeho rodiči, typicky jde o úhradu osobní péče osobě se zdravotním vzděláním v případě, kdy dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav rodiče takovou péči vyžaduje, nebo např. o úhradu pravidelné úklidové služby. Je-li plněním vyživovací povinnosti formou výkonů osobní péče povinno dle výroku soudu dítě, pak plnila třetí osoba za

toto dítě, aniž by k tomu byla platně zavázána, neboť bez ohledu na to, co bylo mezi povinným dítětem a plnící osobou ujednáno, platí, že vztah vyživovací povinnosti je vztahem výrazně osobní povahy, v důsledku čehož je vyloučena změna v subjektu právního vztahu *(viz s. 111)*. Proto se dítě, které bylo k výkonu osobní péče povinno ze soudního rozhodnutí, nemůže v případě poskytnutí nedostatečné osobní péče třetí osobou dovolávat toho, že vyživovací povinnost splnilo uhrazením služby v plném rozsahu. Pokud dítě uhradilo výkony osobní péče třetí osobě, uhradilo je v souladu s ustanovením § 101 ZOR *(viz s. 118 a násl.)*.

Pokud bylo dítě soudním rozhodnutím zavázáno k plnění peněžitému, je nutno rozlišit, zda peněžité plnění bylo určeno ke krytí výkonů osobní péče, kterou povinný potřeboval, či nikoliv. Pokud by totiž k takovému účelu určeno nebylo, nebylo by lze hovořit o splnění vyživovací povinnosti, neboť nelze připustit, aby oprávněný sám rozhodoval o osudu peněžních částek výživného bez souhlasu oprávněného rodiče.

ODDÍL IV. - ZMĚNA POMĚRŮ

KAPITOLA 1.- Relevance změny poměrů z pohledu soudního rozhodnutí

Ohledně této dílčí materie odkazuji na přiměřenost úvodního textu obsaženého v části druhé *(viz s. 53 a násl.)*, když zákonná úprava změny poměrů je adresátu právní normy sdělena prostřednictvím § 99 ZOR. Ke změně soudního rozhodnutí o výživném pro změnu poměrů může dojít pouze k návrhu ve smyslu § 99 odst. 2 ZOR. Podle rozhodnutí Krajského soud v Hradci Králové 24 Co 51/96: *„Nejde-li o řízení o změnu výživného pro nezletilé dítě, je pro určení*

doby, od níž se zvyšuje výživné přiznané dřívějším soudním rozhodnutím o výživném, rozhodující den, kdy byla podána žaloba u soudu. Tvrzenou změnu poměrů v takovém případě soud neposuzuje zpětně za dobu minulou, nýbrž teprve ke dni zahájení soudního řízení." Aplikovaným časovým ukotvením právně relativní změny poměrů v uvedeném soudním rozhodnutí je respektováno ustanovení § 98 odst. 1 ZOR, podle kterého lze právo na výživné, nejedná-li se o právo nezletilých dětí, přiznat jen ode dne zahájení soudního řízení. Lze-li přiznat právo žalobci ode dne soudního řízení, nikoliv za dobu předchozí, pak je logickým argumentem *a maiori ad minus* dostatečně podloženo, že kvantitativní změnu tohoto práva jdoucí ve prospěch oprávněného žalobce nelze přiznat ve větším rozsahu než právo samotné, tedy nelze ji přiznat za období předcházející zahájení řízení o změnu soudního rozhodnutí. Naopak o žalobě povinného subjektu na snížení výživného má být rozhodnuto k datu změny poměrů, když jako korektiv vystupuje institut dobrých mravů a rovněž institut promlčení.

KAPITOLA 2.- Typové případy změny poměrů

Následnou pozornost zaměřuji na typové kvalifikované změny poměrů, které mohou zhusta v rámci vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům v běžném životě nastat.

1. - Změna poměrů na straně oprávněného subjektu

Na straně oprávněného rodiče půjde často o změnu poměrů jeho odůvodněných potřeb způsobenou trvalým zhoršením zdravotního stavu, jako symptomu pokročilého věku. Zvýšení odůvodněných potřeb rodiče pak může nalézat konkrétní podobu v nutnosti vyšších výdajů na léky či na soustavnou péči jiné osoby.

Změnou poměrů vyvolanou na straně oprávněného je rovněž změna počtu výživou povinných subjektů, kdy se u tohoto typu vyživovací povinnosti bude jednat většinou o snížení, a to buď v důsledku předemření jiného povinného sourozence, či v důsledku

toho, že jinému povinnému sourozenci přibude vyživovací povinnost k narozenému dítěti a jeho možnosti, schopnosti a majetkové poměry již nebudou umožňovat jeho participaci na zajišťování výživy rodiče, přičemž platí priorita výživného k dětem ve vztahu k výživnému ve prospěch rodičů. Jde tedy o případ, kdy změna poměrů na straně jednoho z povinných dětí, a to narozením jeho vlastního dítěte, způsobí jednak relativní zánik jeho vyživovací povinnosti k rodiči, jednak může způsobit zvýšení rozsahu vyživovacích povinností na straně ostatních sourozenců.

2. - Změna poměrů na straně povinného subjektu

Nikoliv každá pozitivní změna majetkových poměrů na straně povinného dítěte povede ke zvýšení výživného ve prospěch rodiče, neboť vyživovací povinností dítěte má být zajištěna toliko slušná výživa rodiče. Lze si představit, že při stanovení výživného ve výchozím bodu časové osy budou majetkové poměry dítěte velmi uspokojivé. V takové situaci následné zlepšení jeho majetkových poměrů bez dalšího nemůže založit právně relevantní důvod ke zvyšování vyživovací povinnosti, neboť okolnosti na straně oprávněného rodiče se nezměnily, další odůvodněné potřeby nevznikly a ty stávající jsou uspokojovány na základě původního rozhodnutí soudu v rozsahu slušné výživy oprávněného rodiče zcela. Tedy zákonodárce nepřiznává rodiči právo bezpodmínečné participace na každém jednotlivém zvýšení životní úrovně povinného dítěte. V uvedeném spatřuji zásadní rozdíl ve vztahu vyživovací povinnosti rodiče k dítěti a vyživovací povinnosti dítěte k rodiči, vycházející z komparace skutkových okolností právně relevantní změny poměrů.

ODDÍL V. - ZÁNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI

Rovněž v rámci vyživovací povinnosti dětí k rodičům lze s vědomím překlenutí určitých „hluchých míst" uplatnit teorii tzv. „relativního a absolutního zániku právního vztahu". Na rozdíl od vyživovací povinnosti rodičů k dětem, která vzniká narozením, tedy váže se přímo na vznik rodinněprávního vztahu, vyživovací povinnost dětí k rodičům vzniká v nejširším smyslu slova nabytím schopnosti dítěte samostatně se živit, tedy neexistuje ve všech případech.[107] Teoreticky může totiž nastat situace, kdy dítě zemře dříve, než nabude schopnosti samostatné obživy. O absolutním a relativním zániku této vyživovací povinnost lze smysluplně uvažovat v těch případech rodinněprávního vztahu, kdy nastaly podmínky pro uplatnění vyživovací povinnosti ve smyslu § 87 ZOR.

O relativní zánik vyživovací povinnosti půjde tehdy, pokud obnovení vyživovací povinnosti v budoucnu nebude vyloučeno. Tak např. dojde-li k zániku vyživovací povinnosti v důsledku zvýšení počtu vyživovacích povinností na straně povinného dítěte, není vyloučeno její obnovení, a to např. v souvislosti se zvýšením příjmu povinného z jeho výdělečné činnosti. Stejně tak dojde-li ke snížení oprávněných potřeb na straně oprávněného rodiče v důsledku stabilizace nepříznivého zdravotního stavu s nejistou prognózou, přičemž v období po dosažení stabilizace budou jeho výdaje plně hrazeny z vlastního příjmu, např. z plného invalidního důchodu, dojde k zániku vyživovací povinnosti s tím, že její obnovení v budoucnu v souvislosti s možnou progresí onemocnění nelze vyloučit.

Akceptujeme-li teorii relativního a absolutního zániku vyživovací povinnosti, pak k absolutnímu zániku vyživovací povinnosti dojde toliko, pokud dojde k zániku rodinněprávního vztahu mezi osobou povinnou a oprávněnou, typicky smrtí jednoho z účastníků vztahu, v teoretické

107 NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O.; Vyživovací povinnost, 1.vyd. Praha: Linde 1995, s. 132

rovině je však třeba zmínit rovněž možnost zániku v důsledku adopce, což je alternativa dotýkající se pouze nezletilých výživou povinných dětí.

ODDÍL VI. - VYŽIVOVACÍ POVINNOST DÍTĚTE K RODIČI A DOBRÉ MRAVY

KAPITOLA 1. - Obecná charakteristika

Nepřekročitelná podmínka souladu vyživovací povinnosti dítěte k rodiči s dobrými mravy je vyjádřena v § 96 odst. 2 ZOR, které je společným ustanovením všech typů vyživovací povinnosti. Jak již bylo řečeno *(viz s. 65 a násl.)*, dobré mravy jsou svébytným hodnotovým systémem ležícím mimo právní řád. Z důvodu absence relevantní soudobé judikatury se na dalších řádcích věnuji judikátu z roku 1952. Výklad, na němž je tento judikát založen, je dle mého názoru v současnosti zjevně neudržitelný právě z pohledu § 96 odst. 2 ZOR.

Podle rozsudku Krajského soudu v Uherském Hradišti 60 K193/52: *„Povinnost dětí poskytovat otci, který je v nouzi, úhradu na osobní potřeby (§ 70 a násl. zákona o právu rodinném) není podmíněna tím, zda otec plnil vůči dětem své zákonné povinnosti. Potřebnost žadatele o sociální důchod (§ 89 zákona o národním pojištění) nezávisí na tom, zda jeho děti jsou ochotny plnit dobrovolně svou vyživovací povinnost, nebo zda žadatel chce svůj nárok vůči nim uplatnit u soudu."* Přiznání tzv. „sociálního důchodu" bylo dle tehdejší platné a účinné právní úpravy podmíněno tím, že žadatel neměl nárok na úhradu svých osobních potřeb vůči dětem a jeho výživa nemohla být opatřena jiným způsobem. V judikovaném případě žalobce, otec dětí, žádal přiznání tzv. „sociálního důchodu", když tvrdil, že je potřebný, neboť se jeho syn, který by mu byl jinak povinen poskytnout v nouzi úhradu na osobní potřeby, narodil až poté, co žalobce odešel

ze společné domácnosti, přičemž svého syna nikdy ani blíže nepoznal, nestaral se o něho a nestýkal se s ním, a nemůže proto po něm nic požadovat. Krajský soud opřel své zamítavé rozhodnutí o interpretaci, že syn žalobce má zákonnou povinnost poskytovat žalobci úhradu na jeho odůvodněné potřeby, jak mu to dovolují jeho výdělečné a majetkové možnosti. Krajský soud přitom vyslovil, že dotčená vyživovací povinnost není závislá na tom, zda rodiče vůči dětem plnili vyživovací povinnost.

Mám za to, že popsaný případ by byl dnešním soudcem zcela jistě subsumován pod ustanovení § 96 odst. 2 ZOR, jehož aplikace by zabránila přiznání vyživovací povinnosti syna vůči rodiči, se kterým se vinou rodiče vůbec nestýkal ani jím nebyl žádným způsobem podporován. Tedy otec ze subjektivních důvodů neplnil ve vztahu k dítěti základní funkce plynoucí z jejich rodinněprávního vztahu.

Dále kategorizuji typová jednání rodiče, která svojí zápornou kvalitou otevírají prostor pro aplikaci principu dobrých mravů.

KAPITOLA 2. - Kategorie jednání *contra bona mores*

1. - Případy, kdy rodič v minulosti neplnil řádně vyživovací povinnost k dítěti

Uvnitř této skupiny je nutno diferencovat případy, kdy rodič neposkytoval vyživovací plnění vůbec, od případů, kdy plnění nebylo řádné, tedy nebylo poskytováno vždy dobrovolně, v plné výši a včas.

V prvém případě druhý rodič, majíce na zřeteli „klid rodiny", takové porušování vyživovací povinnosti mnohdy toleroval, byť k tíži nejen oprávněného dítěte, ale v celkovém kontextu k tíži všech zbývajících členů rodiny, neboť chybějící příjem byl nutně nahrazován příjmem z jiného zdroje, kterému by se v případě plnění vyživovací povinnosti neplnícího rodiče dostalo jiného určení. Právě požadavek na plnění vyživovací povinnosti dítětem k takovému rodiči, jehož minulost je představována zmíněnou modelovou situací, lze bez dalšího

považovat za uplatňování vyživovací povinnosti v rozporu s dobrými mravy. Je vhodné zdůraznit, že plnění vyživovací povinnosti je nutné zohledňovat ve vztahu k dítěti, o jehož vyživovací povinnost se jedná. Připouštím, že, jak uvedeno shora, jde-li o sourozence, neplněním vyživovací povinnosti téhož rodiče, byť k jednomu z dětí, je reálně negativně ovlivňována životní úroveň všech dětí povinného rodiče sdílejících s druhým rodičem společnou domácnost.

V posléze uvedeném modelovém případě nedobrovolného plnění vyživovací povinnosti rodiče k dítěti, dospěje-li soud k tomu, že přiznání vyživovací povinnosti rodiče vůči dítěti nebude v rozporu s dobrými mravy, protože jeho nekázeň při plnění vyživovací povinnosti v minulosti nebyla soustavná, křiklavá či neměla zásadní důsledky ve sféře materiálního zajištění dítěte (např. rodič hradil výživné se zpožděním či opakovaně neúspěšně navrhoval snížení výživného k dítěti), mám za to, že chování rodiče v minulosti již nelze sankcionovat při výši stanovení výživného, neboť pro tu jsou dána jiná kriteria. Jinak řečeno, soud se předestřenými skutkovými okolnostmi zabývá a hodnotí je pouze ve vztahu k vyslovení existence, či neexistence vyživovací povinnosti dítěte k rodiči, nikoliv ve vztahu k rozsahu vyživovací povinnosti.

Jinou otázkou je posouzení situace, kdy rodič opustí rodinu a plní vyživovací povinnost k dítěti. Zde je nutno vycházet z toho, že pokud rodič svoji vyživovací povinnost k dítěti plnil celkově vzato řádně, je dána podmínka pro přiznání jeho vyživovací povinnosti k dítěti a argumentaci rozporu s dobrými mravy nelze označit za případnou. Aplikací principu dobrých mravů totiž nelze rozšiřovat podmínky pro přiznání práva na výživné vůči dětem, k čemuž by akceptací uvedeného širokého pojetí principu dobrých mravů došlo. Mám za to, že při použití takového výkladu by se soudce dopustil nežádoucího a přímo zapovězeného „přepisování právního normativního textu".

2. - Případy, kdy byl rodič zbaven rodičovské zodpovědnosti

Zbavení rodičovské zodpovědnosti je další okolností relevantní z pohledu ustanovení § 96 odst. 2 ZOR. S ohledem na přísné podmínky zbavení rodičovské zodpovědnosti (zneužívání či zanedbávání rodičovské zodpovědnosti závažným způsobem) lze mít zásadně za to, že tato skutečnost je důvodem pro nepřiznání práva na výživu rodiče vůči dítěti pro rozpor s dobrými mravy.[108] Rodič dal totiž svůj postoj k výchově dítěte a svůj celkový nezájem o mravní a citový vývoj osobnosti dítěte najevo takovým negativním způsobem, že následné přiznání jeho práva na výživu vůči dítěti by směřovalo k znevážení celkového pojetí práv dítěte, a to zejména jedná-li se o nezletilé dítě či o dítě ve věku blízkém nezletilosti. Tíhu uvedeného argumentu nemůže zvrátit ani skutečnost, že zbavením rodičovské zodpovědnosti nezanikla vyživovací povinnost rodiče k dítěti. V praxi však zhusta půjde o kombinaci zbavení rodičovské zodpovědnosti a nedbalého plnění vyživovací povinnosti či o úplnou ignoranci této povinnosti rodičem.[109]

Je však představitelné, že by bylo lze přiznat výživné rodiči vyššího věku, který byl zbaven rodičovské zodpovědnosti, avšak následně změnil styl života a s dítětem po delší dobu udržoval dobré vztahy, případně jej a jeho rodinu materiálně či osobní péčí podporoval. V takovém případě jsou však spory o existenci vyživovací povinnosti málo pravděpodobné a jde spíše o zpřesnění vyřčeného názoru.

3. - Případy, kdy rodič spáchal trestnou činnost

Odlišný okruh případů potenciální kolize vyživovací povinnosti a dobrých mravů spočívá v páchání trestné činnosti rodičem. Jako stěžejní se jeví posouzení povahy trestné činnosti. Zásadně lze konstatovat, že páchání trestné činnosti rodičem nebude mít vliv na

---

108 R 38/67

109 obdobně MAYEROVÁ, Z., ŠŤOVÍČEK, J.; Zákon o rodině s komentářem. 1. vyd. Praha: CODEX Bohemia 1998, s. 170

přiznání jeho práva na vyživovací povinnost k dítěti s podstatnou výjimkou, že se jednalo o trestný čin spáchaný proti osobě dítěte, vůči němuž je nárok uplatňován, či osobě jemu blízké. Mám na mysli zejména úmyslné trestné činy směřující proti životu a zdraví, proti svobodě jednotlivce, proti mravní výchově (znásilnění, pohlavní zneužívání) či trestné činy majetkové.

Právo na výživné je odvozeno od rodinněprávního vztahu a není výsadou bezúhonných osob. Proto je třeba posuzovat páchání trestné činnosti ve smyslu ustanovení § 96 odst. 2 ZOR ve vztahu k osobě, vůči níž má nárok na výživné směřovat. Jedná se o konstrukci obdobnou stanovení výše vyživovací povinnosti rodiče vůči dítěti po dobu výkonu trestu odnětí svobody rodičem, kdy výše je zpravidla vyměřována z aktuálního příjmu, neboť není zakotveno právo dítěte na bezúhonného rodiče.

Přiměřeně je třeba postupovat při posuzování spáchání trestné činnosti rodiče, jejímž objektem byly osoby dítěte blízké. Jako extrémní případy lze jmenovat spáchání úmyslného trestného činu ublížení na zdraví s následkem smrti na matce, sourozenci, dítěti či manželce dotčeného dítěte. Pak je na místě aplikace § 96 odst. 2 ZOR znamenající nepřiznání práva na výživu.

4. - Ostatní typy společensky nežádoucího jednání rodiče

Samostatnou kategorii případů naplňujících negativní podmínku přiznání vyživovací povinnosti pro rozpor s dobrými mravy lze souhrnně označit jako jednání rodiče, které svojí povahou nemíří proti osobě dítěte, proti němuž je nárok uplatňován, avšak svojí povahou je natolik nežádoucí, že přiznání vyživovací povinnosti by bylo v kontextu individuálního případu nutně vnímáno jako přiznání v rozporu s dobrými mravy (*contra legem*).

Narozdíl od předchozích případů se námitky směřující do chování rodiče neváží k osobě dítěte jinak výživou povinného, tedy bylo by lze je namítat za každé z dětí, na němž by mohl být potenciálně

nárok na výživné požadován. Do této kategorie spadá bezdůvodná zahálčivá dlouhodobá nezaměstnanost rodiče, v jejímž důsledku ve stáří nevznikne rodiči nárok na starobní důchod; dále bezdomovectví, kterému zpravidla předchází opuštění rodiny; mnohaletý výkon trestu odnětí svobody bez zaměstnání, v jehož důsledku nevznikne rodiči nárok na dávky důchodového pojištění pro nesplnění podmínky stanovené minimální doby pojištění; rozprodání veškerého majetku a útrata výdělku z toho vzešlého v důsledku závislosti na alkoholu či jiných omamných a psychotropních látkách nebo hráčství karet či výherních automatů a ostatní projevy marnotratnictví.

KAPITOLA 3. - Otázka vydědění dítěte

Z teoretického pohledu se jeví zajímavou vazba mezi vyděděním dítěte a následným uplatněním práva rodiče na výživu vůči jím vyděděnému dítěti. Máme zde co do činění s převrácenou pozicí oprávněného a povinného, kdy narozdíl od předchozích popsaných případů není původcem negativního chování rodič, jako osoba potenciálně oprávněná výživou ve vztahu k dítěti, nýbrž dítě, vůči němuž je právo na výživné uplatňováno. Jde o modelovou situaci, kdy dítě bylo vyděděno rodičem,[110] který v minulosti řádně vykonával své povinnosti plynoucí ze vzájemného rodinněprávního vztahu rodiče a dítěte.

Mám za to, že vyslovení existence vyživovací povinnosti je po právu, neboť konstrukce podmínek vyživovací povinnosti dítěte k rodiči zahrnujících soulad s principem dobrých mravů má chránit dítě, nikoliv postihovat rodiče „nevydařeného" potomka tím, že mu nebude přiznáno právo na výživu vůči takovému dítěti. Vydědění nelze považovat za negativní chování rodiče vůči dítěti, neboť se jedná o jednání zákonem povolené, v rámci právního institutu vydědění předvídané (jednání *secundum lege*), tedy o jednání, jehož normativní úprava je založena

110 § 469a odst.1 ObčZ

na obecném konsensu společnosti. Proto by nebylo lze hovořit o rozporu s dobrými mravy. Vydědění dítěte samo o sobě tak není z pohledu principu dobrých mravů překážkou přiznání vyživovací povinnosti vyděděného dítěte vůči rodiči, který jej vydědil, tím méně vůči rodiči druhému. Podpůrně lze argumentovat právním principem *„Ex iniuria ius non oritur"* („Práva by neměla vznikat z bezprávního jednání."), což v důsledku znamená i to, že se nikdo nemůže dovolávat zániku vlastní povinnosti v důsledku postihu za své zákonem reprobované chování.

ODDÍL VII. - VZTAH VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI A TZV. „KOADJUTORIA"

Podle § 31 odst. 4 ZOR je dítě, které žije ve společné domácnosti s rodiči, povinno podle svých schopností jim pomáhat. Je dále povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem, popřípadě majetek, který lze použít pro společné potřeby rodiny. Uvedené ustanovení zakotvuje povinnosti dítěte vůči tomu z rodičů, s nímž žije ve společné domácnosti. Jak vyplývá ze systematického zařazení tohoto ustanovení v hlavě první (rodičovská zodpovědnost), části druhé (vztahy mezi rodiči a dětmi) ZOR, zmíněná povinnost se vztahuje pouze na nezletilé děti.

„U zletilého dítěte povinnost pomáhat rodičům bude mít spíše morální charakter, případně za splnění dalších podmínek by ji bylo možno vyvodit z vyživovací povinnosti dětí k rodičům, neboť obecně platí, že vyživovací povinnost je plněna i výkonem osobní péče o oprávněnou osobu."[111]

Koadjutorium existuje nezávisle na vyživovací povinnosti dítěte k rodičům. Pomoc dítěte může spočívat zejména v konání přiměřených

111 HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 114

domácích prací či v přiměřené péči o mladší sourozence. Co do peněžité formy se v běžném životě projevuje nejčastěji v podobě příspěvku na bydlení a stravu u dětí, které mají vlastní pravidelný příjem. Mezi touto povinností dítěte a jeho vyživovací povinností jsou zásadní rozdíly v nastavení podmínek pro vznik těchto povinností.

Předně u povinnosti v rámci koadjutoria musí být splněna podmínka společné domácnosti, když domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.[112] Za trvalé soužití je třeba považovat dobu studia dítěte, kdy dítě fakticky sdílí s rodiči ve společném obydlí pouze omezenou dobu, neboť se jedná o přechodnou záležitost.

Povinnost dítěte pomáhat je dána přímo zákonem, míra plnění této povinnosti pak záleží na konkrétních schopnostech každého dítěte. Je nutno připustit, že konkrétní dítě nebude způsobilé pomoci rodičům žádným způsobem, a to v důsledku jeho zdravotního postižení.

Povinnost úhrady společných potřeb rodiny se narozdíl od vyživovací povinnosti dítěte vztahuje k celé rodině, nikoliv jen k rodiči a je závislá toliko na vlastním příjmu dítěte bez ohledu na to, zda je dítě schopno samo se živit ve smyslu obživy odpovídající jeho schopnostem a možnostem, jak je tomu u vyživovací povinnosti k rodičům. Proto i dítě, které studuje a má pravidelný (nikoliv jen krátkodobý) příjem z brigádní činnosti, je povinno přispívat na úhradu potřeb rodiny. Většinou se tato příspěvková povinnost projeví tím, že si student hradí sám část nákladů spojených se studiem, čímž šetří společné prostředky rodiny pro její ostatní členy. Narozdíl od vyživovací povinnosti není dána podmínka potřebnosti rodiny, povinnost přispívat na úhradu společných potřeb rodiny postihuje ze zákona každé dítě, pokud je toho schopno, avšak s tím, že má mít především výchovný charakter.

112 § 115 ObčZ

ČÁST ČTVRTÁ - VZTAH MEZI VZÁJEMNOU VYŽIVOVACÍ POVINNOSTÍ RODIČŮ A DĚTÍ A OSTATNÍMI VYŽIVOVACÍMI POVINNOSTMI

ODDÍL I. - HIERARCHIE VYŽIVOVACÍCH POVINNOSTÍ

Tato část je věnována jednak vztahu vyživovací povinnosti rodiče k dítěti a ostatních zákonných vyživovacích povinností, jednak vyživovací povinnosti dítěte k rodiči a ostatních zákonných vyživovacích povinností. Ujasnění si těchto vztahů patří mezi základy při rozhodování soudce o vyslovení povinnosti jako takové, případně při rozhodování o stanovení rozsahu přiznávané vyživovací povinnosti. Byť se může konkurence některých níže popsaných vyživovacích povinností jevit jako v praxi zřídka se vyskytující, jde o problematiku přinejmenším z teoretického hlediska zajímavou. Platí, že vztah přednosti jednotlivých typů vyživovacích povinností je ovlivněn jejich zákonným rozsahem, a to sestupně. Určitým, ne však zcela spolehlivým, vodítkem je rovněž systematické řazení jednotlivých vyživovacích povinností v textu ZOR. Priorita určitého druhu vyživovací povinnosti nepřímo vyplývá ze systematického zařazení konkrétního druhu vyživovací povinnosti v ZOR.[113] Výhrady lze vznést v tom směru, že vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými systematicky předchází vyživovací povinnost mezi manžely a vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely; příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce je institutem zcela svébytným.

113 HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.; České rodinné právo. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk 2001, s. 221

ODDÍL II. - PRIMÁT VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI RODIČE K DÍTĚTI

Vyživovací povinnost rodičů k dětem je situována na vrcholu hierarchie všech vyživovacích povinností podle ZOR a rovněž podle zák. o registrovaném partnerství. Tato skutečnost vyplývá z koncepce rozsahu jednotlivých vyživovacích povinností, když děti mají právo podílet se na životní úrovni rodičů. Tedy tato vyživovací povinnost je nadána vlastností plné participace dítěte na životní úrovni rodiče. Pro vztah této a ostatních vyživovacích povinností platí pravidlo přednosti. Z uvedeného důvodu pojednávají následující řádky převážně o relaci vyživovací povinnosti dětí k rodičům a ostatních vyživovacích povinností.

ODDÍL III. - JEDNOTLIVÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI

KAPITOLA 1. - Vyživovací povinnosti z důvodu manželství a registrovaného partnerství

1. - Vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely

Vyživovací povinnost mezi manžely je upravena v § 91 ZOR, když v odst. 3 cit. zákonného ustanovení je výslovně stanoveno, že vyživovací povinnost mezi manžely předchází vyživovací povinnosti dětí. Je-li manžel schopen vůči druhému manželovi plnit vyživovací povinnost, je tomu povinen v takovém rozsahu, aby hmotná a kulturní úroveň obou manželů byla zásadně stejná. Platí zde princip rovnosti životní úrovně manželů. „Na existenci nároku nemá existence či neexistence společného soužití žádný vliv."[114] S citovaným právním názorem lze souhlasit při vědomí role institutu dobrých mravů zakotveného v § 96 odst. 2 ZOR jako korektoru všech zákonných

114 KOVÁŘOVÁ, D. Výživné mezi rodinnými příslušníky - nebývá to jednoduché. Právo a rodina, 2005, č. 5, s. 8

vyživovacích povinností. Jak uvedeno shora, na základě této vyživovací povinnosti má rodič dítěte právo na vyšší životní úroveň než slušnou, jak by tomu bylo v případě vyživovací povinnosti dítěte k rodiči. Pochopitelně uvedené platí za předpokladu, že to umožňují schopnosti, možnosti a majetkové poměry druhého manžela. V případě ovdovělého rodiče či v případě řádného plnění vyživovací povinnosti druhého manžela, avšak pod míru odpovídající slušné výživě, je vyživovaný manžel, (s ohledem na požadavek zásadně stejné životní úrovně zpravidla oba manželé, s výjimkou např. vysokých nákladů jednoho z manželů na léky) potřebným ve smyslu ustanovení § 87 odst. 1 ZOR a nastupuje vyživovací povinnost dětí, která deficit v životní úrovni rodiče doplní až na mez „slušné výživy".

O vztahu vyživovací povinnosti rodičů k dětem a vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely bylo již pojednáno *(viz s. 23 a násl.)*.

2. - Příspěvek na výživu rozvedeného manžela

Tento typ vyživovací povinnosti je upraven v § 92 ZOR, přičemž v odst. 2 cit. zákonného ustanovení je výslovně stanovena přednost této vyživovací povinnosti před vyživovací povinností dětí k rodičům. Rozvedený manžel, který není schopen sám se živit, tak má nárok vůči bývalému manželovi na přiměřenou výživu. Přiměřená výživa je nižším stupněm povinného materiálního zajištění než u sezdaných párů, avšak je vyšší mírou materiálního zajištění, než jaké by se rozvedenému manželovi dostalo od jeho dítěte na základě plnění vyživovací povinnosti. Poznamenávám, že rovněž pojem „přiměřená výživa" nenachází svůj obsah v legální definici a jeho výklad je ponechán odborné teorii a soudní judikatuře. Obdobně jako u předchozích vymezení rozsahu vyživovacích povinností budou svou roli hrát životní úroveň bývalého manžela, jeho schopnosti, možnosti, majetkové poměry a zdravotní stav oprávněného, jeho náklady na

bydlení, náklady na uspokojování jeho kulturních a sociálních potřeb. Časové rozpětí příspěvku na výživu není ze zákona omezeno.

Podle § 93 ZOR může být příspěvek přiznán dokonce v rozsahu odpovídajícím vyživovací povinnosti manžela za trvání manželství, pokud se v osobě oprávněného jedná o rozvedeného manžela, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma. Takový rozsah příspěvku je však omezen na dobu nejdéle tří let od rozvodu.

V případě, že bude rozvedený manžel potřebný ve smyslu ustanovení § 87 odst. 1 ZOR i přes řádné plnění vyživovací povinnosti bývalým manželem, nastupuje vyživovací povinnost dítěte k rodiči za účelem dorovnání deficitu do meze slušné výživy. S ohledem na to, že zákon časově neomezuje právo rozvedeného manžela na přiměřenou výživu od bývalého manžela, mohou se vyskytnout situace, kdy vyhovění požadavku na takové plnění, zejména s ohledem na chování bývalého manžela po dobu manželství, bude pro rozpor s dobrými mravy bránit uplynutí dlouhé doby od rozvodu. Pak je opět důvodná úvaha o vyživovací povinnosti dětí k rodičům.

3. - Vyživovací povinnost mezi registrovanými partnery navzájem

Vzájemná vyživovací povinnost mezi registrovanými partnery je založena v § 10 zák. o registrovaném partnerství. Rozsah vyživovací povinnosti je stanoven shodně jako u vyživovací povinnosti manželů, tedy hmotná a kulturní úroveň obou partnerů má být zásadně stejná. Zákonodárce v § 10 odst. 3 cit. zákona výslovně deklaruje prioritu této vyživovací povinnosti ve vztahu k vyživovací povinnosti dětí k rodičům. To, co bylo řečeno o vztahu vyživovací povinnosti rodičů k dětem a vzájemné vyživovací povinnosti manželů, platí pro vyživovací povinnost mezi registrovanými partnery. Tedy uzavřením registrovaného partnerství vyživovací povinnost rodičů bez dalšího nezaniká, nýbrž vyživovací povinnost mezi registrovanými partnery nastupuje

v rozsahu, v němž jsou partneři schopni vzájemného zaopatření. Vyživovací povinnost rodičů k dítěti je takříkajíc připravena ke krytí deficitu odůvodněných potřeb oprávněného dítěte, a to až do míry životní úrovně povinného rodiče.

4. - Vyživovací povinnost po zrušení partnerského soužití

Rovněž při stanovení podmínek a rozsahu této vyživovací povinnosti v § 11 zák. o registrovaném partnerství měl zákonodárce na zřeteli rovnost subjektů manželského a partnerského svazku. Rozsah výživy byl tak stanoven jako výživa přiměřená, včetně uzákonění tvrdostní klauzule (stanovení výživného ve stejném rozsahu jako za trvání partnerství na dobu až tří let od zrušení partnerského soužití) ve prospěch toho z bývalých partnerů, který se na rozvratu nepodílel a jemuž byla způsobena závažná újma. V § 11 odst. 3 zák. o registrovaném partnerství je explicitně vyjádřeno, že tato vyživovací povinnost předchází vyživovací povinnosti dětí k rodičům.

KAPITOLA 2. - Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými

Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými je upravena v § 88 až 90 ZOR. Podle § 88 ZOR mají předci a potomci vzájemnou vyživovací povinnost. Pokud potomci nemohou své vyživovací dostát, přechází tato vyživovací povinnost na předky. Příbuzní vzdálenější mají vyživovací povinnost jen, nemohou-li tuto povinnost plnit příbuzní bližší.[115]

V případě absence, či nedostačivosti vyživovací povinnosti rodičů k dětem přichází v úvahu vyživovací povinnost ostatních příbuzných ve vztahu k dětem, a to zejména povinnost prarodičů.

Děti jsou nejbližšími potomky rodičů, a to v prvním stupni, tedy jejich vyživovací povinnost k rodičům vždy předchází vyživovací povinnosti ostatních vzdálenějších příbuzných, a to jak potomků, tak

115 R 66/71

předků. Rozsah vyživovací povinnosti je stanoven v § 90 ZOR jako nutná výživa, což koresponduje s premisou uvedenou shora, totiž že priorita vyživovacích povinností nachází svůj výraz ve stanovení jejich rozsahu. Slušná výživa je přitom nepochybně výživou širšího rozsahu než nutná výživa. Ohledně pojmu „nutná výživa" platí rovněž absence legální definice, přičemž se ztotožňuji s názorem, že při konkretizaci pojmu bude třeba vzít v úvahu nezbytné výdaje oprávněné osoby. Lze se setkat i s názorem, že výživné by mělo pokrývat všechny odůvodněné potřeby oprávněného (nikoliv tedy pouze nejzákladnější), ale pouze v nutném rozsahu.[116] Extenzivní výklad je akceptovatelný v případě, že oprávněnou osobou je nezletilé dítě, jak vyplývá z odkazující normy § 88 ZOR na § 85a ZOR, který upravuje rozsah výživného rodičů k dětem.[117]

KAPITOLA 3. - Nároky matky a neprovdané těhotné ženy

1. - Příspěvek na úhradu některých nákladů matce vůči otci, za něhož není provdána

Tento právní institut je zakotven v § 95 odst. 1 ZOR, když otec dítěte, za kterého není matka dítěte provdána, je povinen matce přispívat přiměřeně na úhradu výživy po dobu dvou let, jakož i na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím.[118] Ambicí zákonné úpravy bylo vyrovnání náročné dočasné situace matky, která není zajištěna péčí a materiálními prostředky manžela jako otce dítěte. Tento právní institut je promítnutím zásady rovnosti mezi ženami provdanými a nesezdanými, když hmotné zabezpečení neprovdané matky má odpovídat zabezpečení, jakého by se jí dostalo v manželství s otcem dítěte.

116 HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.; České rodinné právo. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk 2001, s. 248

117 HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 393

118 R 8/70

Toto ustanovení je však ustanovením speciálním ve vztahu k ostatním vyživovacím povinnostem. Narozdíl od generální koncepce vyživovacích povinností není právo na příspěvek podmíněno odkázaností oprávněného subjektu na poskytnutí příspěvku, tedy na majetkových poměrech matky nezáleží. Příspěvek je vyjádřením zásady, že náklady na zvláštní výživu matky a náklady spojené s těhotenstvím a slehnutím mají nést oba rodiče dítěte. S ohledem na to není příspěvek určen k plnému hrazení výdajů, nýbrž k hrazení přiměřené částky, a to přiměřeně k majetkovým poměrům obou rodičů narozeného dítěte. Lze si představit souběh pobírání příspěvku neprovdané matky s právem matky na výživu vůči jejímu dalšímu dítěti, které je schopno samo se živit. Rozsah vyživovací povinnosti by po dobu dvou let souběhu, spočíval v dorovnání životního standardu matky do úrovně její slušné výživy. Výživné k narozenému dítěti je samozřejmě předmětem vyživovací povinnosti otce narozeného dítěte.

2. - Předběžné opatření podle § 95 odst. 2 ZOR

V § 95 odst. 2 ZOR je vtěleno speciální předběžné opatření pro případ uložení povinnosti k zajištění úhrady výživy matky a nákladů uvedených v § 95 odst. 1 ZOR a dále k zajištění výživy k dítěti po dobu, po níž by zaměstnankyni náležela mateřská dovolená *(viz s. 124)*. Povinnost lze uložit výhradně muži, jehož otcovství je pravděpodobné, a to ve prospěch těhotné ženy.

Vztah mezi vyživovací povinností rodiče k dítěti a uvedeným předběžným opatření je vymezen podmínkami uplatnění těchto právních institutů. Zatímco vyživovací povinnost rodiče může být uložena rodiči, jehož rodičovství bylo určeno, předběžné opatření lze uplatnit výlučně proti muži, jehož budoucí otcovství je pravděpodobné, nikoliv však postaveno na jisto. Konkurence uvedených právních institutů je proto vyloučena.

ČÁST PÁTÁ - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM A DĚTÍ K RODIČŮM V RELACI INSTITUTŮ OBČANSKÉHO PRÁVA

ODDÍL I. - ZÁKON O RODINĚ JAKO *LEX SPECIALIS*

Pro vztah v této rigorózní práci popisovaných vyživovacích povinností na straně jedné a institutů občanského práva na straně druhé má klíčový význam ustanovení § 104 ZOR. Jak bylo již opakovaně zdůrazněno, rodinné právo nebylo platnou právní úpravou koncipováno jako součást práva občanského, nýbrž vytváří samostatné právní odvětví *(viz s. 7)*. Touto koncepcí rodinného práva je opodstatněno normativní zakotvení ustanovení § 104 ZOR, které odkazuje na použití občanského zákoníku, nestanoví-li ZOR něco jiného. Jinými slovy jde o vztah *lex specialis a lex generalis*.

Předně je třeba poukázat na to, že ZOR neobsahuje obecnou část, v níž by upravoval právní subjektivitu, způsobilost k právním úkonům a obecné náležitosti právních úkonů. Proto bude-li se právní problematika dotýkat nastíněných obecných institutů (zejména absolutní neplatnosti právních úkonů a práva nascitura, jak uvedeno níže), bude nevyhnutelná aplikace obecné části ObčZ.[119]

119 HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 454

ODDÍL II. - INSTITUTY ZÁVAZKOVÉHO PRÁVA

KAPITOLA 1. - Otázka změny právního vztahu

Právní úprava občanského závazkového vztahu zná změnu v subjektech a v obsahu právního vztahu.

Změna v subjektech právního vztahu nastává obecně tehdy, pokud na straně oprávněné či povinné, případně na obou stranách zároveň, dojde k záměně či ke změně v počtu účastníků právního vztahu. Změna v subjektech právního vztahu, jehož obsahem je právo na výživné a jemu odpovídající vyživovací povinnost k oprávněné osobě dítěte či rodiče (a to i ve smyslu splatného výživného), je s odkazem na osobní charakter vyživovací povinnosti zcela vyloučena. Z tohoto důvodu by byla smlouva jako právní důvod převodu práva a povinnosti z vyživovací povinnosti absolutně neplatným právním úkonem ve smyslu ustanovení § 39 ObčZ ve spojení s § 104 ZOR.

Lze souhlasit s názorem, že občanskoprávní ustanovení týkající se změny obsahu závazků s výjimkou následků prodlení jsou nepoužitelná právě pro kogentní charakter ustanovení ZOR.[120] Ke změně obsahu závazku přitom lze dospět dohodou oprávněného a povinného o způsobu plnění (nebylo-li pravomocně rozhodnuto soudem). „V praxi se postupně prosazuje názor, že na dlužné výživné je možné uplatnit ustanovení § 517 ObčZ upravující úrok z prodlení."[121]

V průběhu existence práva z vyživovací povinnosti konkrétní oprávněné osoby a jemu odpovídající povinnosti konkrétní povinné osoby vyživovat povinného se stávají jednotlivé částky výživného připadající na konkrétní časové období splatnými (výživné v užším smyslu slova). Tyto splatné dávky pak mají charakter práva majetkového, lze hovořit o tom, že se osamostatňují, jsou hmatatelné, kapitalizovatelné a jako takové jsou samostatným předmětem právního vztahu majetkového charakteru. Tedy zásadně jsou způsobilé být

120 HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 458

121 HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 458

samostatným předmětem právního vztahu, na který se aplikují ustanovení ObčZ o závazkových právních vztazích.[122] Pokud se odborná literatura k dané problematice vůbec vyjadřuje, pak zpravidla upozorňuje na osobní prvky výživného, jako práva majetkové povahy, a to např. následující formulací: „Při aplikaci ustanovení občanského zákoníku je třeba mít vždy na zřeteli zvláštní povahu výživného jako práva založeného na rodinných vztazích, byť má podobu majetkovou, a z tohoto důvodu lze jednotlivá obecná ustanovení občanského zákoníku, která míří k právům a povinnostem majetkové povahy aplikovat pouze přiměřeně."[123] Obdobný případ, kdy se jedná o právo osobní povahy, avšak jednotlivé splatné pohledávky mají majetkový charakter, a tudíž jsou způsobilé být předmětem závazkových vztahů a předmětem dědictví, nalézáme v právu sociálního zabezpečení, kdy se konkrétně jedná o dávky důchodového pojištění.

KAPITOLA 2. - Otázka zajištění výživného

Osobní stránka splatného výživného, které má jinak majetkový aspekt, vylučuje použití mnohých občanskoprávních institutů, např. ručení jako způsob zajištění závazku.[124] Přijatelné je s určitými výhradami uznání dluhu.

1. - Uznání dluhu

Uznání dluhu je upraveno v § 558 ObčZ. Uzná-li někdo písemně dluh co do důvodu a výše, zakládá se tím vyvratitelná právní domněnka, že dluh v určité výši z určitého důvodu v době uznání trval. Pokud by se vyskytlo uznání dluhu z titulu výživného, je třeba rozlišovat mezi uznáním dluhu na výživném, které dosud nebylo pravomocným rozsudkem soudu určeno a uznáním dluhu na výživném, který povinný

122 HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.;České rodinné právo. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2001, s. 227

123 NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O. ; Vyživovací povinnost, 1.vyd. Praha: Linde 1995, s. 22

124 RADIMSKÝ, J., RADVANOVÁ, S. a *kol.*; Zákon o rodině: Komentář. 1. vyd. Praha: Panorama 1989, s. 385

rodič nehradil přesto, že výše měsíčních částek běžného výživného, či suma dlužného výživného byla soudem stanovena.

V prvém případě, kdy nebylo doposud o výši vyživovací povinnosti povinného rozhodnuto, jedná-li se o vyživovací povinnost rodiče k nezletilému dítěti, je vůbec přijatelnost institutu uznání dluhu v rodinném právu nejvíce ohrožena . Při rozhodování o tom, jak vysoké má být výživné, je totiž třeba vycházet zejména z odůvodněných potřeb dítěte a majetkových možností a schopností povinného. Vždy je třeba sledovat zájem dítěte, tedy i v případě, kdy se schvaluje dohoda rodičů. Uznání dluhu tak nemůže být soudem bez dalšího vzato, jako by se jednalo o jakýkoliv jiný dluh vyplývající z občanskoprávního vztahu. Takové uznání dluhu může sloužit jako vodítko pro určení přiměřené výše vyživovací povinnosti, tedy nemůže zde mít důsledky uvedené v ObčZ, nýbrž je třeba jej brát jako jeden z důkazů svědčících o majetkových poměrech povinné osoby.

Pokud se nejedná o oprávněnou osobu nezletilého dítěte, výživné lze přiznat pouze od doby zahájení soudního řízení, tedy uznání neuhrazeného výživného nemá reálného významu, avšak dobrovolné plnění dle takového uznání by bylo plněním po právu.

Naopak neshledávám problém při použití institutu uznání dluhu tam, kde je výživné pravomocně vyměřeno soudem, avšak splatné částky běžného výživného nebyly uhrazeny. Takové uznání má svůj význam z hlediska běhu promlčecí doby *(viz s. 121)*.

2. - Zánik závazku, jehož předmětem je splatné výživné

Co se týče zániku závazku, použije se na splatné výživné ustanovení o zániku splněním (soluce) podle § 559 ObčZ.

2.1. - Započtení výživného

Započtení, neboli kompenzace, je jedním ze způsobů zániku vzájemně se kryjících pohledávek dlužníka a věřitele. Obecná úprava započtení vzájemných pohledávek vyplývajících z občanskoprávních

vztahů je obsažena v § 580 až 581 ObčZ. V § 581 odst. 4 ObčZ je explicitně stanoveno, že započtení proti pohledávkám na výživné upravuje ZOR. Zákonodárce přitom věnuje započtení v rodinněprávních vztazích toliko § 97 odst. 3 ZOR. Podle § 97 odst. 3, věty prvé ZOR je přípustné proti pohledávkám na výživné započtení vzájemných pohledávek jen dohodou. Proti pohledávkám na výživné, které je poskytováno nezletilým dětem, není však takové započtení přípustné. Zákonodárce tak zavádí speciální režim pro výživné, které představuje obsah právního vztahu vyživovací povinnosti ze ZOR. Předně zcela vylučuje započtení výživného hrazeného ve prospěch nezletilých dětí. Takové započtení by bylo pro kogentní charakter citovaného ustanovení absolutně neplaným právním úkonem ve smyslu ustanovení § 39 ObčZ za použití § 104 ZOR.

Co se týče zbytkové kategorie výživného v kontextu vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi navzájem, tj. výživné ve prospěch zletilých dětí a výživné ve prospěch rodičů, v porovnání s úpravou započtení obsaženou v § 580 a § 581 ObčZ dochází k sestupné modifikaci počtu způsobů započtení. ObčZ v § 580 vedle započtení vzájemných pohledávek dohodou (*compensatio voluntaria*) přiznává právo na započtení jednostranným úkonem účastníka právního vztahu učiněným vůči druhému účastníku právního vztahu (*compensatio necessaria*). V ostatních podmínkách, na nichž stojí a při jejichž absenci padá způsobilost pohledávek k započtení, tj. vzájemnost pohledávek, stejný druh plnění, kompenzační projev, režim promlčených pohledávek a pohledávek ze zákona k započtení nezpůsobilých, platí obecná úprava započtení ObčZ.

Na tomto místě se zastavím u podmínky započtení, která spočívá ve stejném druhu plnění. Je-li vyživovací povinnost plněna formou finančního plnění, pak pohledávka na výživné má charakter peněžité pohledávky. Jinou pohledávkou téhož druhu způsobilou k

započtení proto bude nutně jakákoliv peněžitá pohledávka.[125] Vzhledem k tomu, že k započtení se hodí pouze pohledávky druhového plnění, jsou pohledávky z výživného, které je poskytováno naturální formou, ze své podstaty vyloučeny ze započtení.

Teoreticky zajímavý případ může navodit životní situace, kdy ve vztahu k rodiči výživou povinnému dítěti dluží třetí osoba finanční částku, přičemž tento dlužník vědom si laxního přístupu svého věřitele k vyživovací povinnosti vůči jeho rodiči, uhradí vyživovací povinnost věřitele přímo k rukám oprávněného rodiče a vůči věřiteli učiní jednostranný úkon započtení. Typickým příkladem může být smluvní vztah mezi sourozenci, kdy dlužník místo plnění věřiteli uhradí svůj dluh přímo k rukám rodiče z důvodu liknavosti sourozence při plnění jeho vyživovací povinnosti, přičemž pohledávku prohlásí vůči liknavému sourozenci v rozsahu finanční částky poskytnuté rodiči za započtenou. Je otázkou, zda lze z právního pohledu takový zánik pohledávek akceptovat, tedy zda byly vzájemné pohledávky způsobilé k započtení jednostranným úkonem ve smyslu § 580, § 581 ObčZ. Tím, že původní dlužník uhradil výživné za svého věřitele, vznikla dlužníkovi vůči původnímu věřiteli pohledávka, které se může domáhat podle § 101 odst.1 ZOR. Proti tomuto typu pohledávky stojí peněžitá pohledávka původního věřitele vůči dlužníkovi z jiného právního důvodu. Protože pohledávku podle § 101 ZOR nelze považovat za pohledávku na výživném *(viz s. 118 a násl.)*, řídí se její započtení vůči jiné vzájemné pohledávce plně ustanoveními § 580 a § 581 ObčZ, tedy započtení jednostranným úkonem je započtením učiněným po právu a vede k zániku vzájemně se kryjících pohledávek.

KAPITOLA 3. - Výživné jako předmět dědictví

Přijetí názoru, že jednotlivé splatné dávky mají majetkový charakter a jsou způsobilé být předmětem dědictví nečiní justiční praxi

125 shodně JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.; Občanský zákoník: Komentář. 7. vyd. Praha: C. H. Beck 2002, s. 720

obtíže.[126] Naproti tomu výživné, které dítě poskytovalo svému rodiči ve smyslu § 87 ZOR nelze po smrti rodiče pojmout do pasiv dědictví.[127]

KAPITOLA 4. - Náhrada výživného v případě úmrtí osoby výživou povinné

V rámci úpravy odpovědnosti za škodu upravuje ObčZ rovněž náhradu při usmrcení osoby výživou povinné. Podle § 448 odst. 1 ObčZ je tak škůdce povinen nahradit při usmrcení ve formě peněžitého důchodu náklady na výživu pozůstalým, kterým zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat. Náhrada nákladů na výživu náleží pozůstalým, pokud tyto náklady nejsou hrazeny dávkami důchodového zabezpečení poskytnutého z téhož důvodu. Za dávky důchodového zabezpečení je třeba považovat toliko důchody, a to důchod vdovský či vdovecký a důchod sirotčí. Důvodnost vyloučení toliko dávek důchodových je dána jejich účelem poskytování, tedy tím, že mají alespoň částečně nahradit výživu poskytovanou zemřelým. Co se týče výše vyživovací povinnosti: „Zásadně se vychází ze soudního rozhodnutí, dále se vychází z částek, které zemřelý fakticky a prokazatelně poskytoval. Jinak se rozsah povinností zemřelého poskytovat výživné pozůstalé osobě posoudí ve smyslu ustanovení § 85 zákona rodině. Nárok se posoudí u každé z pozůstalých osob samostatně."[128] „V žádném případě se nevyžaduje odkázanost výživou na zemřelého."[129]

Výše náhrady vyživovací povinnosti je podle § 448 odst. 2 ObčZ limitována tím, že náhrada nákladů na výživu všech pozůstalých nesmí úhrnem převýšit částku, do které by náležela zemřelému náhrada za ztrátu na výdělku podle ustanovení § 447 odst. 2 ObčZ. Podle R 14/73: *„Rozsah náhrady nákladů na výživu pozůstalému dítěti podle*

126 30 Cdo 2128/2003

127 HOLUB, M.; Zákon o rodině: Text zákona, poznámky, judikatura. 2. vyd. Praha: Linde 1995, s. 164

128 JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.; Občanský zákoník: Komentář. 7. vyd. Praha: C. H. Beck 2002, s. 531

129 PLECITÝ, V., SALAČ, J.; Základy rodinného práva. 1. vyd. Praha: EUROUNION 2001, s. 100

ustanovení § 448 o. z. je určen rozsahem výživného, které mu náleží ve smyslu ustanovení § 85 a § 96 zák. o rod. i s přihlédnutím k tomu, v jaké míře zemřelý rodič dítěte o ně osobně pečoval."

Z nároku na náhradu škody podle § 448 ObčZ jsou vyloučeny osoby, které nejsou v době úmrtí zemřelého oprávněni vůči němu výživou, ač by v úvahu s ohledem na svůj rodinněprávní vztah k zemřelému jako oprávněné osoby mohly přicházet v úvahu v budoucnu. Při respektování uvedeného je tak z nároku podle § 448 ObčZ nutno vyloučit rodiče, který se při úmrtí dítěte domáhá náhrady škody z titulu svého budoucího oprávnění k výživě v souvislosti se stářím a nemohoucností. Uvedenou situaci nelze překlenout ani odkazem na dobré mravy zakotvené v § 3 ObčZ, neboť takový nárok z ustanovení § 448 ObčZ nevyplývá a použitím § 3 ObčZ nový nárok nelze bez zákonného podkladu přiznat.[130]

Mám za to, že odlišně je třeba posuzovat případ práva dítěte zemřelého rodiče, které se v době úmrtí ještě nenarodilo (tzv.„pohrobek"). Zde nalézá své uplatnění ustanovení § 7 odst. 1 ObčZ. Podle cit. ustanovení vzniká způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti narozením, přičemž tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé. Praktický význam tohoto stavu uznává právní teorie právě při dědění, darování a náhradě škody.[131] Je třeba mít za to, že rovněž právo na náhradu škody nenarozeného dítěte v době úmrtí, narodí-li se posléze živé, je třeba posuzovat stejně, jako by se jednalo o dítě v době úmrtí výživou povinné osoby již narozené.

Pokud by došlo k vyloučení nenarozeného dítěte z práva podle § 448 ObčZ, byl by takový výklad v přímém rozporu s ustanovením § 7 ObčZ, tedy bylo by třeba takový výklad kvalifikovat jako výklad *contra legem*, když úzce vymezené podmínky pro jeho výjimečné uplatnění,

130 rozh. Nejvyššího soudu ČR 25 Cdo 1409/2001

131 JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.; Občanský zákoník: Komentář. 7. vyd. Praha: C. H. Beck 2002, s. 55

které jsou založeny na aplikaci Radbruchovy teze konfliktu spravedlnosti a pozitivního práva, nejsou zjevně splněny.[132]

KAPITOLA 5. - Plnění vyživovací povinnosti za jiného

1. - Obecná charakteristika

Podle § 101 odst.1 ZOR platí, že kdo zcela nebo zčásti splnil za jiného vyživovací povinnost, je oprávněn na něm požadovat úhradu tohoto plnění. Toto ustanovení je speciálním ustanovením k bezdůvodnému obohacení podle § 451 a násl. ObčZ, tudíž se tato ustanovení o bezdůvodném obohacení nepoužijí. Promlčecí doba pro uplatnění nároku činí podle § 101 odst. 2 ZOR za použití § 101 ObčZ tři roky ode dne, kdy právo mohlo být důvodně uplatněno u soudu. Pro aplikaci § 101 ZOR je rozhodující faktický stav splnění vyživovací povinnosti za jiného, lhostejno, zda dotyčný plnil na základě domněnky otcovství, či nikoliv. Z dikce zákona „kdo" je zjevné, že osoba oprávněného právem dle § 101 ZOR nemá povahu kvalifikovaného subjektu.

Považuji za klíčové zodpovězení otázky, jakou povahu má pohledávka podle § 101 odst. 1 ZOR, tedy zda se jedná o pohledávku na výživném, či nikoliv. Mám za to, že nelze hovořit o pohledávce na výživném, a to hned z několika důvodů. Pohledávka na výživném ze ZOR může vzniknout pouze z právního vztahu kvalifikovaných subjektů, který je zároveň vztahem rodinněprávním (s tím upřesněním, že mezi rozvedenými manžely takový vztah již zanikl). Tento rodinněprávní vztah představuje, jak již bylo opakovaně zdůrazněno, pro vznik práva a následně pro vznik pohledávky na výživném *conditio sine qua non*. Jinak řečeno, počet subjektů mezi nimiž může teoreticky vzniknout dluh a pohledávka na výživném je ze zákona uzavřený, tvoří uzavřené společenství, které nelze smluvně rozšiřovat (*numerus*

132 KÜHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, s. 176 a násl.

clausus). Věřitel, jemuž svědčí nárok podle § 101 ZOR, v takovém vztahu nutně být nemusí.

Dalším podpůrným argumentem je skutečnost, že v § 101 odst. 2 ZOR je stanovena promlčecí doba tohoto nároku výslovným odkazem na ustanovení § 101 ObčZ, tedy doba tří let, zatímco u úpravy promlčení práv na jednotlivá opětující se plnění výživného je v § 98 odst. 2 ZOR toliko konstatováno, že tato práva se promlčují. Za použití § 104 ZOR je pak třeba aplikovat ustanovení § 101 ObčZ a uzavřít, že i tyto pohledávky disponují promlčecí dobou tří let. Uvedeným mělo být vyjádřeno, že pokud by zákonodárce pojímal pohledávku podle § 101 ZOR jako pohledávku na výživném, pak by jeho výslovné ustanovení o promlčení podle § 101 ObčZ nemělo význam a bylo by nadbytečné. Avšak ono ustanovení svůj význam má, neboť se o pohledávku na výživném nejedná a bez výslovného odkazu na ustanovení § 101 ObčZ by se nabízela aplikace ustanovení § 107 ObčZ, který stanoví délku a běh promlčecí doby u práva z bezdůvodného obohacení, když nárok dle § 101 ZOR je typově rodinněprávním nárokem speciálním k úpravě bezdůvodného obohacení obsažené v občanském zákoníku (*conditio ob causam finitam*).[133] Pohledávka podle § 101 ZOR se proto vyznačuje toliko jistou souvislostí s pohledávkami na výživném, když vznikla plněním, které bylo předmětem vyživovací povinnosti jiného.

2. - Typické příklady plnění za jiného

V praxi typickým případem použití tohoto svébytného rodinněprávního institutu je modelová situace, kdy muž plní svoji vyživovací povinnost na základě otcovství, které je následně úspěšně popřeno, čímž je prokázáno, že plnil za jiného. Takovým mužem může být i manžel matky dítěte, jestliže bylo pravomocně rozhodnuto o popření jeho otcovství k vyživovanému dítěti.[134] Je možné, že žaloba bude uplatněna proti osobě matky, nedojde-li k určení otcovství jiného

133 HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 237, 441

134 R 65/65

muže. Dalším typovým případem je stav, kdy jeden z rodičů hradí vyživovací povinnost i za druhého.

V souvislosti s vyživovací povinností dětí k rodiči najde praktického uplatnění citované ustanovení § 101 ZOR především ve vztahu mezi sourozenci povinnými výživou k potřebnému rodiči, když některý ze sourozenců hradí vyživovací povinnost i za jiného. Shodně S IV(s.676): *„Ak dieťa plnilo vyživovaciu povinnosť voči rodičom i za ostatných súrodencov, je oprávnené požadovať od nich úhradu tohoto plnenia (§ 101 zák. o rod.)."*

KAPITOLA 6. - Vliv plynutí času na vyživovací povinnost

1. - Promlčecí doba výživného

Plynutí času ve spojení s neuplatněním práva u soudu je obecně spojeno se dvěma právními následky - prekluzí a promlčením.

Právo na výživné v důsledku uplynutí času při jeho neuplatnění ani nezaniká (neprekluduje) ani se nepromlčuje, což je výslovně stanoveno v § 98 odst. 1 ZOR. Zároveň je však stanoveno, že právo lze nezletilým dětem přiznat tři roky zpětně, zletilým dětem pak pouze od doby zahájení soudního řízení. V praxi má tedy toto ustanovení ty důsledky, že pro dobu předcházející tři roky od zahájení soudního řízení nelze výživné přiznat, což je jistě praktické z hlediska obtížnosti prokazování skutkového stavu věci jak na straně oprávněného, tak povinného. Uvedené omezení přiznání vyživovací povinnosti platí i ve vztahu k otci, jehož otcovství vzniklo souhlasným prohlášením rodičů po úspěšném popření otcovství manželem matky dítěte.[135] Bude-li však dodatečně plněno dobrovolně, bude plněno po právu. Naopak není-li plněno, může se povinný rodič dopustit trestného činu zanedbání povinné výživy i v případě, že mu civilní soud nemůže výživné vyměřit právě pro překážku v tomto ustanovení vyslovenou *(viz s. 149 a násl.)*.

135 R 17/69

Jednotlivé pohledávky na výživné se podle § 98 odst. 2 ZOR promlčují, přičemž promlčecí doba činí podle § 101 ObčZ za použití § 104 ZOR tři roky.

To znamená, že bude-li právo na výživné uplatněno u soudu po uplynutí tří let od jeho splatnosti a v průběhu řízení bude vznesena námitka promlčení, nebude je soud moci přiznat. Bude-li však plněno dobrovolně, bude plněno po právu.

2. - Přiznání práva pravomocným rozhodnutím soudu

Přiznáním práva pravomocným rozsudkem soudu se právo stává silnějším co do možnosti jeho ochrany, právní teorie hovoří o tzv. „adjudikovaném právu".

U opětujících se dávek výživného přiznaných soudem pro dobu po právní moci rozsudku platí § 110 odst. 3 ObčZ, tedy promlčují se ve třech letech. U těch, které byly přiznány rozsudkem a jejichž splatnost nastala před právní mocí rozsudku, se přerušuje (přetrhává) promlčecí doba tříletá podle § 101 ObčZ a počíná běžet nová desetiletá promlčecí doba podle § 110 odst.1, 2 ObčZ po uplynutí lhůty stanovené rozsudkem k plnění (tzv. „pariční lhůta"), která je stanovena zpravidla jako lhůta tří dnů podle § 160 odst.1 ObčZ s tím, že v případě v rozsudečném výroku zakotvené sankce ztráty výhody splátek počne běžet promlčecí doba celého dluhu od splatnosti nesplněné splátky.

3. - Význam uznání dluhu

Ustanovení § 110 odst.1 ObčZ spojuje s uznáním práva co do důvodu a výše ve vztahu k běhu promlčecí doby shodné důsledky jako s přiznáním práva pravomocným rozhodnutím soudu. V případě uznání dluhu soudem přiznaných částek běžného výživného, které nebyly uhrazeny, avšak jejich splatnost nastala před uznáním dluhu, dochází uznáním dluhu k přetržení tříleté promlčecí doby a od uznání běží nová desetiletá promlčecí doba.

ČÁST ŠESTÁ - SOUDNÍ ŘÍZENÍ VE VĚCECH VÝŽIVNÉHO

ODDÍL I. - SPOLEČNÉ ZÁKLADY NESPORNÉHO A SPORNÉHO ŘÍZENÍ

Tato část rigorózní práce si klade za cíl postihnout procesní aspekty soudního uplatnění subjektivního práva na výživné, přičemž rozsah části je limitován hlavním tématem rigorózní práce, které spadá do hmotného, nikoliv procesního práva. Pokud jsou některé kroky procesního postupu soudu a účastníků řízení mlčky vynechány, platí pro ně obecná ustanovení občanského procesního práva s tím, že se zaměřuji na nalézací řízení. Vhodné je snad jen poznamenat, že krajský soud, jako soud odvolací, je soudem poslední instance, když podle § 237 odst. 2 písm. b) OSŘ není dovolání přípustné, v důsledku čehož chybí náležitá sjednocující judikatura výživného v celostátním měřítku.[136]

Procesní postup soudu a účastníků řízení je upraven v OSŘ. Pravomoc soudu je dána v § 7 odst. 1 OSŘ, když soudy mimo jiné projednávají a rozhodují v občanském soudním řízení spory a jiné právní věci, které vyplývají z rodinných vztahů, pokud je podle zákona neprojednávají a nerozhodují o nich jiné orgány. Věcně příslušným k projednávání věci je podle § 9 odst. 1 OSŘ okresní soud. Potud platí společná právní úprava soudního procesu výživného k nezletilému dítěti jako součást tzv. „péče soudu o nezletilé" typově náležející k nesporným řízením soudním a ostatních sporů o výživné ve prospěch zletilého dítěte nebo ve prospěch rodiče, které typově náležejí ke sporným (kontradiktorním) řízením, samozřejmě s dovětkem, že v obou

136 NOVÁ, H.; Kyselá jablka rodinného práva. Právo a rodina, 2001, č. 6, s. 1

typech řízení platí zásada rovnosti účastníků řízení, jednotnosti řízení, arbitrárního pořádku a zásada volného hodnocení důkazů.

ODDÍL II. - SOUDNÍ ŘÍZENÍ O VÝŽIVNÉM K NEZLETILÉMU DÍTĚTI

KAPITOLA 1. - Případy rozhodování soudu o výživném k nezletilému dítěti

O výživném nezletilých dětí rozhoduje soud v případech daných hmotným rodinným právem.

V prvé řadě se jedná o situaci předvídanou ustanovením § 86 odst. 1, § 50 odst. 1 ZOR, kdy rodiče nezletilého dítěte spolu nežijí. Nejčastěji se jedná o model rodiny, kdy rodiče dítěte spolu nežijí a neuzavřeli spolu manželství. Spadají sem však i případy, kdy rodiče jsou manžely, avšak nežijí spolu. Dikci zákona „nežijí spolu" přitom nelze zaměňovat s absencí společného bydlení a naopak.[137] „Samotné nebydlení rodičů spolu ještě však nezakládá rozhodování soudu podle tohoto ustanovení."[138] Podle R 31/68: *„Úprava práv a povinností rodičů k dítěti učiněná pro případ, že rodiče nežijí spolu, pozbývá účinnosti právní mocí rozsudku o rozvodu manželství."*

Druhý případ, kdy je soud povolán k rozhodnutí o výživě nezletilého dítěte, je skutkově vyjádřen v § 86 odst. 2 ZOR, kdy rodiče dítěte spolu žijí, avšak alespoň jeden z nich neplní svoji vyživovací povinnost dobrovolně. Do této kategorie spadají rovněž případy, kdy oba rodiče flagrantním způsobem zanedbávají svoji vyživovací povinnost k dítěti a to je svěřeno do náhradní výchovy.

Třetím případem je situace, kdy je určováno otcovství k nezletilém dítěti. Spojení těchto dvou typů řízení, a to sporného

137 R 15/68

138 VESELÁ,R.a kolektiv; Rodina a rodinné právo, historie, současnost , perspektivy. EUROLEX BOHEMIA, Praha 2005, s. 231

paternitního řízení s nesporným, je založeno přímo ustanovením § 113 OSŘ. „Tato řízení nemohou probíhat samostatně, rozhodnutím soudu nesmí být vyloučena k samostatném řízení."[139]

Za čtvrté se jedná o případ rozvodu manželství, kdy před rozhodnutím o rozvodu manželství rodičů nezletilého dítěte upraví soud pravomocně v souladu s ustanovením § 26 ZOR jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.[140]

Rozhodnutí soudu může být nahrazeno rozhodnutím schvalujícím dohodu rodičů. V úvahu tak připadá zejména dohoda rodičů o společné či střídavé péči o dítě a o úhradě výživného, když justiční praxe dovozuje, že nejsou-li rodiče schopny uzavřít dohodu, nejsou zpravidla dány předpoklady pro výkon společné či střídavé péče rodičů.

Pro všechny předchozí situace platí, že soud podle § 99 odst.1 ZOR rozhoduje znovu o výživném pro nezletilé dítě, nastane-li změna poměrů ve vztahu k poměrům, za nichž soud ve věci již pravomocně rozhodl.

O případ *sui generis* jde, rozhoduje-li soud o nárocích budoucí matky na výživu, úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím a k zajištění výživy dítěte po dobu, po níž by matce náležela mateřská dovolená za využití předběžného opatření § 95 ZOR *(viz s. 109).* Peněžitá povinnost je ukládána na základě pravděpodobnosti otcovství muži, za něhož není těhotná žena provdána.[141] Narození dítěte nebrání věcnému projednání návrhu, který byl učiněn před slehnutím matky dítěte.[142] Při rozhodování o předběžném opatření podle § 95 odst. 2

139 BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., MAZANEC,M.; Občanský soudní řád. Komentář. I.díl. 6. vydání. Praha :C.H.Beck, 2003 , s. 400

140 R 8/79

141 R 8/70; R NS ČR 44/87

142 R 64/65

ZOR je prostor pro zohlednění nákladů spojených s pořízením výbavičky dítěte.[143]

KAPITOLA 2. - Specifika řízení o výživném ve prospěch nezletilého dítěte

1. - Základní rysy řízení

Řízení o výživném ve prospěch nezletilého dítěte je jedním z typů řízení ve věcech péče soudu o nezletilé upraveného v § 176 až § 180 OSŘ. Zakotvení této speciální procesní úpravy je legislativním výronem zájmu státu na zvýšené ochraně nezletilých.

Místně příslušným soudem k projednání a rozhodnutí věci výživného k nezletilému dítěti je podle § 88 písm. c) OSŘ (tzv.„výlučná příslušnost") okresní soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště. Případy, kdy není příslušný soud znám nebo nemůže sám zakročit nebo kdy se změní okolnosti pro posouzení místní příslušnosti řeší § 177 odst. 1, 2 OSŘ jednak zakročením jiného věcně příslušného soudu, jednak přenesením místní příslušnosti, čímž dochází k prolomení zásady posuzování příslušnosti podle okolností v době zahájení soudního řízení (*perpetuatio fori*) vyjádřené v § 11 odst.1 OSŘ.

Soudní řízení je osvobozeno od soudního poplatku podle § 11 odst. 1 písm. a) zák.o soudních poplatcích. O tzv. „podmínkách řízení" tedy podmínkách, bez nichž nemůže soud rozhodnout ve věci samé, platí obdobné jako pro sporné řízení s tím, že ustanovení § 163 odst. 2 OSŘ v souladu s ustanovením § 99 odst. 1 ZOR anuluje případy překážky *rei iudicatae* jako tzv. „negativní podmínku řízení", neboť rozsudky ve věcech výživného k nezletilým dětem lze dle citovaného zákonného ustanovení změnit i bez návrhu, změní-li se poměry. Jde o

143 R 25/67

prolomení zásady *„Ne bis in idem"* („Ne dvakrát v téže věci"). Změně poměrů je přitom věnována samostatná pasáž *(viz s. 54 a násl.)*.

Řízení o výživné ve prospěch nezletilého dítěte se zahajuje na návrh nebo bez návrhu vydáním usnesení podle § 81 odst. 1 OSŘ. To znamená, že předmět řízení určuje soudce. Soud přitom nemá čekat jen na vnější podněty.[144] V případě řízení zahájeného návrhem účastníka proto neplatí zásada vázanosti soudce návrhem, což je výslovně vyjádřeno v § 153 odst. 2 OSŘ a stejně tak se neuplatní zásada dispozice předmětu řízení navrhovatelem. Nesporné řízení je tak ovládáno zásadou oficiality.

Pro stanovení okruhu účastníků se použije tzv. „druhá definice účastníků řízení" zakotvená v § 94 odst. 1 OSŘ, když účastníci řízení jsou navrhovatel a ti, o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno. Podle R 32/66: *„Rozhodování o výživě nezletilých dětí, a to i když jde o určení výživného ze strany prarodičů, je řízením ve věcech péče o nezletilé ve smyslu § 176 až § 180 o.s.ř. Okruh účastníků řízení je tu třeba posoudit podle ustanovení § 94 odst. 1 o.s.ř. Je-li tu několik osob povinných k vyživovací povinnosti mezi příbuznými, musí být vyživovací povinnost každé z nich stanovena zvlášť, případně v rozhodnutí vyjádřeno, že se některé z nich vyživovací povinnost neukládá."*

V řízení je dítě nutně zastoupeno tzv. „kolizním opatrovníkem" ustanoveným podle § 37 odst. 1, 2 ZOR, zpravidla orgánem sociálně - právní ochrany dětí. Pokud by byli oba rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti, či způsobilosti k právním úkonům, bylo by nezletilé dítě zastoupeno poručníkem ustanoveným podle § 78 ZOR.

Postavení nezletilého dítěte v popisovaném typu řízení je upraveno v § 100 odst. 3 OSŘ. Je-li účastníkem řízení nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, postupuje soud tak, aby byl zjištěn jeho názor na věc, přitom soud přihlédne k rozumové vyspělosti a věku dítěte. Soud přitom názor může zjistit buď přímo výslechem

144 Stanovisko Nejvyššího soudu Cpj 228/81, I. 1) s. 2

dítěte, a to i bez přítomnosti rodičů, nebo zástupce dítěte, či prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dítěte. Cit. ustanovení je promítnutím závazku České republiky zakotveným v čl. 12 Úmluvy o právech dítěte. Toto opatření, které není svojí povahou důkazním prostředkem, bude při stanovení výše výživného použito spíše ojediněle, neboť svým účelem míří na řízení, jejichž předmětem je rozhodnutí o výchovném prostředí dítěte.

Výrazným prvkem realizace ingerence státu na ochraně nezletilých dětí je účast orgánu sociálně-právní ochrany dítěte na řízení. Ustanovením § 178 odst. 2 OSŘ je soud povinován zjistit názor orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který je obeznámen s poměry, na vhodnost a účelnost navržených nebo zamýšlených opatření. Právní teorie v této souvislosti hovoří o výslechu tzv. „přezvědných osob nebo informovaných osob."[145] Toto ustanovení míří zejména na provádění navržených důkazů. § 120 odst. 2 OSŘ přitom soudu nařizuje provedení i jiných, než navržených důkazů potřebných ke zjištění skutkového stavu. Jde o explicitní vyjádření vyšetřovací zásady nesporného řízení.[146] „Povinnost soudu provést i jiné, než účastníky navržené důkazy s sebou nese, že nesplnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní nemůže být účastníkovi na újmu."[147]

Velmi častým důkazním prostředkem jsou listinné důkazy prokazující výši pravidelného měsíčního příjmu či existenci a původ majetku, jako např. potvrzení výše průměrného čistého měsíčního výdělku zaměstnance, daňové přiznání osoby samostatně výdělečně činné, potvrzení úřadu práce o výši vyplácené podpory v nezaměstnanosti, rozhodnutí o stanovení výše či o valorizaci starobního, částečného či plného invalidního důchodu, rozhodnutí o vyplácení příspěvku za službu bývalého příslušníka Policie ČR. Své místo zde naleznou i listinné důkazy prokazující dluhy či pohledávky

145 SCHELLEOVÁ, I.; Český civilní proces.1.vyd. Praha: Linde a.s. 1997, s. 381

146 nález Ústavního soudu I. ÚS 603/2000

147 BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., MAZANEC,M.; Občanský soudní řád. Komentář. I.díl. 6. vyd. Praha: C.H.Beck 2003, s. 454

povinných subjektů. Zvláštní místo pak zaujímají veřejné listiny, a to rodné listy, oddací listy či jiné veřejné listiny prokazující rodinný vztah dítěte k osobě povinné, jakož i osobní stav osoby povinné či počet jejích vyživovacích povinností. Rovněž může dojít k provádění dokazování soudním spisem ve věcech péče o nezletilého potomka osoby povinné odlišného od osoby oprávněného nezletilého, jehož soudní spis je veden u jiného místně příslušného soudu. Nelze-li jednoznačně prokázat listinami hodnotu majetku povinné osoby, je na místě zadání znaleckého posudku. Hodnocení provedeného dokazování je plně ovládáno zásadou volného hodnocení důkazů.

Soud rozhoduje ve věci výživného rozsudkem, jak vyplývá z ustanovení § 176 odst.1 OSŘ. Vedle rozsudku konečného, jímž je vyčerpán celý předmět řízení, si lze představit vydání rozsudku částečného, který obsahuje výrok pouze o části předmětu řízení, stejně tak vydání rozsudku mezitímního, který je rozsudkem o právním základu věci a který deklaruje existenci vyživovací povinnosti konkrétního subjektu k určitému časovému období. Za situace vyžadující časově náročné dokazování a za neuspokojivé finanční situace rodiče, v jehož péči je svěřeno oprávněné nezletilé dítě, lze v částečném rozsudku spatřovat vhodný procesní instrument naplňující zásadu procesní ekonomie: *„Bis dat, qiu cito dat"* („Rychlá pomoc je dvojnásobná pomoc.") a současně naplnění práva na spravedlivý proces bez zbytečných průtahů ve smyslu čl. 36 Listiny základních práv a svobod. Naproti tomu není z povahy věci představitelný rozsudek pro zmeškání či rozsudek pro uznání.

Co se týče povahy právních účinků rozsudku, je-li stanovena výše výživného zpětně, jedná se o rozsudek deklaratorní, působící *ex tunc*, je-li stanovena *pro futuro*, jedná se o rozsudek konstitutivní působící *ex nunc*. Podstatné je, že rozsudky odsuzující k plnění výživného jsou podle § 162 odst. 1 OSŘ nadány předběžnou vykonatelností.

2. - Schválení dohody rodičů

Z povahy věci je jednoznačné, že v nesporném řízení o výživném k nezletilému dítěti nemůže dojít ke schválení smíru. V rámci soudního řízení pro úpravu vyživovací povinnosti rodičů k nezletilému dítěti však může dojít ke schválení dohody uzavřené mezi rodiči. Podmínkou je, že dohoda sleduje zájem dítěte. Zákonodárce vychází z praktické životní zkušenosti, že dohodnou-li se rodiče na výši a způsobu hrazení výživného, lze předpokládat vyšší pravděpodobnost dobrovolného plnění výživného než v případě uložení povinnosti soudem ve formě standardního rozsudku. Rozsudek, jímž se dohoda rodičů o výživném a výchově schvaluje, musí tuto dohodu obsahovat ve výrokové části v plném znění. Avšak ani při této formě soudního rozhodnutí nesmí soudce podlehnout zdánlivé jednoduchosti věci, neboť jeho úkolem je vždy vycházet ze skutečně zjištěného skutkového stavu věci. Jen za řádně zjištěného skutkového stavu věci v době schválení dohody rodičů totiž může v následném období objektivně v novém řízení posoudit, zda došlo ke změně poměrů a zda je dán důvod pro změnu výše výživného. Je-li schvalována dohoda rodičů, je soud povinen řídit se stejnými zásadami, jako by rozhodoval přímo.[148]

3. - Nabytí zletilosti v průběhu řízení

V případě nabytí zletilosti dítěte v průběhu soudního řízení zůstává účastníkem řízení pro dobu před nabytím zletilosti rodič oprávněného, který není povinným. Shodně např. R 18/75: *„V řízení o výživném dítěti od rodiče za dobu nezletilosti dítěte je druhý z rodičů účastníkem řízení i poté, když už dítě dosáhlo zletilosti."* Shodně rovněž 20 Cdo 1717/98: *„V řízení o výživném dítěte od rodiče za dobu nezletilosti dítěte je druhý z rodičů účastníkem řízení i poté, kdy už dítě dosáhlo zletilosti. V tomto rozsahu je druhý z rodičů rovněž oprávněn podat odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně."* Soud by měl při

148 R 48/55

projednávání nároku, který má základ v nezletilosti dítěte, uplatňovat nesporné řízení a v části řízení týkající se nároku, která má svůj základ v době zletilosti dítěte, zásady sporného řízení.[149]

Jak již bylo zmíněno shora, je zvláštním případem předběžného opatření řízení podle § 95 odst. 2 ZOR. Procesní úprava předběžného opatření je obsažena v § 76 OSŘ. Splatnost výživného pro dítě by měla být s ohledem na účel, jímž je zejména pořízení výbavičky, stanovena jednorázově.[150]

Na závěr výkladu nesporného řízení ve věcech výživného nelze nezmínit, že se soudní praxe hlasitě dovolává procesní změny v podobě zavedení mediace jako alternativního odklonu od civilního řízení.[151]

ODDÍL III. - ŘÍZENÍ VE VĚCECH VÝŽIVNÉHO ZLETILÝCH DĚTÍ A RODIČŮ

Oba v nadpisu uvedené typy řízení jsou druhem řízení sporného. Místní příslušnost okresního soudu, jako soudu věcně příslušného, je dána v § 84 OSŘ, kdy místně příslušným je tzv. „obecný soud žalovaného" podle klasické římské procesní zásady *„Actor sequitur forum rei"* („Žalobce následuje žalovaného na jeho soud."), kterým je zpravidla ve smyslu ustanovení § 85 odst. 1 OSŘ okresní soud, v jehož obvodu má žalovaný bydliště, podpůrně pak soud, v jehož obvodu se žalovaný zdržuje. Účastníky řízení označuje tzv. „první definice účastníků řízení" ve smyslu § 90 OSŘ, když účastníky řízení jsou žalobce a žalovaný. Vzhledem k tomu, že sporné zřízení zná tři zkladní

149 RAIS, D.; Několik poznámek k problematice řízení o změnu vyživovací povinnosti k dětem, jestliže dítě v průběhu řízení dosáhne zletilosti. Rodinné právo, 1999, č. 12, s. 6

150 HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005, s. 410

151 NOVÁ, H.; Kyselá jablka rodinného práva. Právo a rodina, 2001, č. 6, s. 2; JIRSA, J.; Novinky v civilním řízení soudním (kritická studie).1.vyd. Praha: LexisNexis CZ 2005, s. 36

typy žalob, je na místě označit projednávanou žalobu za žalobu na plnění ve smyslu § 80 písm. b) OSŘ, přičemž povinnost plnění vyplývá ze ZOR.

Řízení je osvobozeno od soudního poplatku podle § 11 odst. 1 písm. c) zák. o soudních poplatcích. Ustanovením § 163 odst. 1 OSŘ v souladu s ustanovením § 99 odst. 1, 2 ZOR prolomena tzv. „negativní podmínka řízení" spočívající v překážce věci pravomocně rozsouzené, když rozsudek odsuzující k plnění v budoucnu splatných dávek je možno na návrh změnit, jestliže se podstatně změnily okolnosti, které jsou rozhodující pro výši a další trvání dávek. Změna poměrů v neprospěch výživou povinné osoby je přípustná od doby, kdy došlo ke změně poměrů, nejdříve však zahájením řízení. Uvedení doby změny poměrů je obligatorní součástí žaloby *(viz s. 53 a násl.; s. 91 a násl.)*.

Stěžejní zásadou sporného řízení je zásada projednací, kterou je třeba interpretovat tak, že sporné řízení lze zahájit pouze žalobou, přičemž platí: *„Iudex ne eat ultra petitum partium"* („Soudce nechť nejde nad návrhy stran."). Mezi další základní zásady sporného řízení patří zásada dispoziční, kdy žalobce disponuje předmětem řízení, žalobce vystupuje jako *dominus litis*, tudíž právě a pouze žalobce, který podal žalobu na plnění vyživovací povinnosti, je oprávněn disponovat předmětem řízení.

Žalobce ve sporném řízení tíží břemeno tvrzení a břemeno důkazní v rozsahu vyplývajícím z práva hmotného, přičemž nepodaří-li se prokázat pravdivost či nepravdivost žalobcových tvrzení, stíhá žalobce zamítnutí jím vzneseného nároku pro neunesení důkazního břemene, jde o stav tzv. „důkazní nouze". Ve fázi dokazování se plně rozvine zásada volného hodnocení důkazů společná spornému a nespornému řízení, jak již poznamenáno.

Vzhledem k tomu, že se jedná o sporné řízení, může v praxi dojít k vydání rozsudku pro zmeškání i k rozsudku pro uznání, jakož i ke schválení smíru. Výživné ve prospěch zletilé osoby lze přiznat pouze

pro dobu od zahájení řízení, tedy pro dobu od podání žaloby. Účelným se může jevit rovněž institut přerušení řízení podle § 110 OSŘ tzv. „klid řízení", jehož účelem je dát účastníkům sporu časový prostor pro mimosoudní vyřízení věci, navrhnou-li společně soudu takový postup nebo nedostaví-li se ani jeden z účastníků řízení bez předchozí omluvy k jednání, čímž dají najevo svoji lhostejnost k předmětu řízení.

Podle § 160 odst. 2 OSŘ odsoudil-li soud k opětujícímu plnění v budoucnu splatných splátek, je třeba je plnit, jakmile se podle rozsudku stanou splatnými. Stejně jako rozsudek o výživném k nezletilému jsou i ostatní rozsudky o výživném předběžně vykonatelné na základě ustanovení § 162 odst. 1 OSŘ, tedy případné podání odvolání nemá vliv na povinnost žalovaného plnit splatné dávky výživného.

ODDÍL IV. - Náklady řízení

Co se týče nákladů soudního řízení, OSŘ obsahuje obecnou úpravu placení a hrazení nákladů řízení sporného řízení, která se přiměřeně použije na řízení nesporné. Placení nákladů řízení je ovládáno tzv. „zájmovou zásadou" vyjádřenou v § 140 odst. 1 OSŘ, která se uplatní rovněž v řízení nesporném.

Náhrada nákladů řízení sporného řízení je ovládána prioritní zásadou úspěchu ve věci a doplněna subsidiárními zásadami zavinění a zmírňovacím právem soudu v případech zvláštního zřetele hodných, vyjádřeným v § 150 OSŘ. V oblasti nesporného řízení je použití zásady úspěchu ve věci vyloučeno ustanovením § 146 odst. 1 písm. a) OSŘ, když žádný z účastníků řízení nemá právo na náhradu nákladů řízení podle jeho výsledku, jestliže řízení mohlo být zahájeno i bez návrhu; to neplatí, odůvodňují-li okolnosti případu přiznání náhrady nákladů řízení. V nesporném řízení nelze však hovořit o úspěchu či neúspěchu

účastníka ve věci, v důsledku čehož je vyloučeno, aby hrazení nákladů ovládala zásada úspěchu ve věci.[152] Z uvedených zásad se tak v důsledku ustanovení § 146 odst. 1 písm. a) OSŘ. uplatní pouze tzv. „separace nákladů" podle § 146 odst. 2 OSŘ, např. při vícenákladech zaviněných důvody ležícími na straně povinného rodiče.[153]

ODDÍL V. - VÝKON ROZHODNUTÍ VE VĚCECH VÝŽIVNÉHO

Rozsudek o výživném je exekučním titulem pro soudní výkon rozhodnutí, případně pro výkon rozhodnutí prostřednictvím soudního exekutora.[154]

Při soudním výkonu rozhodnutí je poskytována vyšší míra ochrany právům nezletilých dětí. Podle § 260 odst. 1 OSŘ, jde-li o vymáhání výživného pro nezletilé dítě, poskytne soud na žádost účastníka pomoc při zjišťování bydliště toho, komu z rozhodnutí vyplývá povinnost. Soud přitom postupuje v součinnosti s jinými státními orgány.

Typickým způsobem výkonu rozhodnutí jsou srážky ze mzdy.[155] Pohledávky na výživném patří přitom podle § 279 odst. 2 OSŘ mezi tzv. „přednostní pohledávky". Bude-li během výkonu rozhodnutí novým rozhodnutím soudu výživné zvýšeno, vztahuje se nařízení výkonu rozhodnutí podle § 284 odst. 3 OSŘ na všechny takto zvýšené částky.

152 WINTEROVÁ, A. a kol.; Občanské právo procesní. 2.vyd. Praha: ISV, 1996, s. 167

153BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., MAZANEC, M.;Občanský soudní řád. Komentář. I.díl.6. vyd. Praha: C.H.Beck, 2003 , s. 548

154 exekuční řád

155 MAŠEK, D.; Výkon rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě. Právo a rodina, 2000, č. 3, s. 13

ODDÍL VI. - OSOBA VÝŽIVOU POVINNÁ V KONTEXTU ZÁK. O KONKURSU A VYROVNÁNÍ

Je-li na osobu výživou povinnou prohlášen konkurs, zahájené řízení o výživném nezletilých dětí se podle § 14 odst. 1 písm. c) zák. o konkursu a vyrovnání nepřerušuje, a to bez ohledu na případnou újmu, kterou tím utrpí konkursní podstata a konkursní věřitelé.[156]

Pokud by však řízení o výživné pro nezletilé dítě bylo zahájeno po prohlášení konkursu, je účastníkem řízení namísto úpadce již správce konkursní podstaty podle § 14 odst. 1 písm. d) zák. o konkursu a vyrovnání vzhledem k jeho oprávnění nakládat s majetkem podstaty podle § 14 odst. 1 písm. a) zák. o konkursu a vyrovnání, účast úpadce jako vedlejšího účastníka tím není vyloučena.[157]

Podle § 31 odst. 2 písm. g) zák. o konkursu a vyrovnání jsou pohledávky výživného ze zákona, pokud vznikly po prohlášení konkursu, pohledávkami za podstatou, tudíž je lze podle § 31 odst. 1 zák. o konkursu a vyrovnání uspokojit kdykoliv v průběhu konkursního řízení.

Pro právo na přednostní uspokojení při vyrovnání platí podle § 54 odst.1 zák. o konkursu a vyrovnání přiměřeně posledně uvedené.

ODDÍL VII.- PRÁVNÍ VZTAHY S CIZÍM PRVKEM

O případ s cizím prvkem ve věci výživného jde tehdy, jestliže povinný nebo oprávněný subjekt má občanství cizího státu nebo bydlí na území cizího státu. Pro vyslovení pravomoci soudu a určení rozhodného hmotného práva je podstatné, zda se jedná o členský stát Evropské unie, či nikoliv.

156 ZELENKA, J., MARŠÍKOVÁ, J.; Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář. 2. vyd.Praha: Linde 2002, s. 397

157 ZELENKA, J., MARŠÍKOVÁ, J.; Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář. 2. vyd. Praha: Linde 2002, s. 786

KAPITOLA 1. - Komunitární právo

Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22.12.2000, O příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (tzv. „Brusel I."), zakládá přímou mezinárodní příslušnost soudu ve věcech výživného alternativně, a to buď dle bydliště žalovaného, nebo dle bydliště žalobce. Nařízení se nevztahuje na Dánsko, zde se nadále uplatňuje Bruselská úmluva ze dne 27.9.1968.

Při uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu nesmí soud přezkoumávat věcnou správnost rozhodnutí, rozhodnutí vykoná poté, co bude v tomto státu prohlášeno za vykonatelné. Při výkonu se použijí předpisy státu výkonu rozhodnutí.

Dne 15.12.2005 předložila Komise Radě návrh nařízení o příslušnosti, použitelném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a spolupráci ve věcech vyživovací povinnosti, čímž by mělo dojít k harmonizaci kolizních norem a k posílení právní jistoty.[158]

KAPITOLA 2. - České mezinárodní právo

1. - Pravomoc, příslušnost, rozhodné právo

Ve vztahu k ostatním státům hrají klíčovou roli z hlediska hmotného a procesního práva mezinárodní bilaterální a multilaterální smlouvy[159], případně prohlášení Ministerstva spravedlnosti ČR o vzájemnosti.[160]

Není-li těchto instrumentů, nastupuje aplikace pravomoci a kolizních norem podle zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním.[161] Uvedené prameny práva tvoří součást českého

158 www. portál justice. cz/Ministerstvo spravedlnosti ČR/Evropský justiční atlas

159 § 2 zák. o mezinárodní právu soukromém a procesním

160 § 54 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním

161 Instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 56/2004-MO-J

mezinárodního rodinného práva.[162] Pro výživné rodičů vůči dětem a dětí vůči rodičům bylo zvoleno jako hraniční ukazatel státní občanství účastníka, o jehož nárok jde, přičemž žije-li dítě v České republice, mohou být nároky posuzovány podle českého práva, je-li to v zájmu dítěte.[163] Pravomoc českého soudu ve věci výživy nezletilých českých občanů je dána i tehdy, žijí-li v cizině. Dále je dána v řízení o výživném nezletilého cizince proti českému občanu i pro případ, že český občan navrhuje zrušení nebo změnu rozhodnutí českého soudu.[164] Pravomoc českého soudu ve věcech výživného zletilých je vázána na příslušnost českého soudu.[165]

2. - Vymáhání rozsudku českého soudu v cizině

Pokud jde o státy, s nimiž nemá Česká republika žádnou smlouvu ani prohlášení vzájemnosti, lze v nich rozhodnutí českého soudu vykonat za podmínek stanovených jejich právním řádem a za obecně uznávané podmínky reciprocity.[166] Důležitým dokumentem je Newyorská úmluva o vymáhání výživného v cizině. Jako odesílající a současně přijímací orgán byl pověřen Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem Brně.

3. - Uznávání a výkon cizího rozhodnutí

Rozhodnutí o výživném se neuznávají ve zvláštním řízení, nařízení výkonu rozhodnutí je třeba vždy odůvodnit. Výkon se nařizuje dle českých procesních právních předpisů. Důležitý dokument v této oblasti představuje Haagská úmluva o uznávání a vykonatelnosti rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem a Haagská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti.

---

162 MÁSILKO, V.; Mezinárodní právo rodinné. 1. vyd. Praha: Panorama 1979, s. 9

163 § 24 odst.1, 2 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním

164 § 39 odst.1 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním

165 § 37 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním

166 NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O.; Vyživovací povinnost, 1.vyd. Praha: Linde 1995, s. 199

ČÁST SEDMÁ - TEORETICKÉ KONCEPCE PRÁVNÍ ÚPRAVY VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI

ODDÍL I. - ZÁKLADNÍ TYPY KONCEPCÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI

KAPITOLA 1. - Obecná charakteristika

České rodinné právo je součástí kontinentální právní kultury, která je typická svým tradičním pojetím formálních pramenů práva. Za pramen práva je považována dle současného antipozitivismu právní norma obsažená v právním normativním textu, a to buď v ústavním zákonu, zákonu či právním předpisu podzákonné síly. Otázka tzv. „extralegálních systémů" jako pramenů práva je řešena pomocí právní interpretace a argumentace tak, že v pozadí použití institutu či hodnotového měřítka spadajícího do extralegálního systému (např. *bona mores*) je vždy nějaká zákonná norma, eventuelně je jeho aplikovatelnost odvozena od stěžejních principů právního systému jako základních ideových interpretačních vodítek. Činnost právní doktríny a judikatura soudní praxe pak působí silou přesvědčivosti, čímž plní roli sjednocovací, nezaujímá však roli pramene práva ve formálním smyslu slova.

V prostředí kontinentální právní ideologie se odehrává činnost zákonodárce, který normativně upravuje chování subjektů rodinněprávního vztahu. Objektem pozornosti následujících řádků je legislativa nikoliv ve smyslu technického procesu normotvorby, nýbrž legislativa ve fázi rozhodování legislativce o tom, jakým způsobem bude konkrétní lidské chování (povinnost dostát vyživovací povinnosti) upraveno.

Problematika normotvorby výživného je problematikou volby právní úpravy lidského chování, jehož subjekty jsou nadány

kvalifikovanými vlastnostmi, a to vzájemnou rodinnou vazbou, která sebou nese emocionální obsah dlouhodobého charakteru, a dále materiální nedostačivostí oprávněného subjektu. Zákonodárce při volbě způsobu úpravy vyživovací povinnosti musí nutně s těmito uvedenými faktory počítat.

Kriteriem odlišnosti dvou základních modelů právní úpravy (objektivizace výživného v kontradiktorním postavení vůči subjektivním okolnostem případu) je stupeň abstrakce či konkrétnosti stanovení výše výživného přímo v normativním textu zákona. O tom, že každá právní norma po provedení její interpretace v časovém, prostorovém a sociálním kontextu musí být rozpoznatelná a jednoznačná, není pochyb. Uvedené platí bezvýjimečně přinejmenším pro soudce, který se nesmí dopustit *denegatio iustitiae*. Na právní normu jako na formální pramen práva lze přitom nahlížet zásadně dle tzv. „kognitivní teorie" (činí právní normu nezávislou na interpretaci v prostoru a čase) nebo dle tzv. „explikativní teorie", na níž navazuje soudobá právní teorie. „Soudobá teorie práva reflektuje rozdíl stojící mezi zákonem, jenž je pramenem práva jako nositel (komunikátor) právní normy na straně jedné a na straně druhé právní normou samotnou, která je právním předpisem komunikována a která je jeho obsahem měnícím se v prostoru a čase."[167]

K právní normotvorbě lze tedy přistoupit s ambicí zákonodárce vytvořit tzv. „kondicionálně otevřenou", či „kondicionálně uzavřenou" právní normu. Preference jednoho z uvedených způsobů přístupu, případně kombinace jejich prvků, je odvislá od priorit sledovaných zákonodárcem.

Koncepce obou základních modelů podrobuji kritickému rozboru dle následujících stěžejních hodnotových kriterií:

- Garance právní jistoty.
- Materiální spravedlnost.

167 KÜHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, s. 31

- Nároky kladené na justici.
- Efektivnost právní úpravy v relaci k oprávněnému subjektu.

KAPITOLA 2. - Koncepce uzavřené právní normy - „objektivizace výživného"

1. - Čistá forma uzavřené právní normy

Uzavřené právní normy nepřipouštějí uvážení při aplikaci normativní věty. Obsah skutečné právní normy, jehož je normativní věta nositelem, se kryje s jazykovým významem právní normy či se nalézá v těsné blízkosti jazykového znění samotné normativní věty. Typickým příkladem je např. taxativní výčet uvedený v normativní větě, z čehož vyplývá, že okruh případů, na něž dopadá následek předjímaný v právní normativní větě, je dán a není prostor pro jeho dotváření výkladem právní normy.

Za takovou uzavřenou normativní větu je nutno považovat právě stanovení vyživovací povinnosti pro typizovaný případ fixní částkou či procentuální výší z čistého měsíčního příjmu povinného subjektu, kdy právní teorie hovoří o tzv. „objektivizaci výživného",[168] tj. o stanovení výživného metodou nezávislou na subjektivních okolnostech konkrétního individuálního případu.

Dle právních teoretiků zdůrazňujících přednosti uzavřeného systému je třeba na první místo stavět tzv. „formální spravedlnost", tedy právní jistotu o tom, že každý případ vykazující základní shodné znaky, jako např. výše příjmu povinné osoby, počet vyživovacích povinností a věk oprávněné osoby, je zákonem upraven stejně. Objektivizace výživného je metodou jednoznačného stanovení výše výživného, kdy výše výživného je zřejmá i laikovi. Dojde-li k soudnímu sporu, přináší toto pojetí téměř stoprocentní předvídatelnost soudního rozhodnutí. Právě s ohledem na formální spravedlnost lze očekávat

168 HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: České rodinné právo. 2. vyd. Brno, Masarykova univerzita, Doplněk 2001, s. 234

nižší procento soudních sporů v porovnání se systémem otevřeným nebo alespoň velmi nízký počet těch sporů, jejichž jádro spočívá nikoliv ve vyslovení existence či neexistence vyživovací povinnosti konkrétního subjektu, nýbrž ve stanovení výše výživného povinného subjektu.

Další přednost objektivizace výživného leží v oblasti vedení soudního řízení. Dokazování je totiž třeba zaměřit na okolnosti prokazující výši příjmu povinného subjektu či na okolnosti jeho majetku, jako základny pro výpočet výše výživného, nikoliv na okolnosti prokazující přiměřenost soudcem stanovené výše výživného ostatním okolnostem případu, jak je tomu v otevřeném systému. Tím by se soudní případy ve věcech výživného ve vzájemné relaci rodič - dítě téměř vyloučily ze soudních případů, v nichž mohou nastat aplikačně či interpretačně složité kauzy, což by mělo svůj pozitivní dopad na rychlosti soudního řízení.

Uzavřená právní norma obsahující objektivizaci výživného je kazuistická, ale přesto nemůže zohlednit individualitu jednotlivé kauzy. Zákonodárce, vědom si tohoto nedostatku, tak *a priori* rezignuje na dosažení plné materiální spravedlnosti a spokojuje se spravedlností kusou. Nelze vyloučit, že v některých konkrétních případech může být fakticky plné spravedlnosti dosaženo. Výše výživného se stanoví za pomocí empirických metod, vychází se ze statistických údajů. V podstatě se jedná o konstrukci, která je ve vztahu obdoby ke konstrukci vyvratitelné právní domněnky, neboť rovněž vychází z lidské zkušenosti o potřebách konkretizovaného rodinného subjektu, přičemž povinnost plnit v normativní výši lze vyvrátit toliko průkazem neexistence těch okolností, z nichž normativní výše výživného vychází (počet vyživovaných subjektů, věk oprávněného subjektu, výše příjmu) či průkazem neexistence povinnosti plnit vůbec (v případě vyvratitelné domněnky lze úspěšně uplatnit důkaz z opaku). Obrana povinného subjektu co do nepřiměřenosti normativní výše výživného s ohledem na individualitu případu není relevantní. Objektivizace zaručující formální

spravedlnost, jejíž odvrácenou tváří je paušalizace konkretizované kauzy, tak obsahuje zárodek rizika tzv. „zákonného bezpráví".

Jistě může být namítáno, že je pro oprávněný subjekt hodnotnější rychlá pomoc, byť v rozsahu, který *a priori* nezohledňuje individuální potřeby, než pomoc v podobě rozsudku plně odpovídajícího skutečné potřebě oprávněného a možnostem a schopnostem povinného, ale přicházející se zpožděním až několika let.

Pokud by však zákonodárce dopřál sluchu uvedeným výhradám a zakotvil objektivizaci výživného, pak by v podstatě neefektivnost justice vědomě řešil způsobem ne zcela odpovídajícím spravedlnosti, jako nejvyšší hodnotě, k níž by měl vždy právní řád směřovat a která je ve formě přiměřenosti (proporcionality) měřítkem kvality práva dané společnosti. Konání zákonodárce uvedeným způsobem by přitom mohlo být odbornou právní veřejností vnímáno jako dílčí projev rezignace na zrychlení justice. Je-li však důvodně namítána neadekvátní délka soudního řízení ve věcech výživného, je třeba hledat předně problém v předpisech práva procesního, případně v lidském faktoru, nikoliv v oblasti práva hmotného.

2. - Instrumenty otevírající uzavřenou právní normu

V čisté podobě nemůže objektivizace výživného pojmout individuální aspekty konkrétního případu. Dle právní teorie je typickým případem odstranění dopadů paušalizace a nivelizace uzavřených systémů zařazení tvrdostní klauzule či moderačního práva soudu, jejichž formulace zpravidla zakotvuje právo odstranit zjevně nepřiměřené důsledky aplikace uzavřené právní normy. Dalším použitelným instrumentem je odkaz na extralegální systém dobrých mravů. Použitím uvedených instrumentů právní normotvorby dochází k otevírání uzavřené právní normy.[169]

169 KÜHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, s. 40

Uzavřená právní norma vykazuje statiku, kterou je třeba překonat. K překonání pak slouží valorizace, jejíž četnost se zpravidla odvíjí od růstu průměrných zaměstnaneckých mezd v nepodnikatelské sféře. To znamená, že vydá-li zákonodárce uzavřenou normu, jíž objektivizuje výši výživného, klade vyšší nároky na zákonodárce *pro futuro* v podobě pravidelné valorizace, což v důsledku přispívá k bujení právních normativních textů. To, co se za účelem udržení poplatnosti normy u modelu otevřené právní normy odehrává na poli justice a právní doktríny, zůstává u modelu uzavřené právní normy v rukou zákonodárce. Role soudce je pak velmi úzce vymezena, což přispívá k narušení rovnováhy sil moci zákonodárné a soudní.

KAPITOLA 3. - Koncepce otevřené právní normy - zohlednění subjektivních okolností výživného

Protipólem uzavřené právní normy je otevřená právní norma, jejíž používání zákonodárcem je typické pro kontinentální právní systém. Velmi zjednodušeně řečeno, tato metoda normotvorby nabízí výhody tam, kde se projevují nevýhody objektivizace výživného a naopak se vykazuje vyššími nároky či představuje potenciální rizika tam, kde zastánci objektivizace mají reálný důvod k její obhajobě.

Možnost uvážení soudce při výkladu právní normy může být dána v antecedentu právní normy, pak informace tam obsažené jsou vymezeny abstraktním pojmem za použití neurčitých právních pojmů či demonstrativních výčtů.[170] „Je nutno podotknout, že právní praxe stejně jako právní doktrína soustavně poukazují na to, že i vysoce neurčité termíny mají alespoň minimální určitý rozsah, v němž lze takovýmito termíny operovat v právní argumentaci na základě

170 KÜHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, s. 35

nekontroverzních systémových i extrasystémových faktorů bez důvodných pochybností - lze k nim přistupovat kognitivně."[171]

Druhým případem otevřenosti právní normy je její otevřenost v konsekventu právní normy, což dává soudci možnost zvážení, zda za určitých podmínek normu aplikovat či nikoliv.[172]

Koncepce otevřené normy uplatněná při stanovení výše vyživovací povinnosti vyčleňuje výrazný prostor při srozumění obsahu právní normy aplikačnímu uvážení soudce, který je limitován neurčitými právními pojmy, jako např. životní úroveň, odůvodněné potřeby oprávněného, možnosti a schopnosti povinné osoby, včetně odkazu na dobré mravy jako extralegální hodnotový systém. Smyslem vytvoření prostoru pro aplikačního uvážení je postihnutí veškerých ve věci relevantních subjektivních okolností pro stanovení výživného, a to jak na straně oprávněné osoby, tak na straně povinné osoby. Lze vyslovit promítnutí a přesah zásady ovládající sporné řízení soudní *„Audiatur altera part"* („Nechť je slyšena i druhá strana.") do věcí výživného obecně.

Toto pojetí právní úpravy výživného sebou nutně nese vyšší pravděpodobnost výskytu obtížných případů, čímž se vytvářejí podmínky pro delší trvání soudního řízení a pro nižší stupeň právní jistoty ve smyslu předvídatelnosti soudního rozhodnutí ve vztahu k modelu uzavřené právní normy. Tedy garance formální spravedlnosti vyvěrající ze samotné normativní právní věty nedosahuje *prima facie* takového stupně jako u právní úpravy za pomocí uzavřené normy. Není však pravdou, že by otevřená právní norma znamenala různost rozhodování v konkrétních případech vykazujících shodné skutkové okolnosti, neboť v právním státě platí zásada předvídatelnosti rozhodnutí ovládající soudní řízení, známá také jako zásada spravedlnosti vyjádřená H.L.A. Hartem: *„Treat like cases alike and*

171 KÜHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, s. 38

172 KÜHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, s. 36

different cases differently". („Se stejnými případy je třeba nakládat stejně a s různými případy různě.")[173]

S otevřeností právní normy při stanovení výživného jsou spjaty vyšší nároky na soudce při provádění dokazování a hodnocení výsledků dokazování. Soudce je přitom vždy povinen rozhodnout dle něho jediným subjektivním možným správným způsobem. Složitá věc po stránce skutkové implikuje uplatnění náročnějšího výkladu práva. Uplatní se proto poznatky právní doktríny a judikatury, které zpětně z otevřené právní normy a složitého právního případu mohou činit případ méně složitý či díky preciznosti a obecné shodě na přesvědčivosti judikatury ve vztahu k normativně neurčitým pojmům případ jednoduchý. Tedy v důsledku kvalitní judikatury a činnosti právní doktríny lze dosáhnout předvídatelnosti soudního rozhodnutí o výši výživného v konkrétním případě. Pravdou je, že soudní rozhodnutí se nejeví předvídatelné povinnému rodiči po jazykovém seznámení s normativním právním textem, avšak jistě po konzultaci kauzy s advokátem sledujícím vývoj judikatury a názory právní doktríny v oblasti výživného.

Při nastolení tématu srozumitelnosti právní normy laickou veřejností připomíná právní teorie zásadu *„Ignorantia iuris non excusat".* („Neznalost práva neomlouvá.")[174] Tedy právní normu je třeba považovat za srozumitelnou i tehdy, je-li tato srozumitelnost podmíněna hlubšími právními znalostmi.

Tím, že soudce nalézá při výkladu otevřené právní normy její obsah pro konkrétní individuální případ, je umožněna realizace plné materiální spravedlnosti, nikoliv jen spravedlnosti dílčí či kusé, jak uvedeno shora u rozboru uzavřené právní normy objektivizující výši výživného. Tato vlastnost je nejdůležitějším rysem právní úpravy umožňující zohlednění veškerých okolností individuálního případu. Toto pojetí sebou nepřináší riziko paušalizace ani další nároky na

173 citováno podle: KNAPP,V.; Teorie práva, . 1.vydání C.H. Beck Praha 1995, s. 87

174 KNAPP,V.; Teorie práva, . 1.vydání C.H. Beck Praha 1995, s. 126

zákonodárce v podobě nutnosti pravidelných valorizací. Umožňuje totiž posouvání obsahu právní normy prostřednictvím výkladu normativního textu tak, aby právní norma byla poplatná době její aplikace, nikoliv jen době jejího vzniku, čímž zajišťuje dynamiku právního systému. Uvedené pochopitelně vznáší vysoké nároky na osobu interpretujícího soudce, jak již řečeno, který se obecně při výkladu jakékoliv otevřené právní normy musí cíleně vyvarovat „přepsání textu"[175] v důsledku vlastní originální interpretace či naopak paušalizaci, jako druhého extrému v důsledku alibistického setrvávání na ne zcela přiléhavé judikatuře.

Efektivnost popisované koncepce právní úpravy, měřeno pohledem oprávněného subjektu, jde ruku v ruce s reálnou možností naplnění materiální spravedlnosti. V praxi je ovšem v každém individuální případě výrazně limitována kvalitou rozhodujícího soudce.

Mám za to, že právě normativní stanovení vyživovací povinnosti, které zohledňuje veškeré relevantní okolnosti individuálního případu, odpovídá roli kontinentálního soudce jako interpreta práva provádějícího legální a racionální aplikaci práva[176] a rovněž odpovídá hodnotám, na jejichž respektování je založen právní stát. Posláním zákonodárce v právním státě je tvorba práva sledujícího spravedlnost jako nejvyšší hodnotu. To v teoretické rovině umožňuje pouze model otevřené právní normy, jak bylo prokázáno shora.

KAPITOLA 4. - Současná česká právní úprava výživného

Současnou českou právní úpravu vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi lze nazvat otevřeným právním systémem. V případě, kdy podnikatel jako povinný subjekt nespolupracuje při zjištění jeho příjmů z podnikání, nastupuje jistá

175 CVRČEK, F.:Kritické poznámky k výuce interpretace právních textů - GERLOCH, A., MARŠÁLEK, P.; Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi.1.vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA 2003, s. 56

176 KŮHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, s. 241

forma uzavření právní normy, neboť pro účely výpočtu výživného se podle § 85a ZOR má za to, že jeho průměrný čistý měsíční příjem činí 12,7násobek životního minima jednotlivce podle zák. o životním a existenčním minimu. Zákonodárce tak preventivně řeší nastolení stavu v procesu dokazování, který se v terminologii sporného řízení soudního označuje za stav důkazní nouze.[177]

ODDÍL II. - VYBRANÉ ZAHRANIČNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY VÝŽIVNÉHO

Rusko a Maďarsko patří v současnosti mezi státy, jejichž právní řády zakotvují metodu objektivizace výživného jako pomocné kriterium pro určení podílu z příjmu povinného. Rovněž německá právní úprava umožňuje vycházet při stanovení výše výživného z pomocných tabulek. Naproti tomu polská a rakouská právní úprava ponechává stanovení výživného zcela na volné úvaze soudu.[178] O tom, že objektivizace výživného nalezla významné místo v éře socialistického práva podávají svědectví komparatistické studie V. Másilka ze sedmdesátých let dvacátého století. Tato skutečnost měla rovněž svůj politický rozměr.

V použité metodě normotvorby se zrcadlilo celkové pojetí práva a výkonu právních profesí v socialistických státech. Dle centrální ideologie mělo být právo postupným vývojem socialistické společnosti potlačeno a nahrazeno administrativními směrnicemi. S uvedenou snahou koresponduje fakt, že, je-li výživné již v textu právní normy stanoveno konkrétní finanční částkou, není třeba svěřovat upravení poměrů v těchto věcech do pravomoci justice, nýbrž je možno vystačit si s úředním aparátem.

177 BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ. Z., MAZANEC, M.; Občanský soudní řád. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 2004, s. 453

178 HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.; České rodinné právo. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk 2001, s. 234

Vyživovací povinnost rodičů k dětem byla za použití objektivizace stanovena v právních řádech následujících států.

Svaz sovětských socialistických republik: „Jedna čtvrtina mzdy (příjmu) povinného připadá jednomu dítěti, jedna třetina dvěma dětem a jedna polovina třem a více dětem. Vyživovací povinnost trvá do 18 let dítěte bez zřetele na to, zda je dítě již zaopatřeno např. v učilišti. U nepravidelných nebo značně kolísavých příjmů (např. umělci, spisovatelé) lze výživné stanovit pevnou částkou tak, aby to přibližně odpovídalo podílu stanovenému jinak v procentech."[179] V tomto modelu je jednoznačnost a uzavřenost právní normy posílena věkovou hranicí oprávněné osoby.

Německá demokratická republika: „Sazby výše výživného upravuje Směrnice Nejvyššího soudu NDR č. 18/1965. Sazby výživného publikované v NDR jsou pro tamní soudy kogentní."[180]Tabulka stanovila fixní částku výše výživného v závislosti na čistém měsíčním příjmu a počtu vyživovacích povinností na straně povinného rodiče a v závislosti na věku oprávněného dítěte, přičemž rozlišovala pouze mezi dětmi do a nad 12 let věku. Tím, že Nejvyšší soud NDR vytvořil výkladové tabulky kogentního charakteru, zasáhl do role zákonodárce, což je v právním státě, v duchu principu dělby moci, nepřijatelné.

Maďarská lidová republika: „Nedohodnou-li se rodiče dítěte o výživném, činí výživné 20 % z čistého platu osoby k alimentaci povinné pro každé dítě, celkem však ne více než 50 % příjmu. Soudu je však možno tyto hranice překročit ve zvlášť odůvodněných případech."[181] Tento příklad je typickým případem otevření uzavřené právní normy pomocí moderačního práva soudu.

179 MÁSILKO, V.; Mezinárodní právo rodinné. 1. vyd. Praha: Panorama 1979, s. 105

180 MÁSILKO, V.; Mezinárodní právo rodinné. 1. vyd. Praha: Panorama 1979, s. 76

181 MÁSILKO, V.; Mezinárodní právo rodinné. 1. vyd. Praha: Panorama 1979, s. 68

Naproti tomu následující státy bývalého socialistického bloku upřednostnily metodu zakotvení výživného, která reflektuje subjektivní okolnosti individuálního případu.

Jugoslávie: „Výše výživného není upravena zákonem a je svěřena volné soudcovské úvaze. V praxi je známo, že nemá-li otec další vyživovací povinnost, pohybuje se výše výživného v rozmezí 20 - 25 % čistého platu osoby povinné."[182]

Rumunská socialistická republika: „Není-li shoda rodičů, soud rozhodne po slyšení opatrovnického orgánu."[183]

Polsko: „Co do výše je vyživovací povinnost závislá na oprávněných potřebách dítěte a výdělečných a majetkových poměrech."[184]

V Československé socialistické republice byla výše výživného závislá na schopnostech a možnostech obou rodičů a rovněž na odůvodněných potřebách dítěte. Za účelem sjednocení judikatury byly stanoveny na základě celostátního průměru všech rozhodnutí československých soudů v r. 1967 jako pomůcka „orientační tabulky směrných čísel pro stanovení výživného nezletilých dětí."[185]Tabulky přitom vycházely z podrobnější diferenciace v porovnání s kogentními tabulkami NDR. Věk dítěte byl rozhodujícím kriteriem pro sestavení tří tabulek (do 6, od 6 do 12 a od 12 let věku dítěte) v závislosti na výši čistého měsíčního příjmu a na počtu vyživovacích povinností povinného rodiče k nezletilým dětem.

Z hlediska historického výkladu by bylo žádoucí shromáždění a komparace materiálií vypovídajících o *occasio legis* v uvedených bývalých socialistických státech. Takové úvahy však přesahují rozsah a ambice této rigorózní práce.

182 MÁSILKO, V.; Mezinárodní právo rodinné. 1. vyd. Praha: Panorama 1979, s. 98

183 MÁSILKO, V.; Mezinárodní právo rodinné. 1. vyd. Praha: Panorama 1979, s. 92

184 MÁSILKO, V.; Mezinárodní právo rodinné. 1. vyd. Praha: Panorama 1979, s. 85

185 MÁSILKO, V.; Mezinárodní právo rodinné. 1. vyd. Praha: Panorama 1979, s. 59

ČÁST OSMÁ - SOUVISLOSTI VEŘEJNÉHO PRÁVA

ODDÍL I. - KONSEKVENCE NEPLNĚNÍ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI Z POHLEDU TRESTNÍHO PRÁVA

KAPITOLA 1. - Trestný čin zanedbání povinné výživy

Právní řád zakotvuje trestný čin zanedbání povinné výživy, jehož skutková podstata je vymezena v § 213 trestního zákona. Jde o jeden z trestných činů proti rodině a mládeži upravených v hlavě VI., zvláštní části trestního zákona. Tento trestný čin míří na neplnění zákonné vyživovací a zaopatřovací povinnosti.

Kriminalizace neplnění vyživovací povinnosti je projevem realizace kvalifikovaného zájmu státu na plnění zákonné vyživovací povinnosti. Neposkytování přiměřené výživy dítěti je nadto považováno za tělesné zanedbávání dítěte ve smyslu dokumentu Rady Evropy z roku 1992, který se týká syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN).[186]

§ 213 trestního zákona obsahuje v prvním a druhém odstavci dvě samostatné základní skutkové podstaty, v třetím odstavci je pak vyjádřena kvalifikovaná skutková podstata trestného činu zanedbání povinné výživy.[187] V § 214 trestního zákona je vtěleno ustanovení o zvláštní účinné lítosti. Objekt trestného činu, tedy zájem chráněný státem, proti němuž reprobované jednání směřuje, spočívá v nároku na výživu a zaopatření oprávněné osoby. Trestněprávní teorie řadí tento trestný čin mezi tzv. „pravé omisivní trestné činy", když jej lze spáchat výhradně opomenutím uložené povinnosti. Trestný čin je z hlediska časového dokončen marným uplynutím lhůty určené ke splnění

186 ZEZULOVÁ, J.; Trestný čin zanedbání povinné výživy z pohledu soudní judikatury. Právo a rodina, 2000, č. 6, s. 11

187 JELÍNEK, J., SOVÁK, Z.; Trestní zákon a trestní řád: Poznámkové vydání s judikaturou. 9. vyd. Praha: Linde 1997, s. 211

povinnosti. Skutek je přerušen sdělením obvinění, pokračuje-li protiprávní stav po sdělené obvinění, je nutno jej posoudit jako nový samostatný skutek.[188] Trestný čin zanedbání povinné výživy patří mezi trestné činy trvající, a to právě pro již zmíněný aspekt udržování zaviněného protiprávního stavu.[189]

První samostatná skutková podstata trestného činu postihuje, byť nedbalostní, neplnění zákonné vyživovací povinnosti.[190] Skutková podstata bude naplněna při neplnění nikoliv jen peněžité formy, ale rovněž při neplnění naturální povinnosti, která tkví např. v zaopatření bydlení či v péči o zdraví a čistotu.[191]

Soud při rozhodování o spáchání trestného činu není vázán rozhodnutím o výživném vydaném v občanském soudním řízení a existenci a výši vyživovací povinnosti posuzuje jako předběžnou otázku samostatně.[192] Podle ustálené soudní judikatury, např. podle Rt 22/64: *„O trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 odst.1 tr. zák. půjde tehdy, jestliže neplnění zákonné vyživovací nebo zaopatřovací povinnosti bude soustavné a po delší dobu trvající."* Jako soustavné neplnění vyživovací povinnosti se přitom dle judikatury hodnotí doba zpravidla nejméně šesti měsíců.[193] Při recidivujícím jednání se doba zpravidla zkracuje.

V druhé samostatné skutkové podstatě je postiženo jednání spočívající v úmyslném vyhýbání se plnění zákonné vyživovací povinnosti. Tohoto jednání se může pachatel dopustit např. tím, že se vyhýbá plnění nebo výkonu soudního rozhodnutí, odmítá dědictví nebo změní zaměstnavatele v neprospěch výše vyživovací povinnosti.[194]

Kvalifikovaná skutková podstata pak ve vztahu k oběma základním skutkovým podstatám zpřísňuje trestní sazbu, vydá-li

188 Rt 17/84

189 Rt 27/69

190 Rt 81/55

191 Rt 26/82

192 MAŠEK, D.; Trestněprávní ochrana proti neplnění vyživovací povinnosti. Rodinné právo, 1999, č. 8, s. 15

193 Rt 49/92

194 Rt 17/57

pachatel oprávněnou osobu v nebezpečí nouze. Nouze ve smyslu § 213 odst. 3 trestního zákona znamená nedostatek základních prostředků potřebných pro život. Životní úroveň, která se považuje za nouzi, je relativní; je třeba ji posuzovat ve vztahu k současné přiměřené životní úrovni občanů.[195] „Okolnost vydání oprávněné osoby v nebezpečí nouze je naplněna i tehdy, když hrozící nouze byla odvrácena matkou na úkor uspokojování jejích vlastních potřeb a při mimořádném pracovním vypětí, popř. poskytnutím státního příspěvku na výživu oprávněné osoby."[196] Z dikce zákona je zřetelné, že stav nouze nemusí nastat, postačí, když nouze reálně hrozí.[197]

Podle Rt 17/97: *„Za výživné ve smyslu § 213 tr. zák. nelze považovat příležitostná plnění v době styku otce s dětmi, která mají povahu dárků či jiných podobných plnění nesměřujících k uspokojení odůvodněných potřeb nezletilých dětí ve smyslu § 96 zák. o rodině".*

Je nutno podtrhnout, že dlužné výživné není majetkovou škodou způsobenou trestným činem, nýbrž dluhem z nesplnění zákonné povinnosti, jejíž porušení je samo trestným činem a nikoliv jeho následkem. Jinými slovy dlužné výživné není škodou z trestné činnosti, neboť tvoří součást skutkové podstaty trestného činu. Soud však může uložit povinnost plnit dlužné výživné z výše, k jaké dospěl, jako přiměřené omezení při uložení podmíněného trestu odnětí svobody.

Z pohledu trestního práva se jeví zajímavým posuzování povinného subjektu ve vztahu k více oprávněným subjektům. Shodně s judikaturou obecných soudů[198] podle nálezu Ústavního soudu II. ÚS 187/2002: *„Předmětem útoku u trestného činu zanedbání povinné výživy podle ustanovení § 213 tr. zák. je osoba nebo osoby, vůči nimž má pachatel zákonnou vyživovací povinnost. Jestliže pachatel neplní svou vyživovací povinnost k více dětem, je dle ustálené judikatury pro posouzení, zda se jedná o jeden trestný čin nebo více trestných činů,*

195 Rt 23/87

196 MAŠEK, D. Trestněprávní ochrana proti neplnění vyživovací povinnosti. Rodinné právo, 1999, č. 8, s. 16

197 Rt 52/54

198 Rt 84/57

rozhodující počet výchovných prostředí, ve kterých se tyto děti nacházejí."

KAPITOLA 2. - Zvláštní případ zániku trestní odpovědnosti

Zvláštní ustanovení o účinné lítosti § 214 trestního zákona představuje specifický instrument ochrany rodinných vztahů, jestliže čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlašovat rozsudek. Jde o speciální zánik trestní odpovědnosti pachatele. Stačí, pokud za pachatele uhradí dlužné výživné jiná osoba, musí však být uhrazeno zcela.[199] Splní-li pachatel dodatečně, avšak opožděně ve smyslu § 214 trestního zákona, tvoří tato skutečnost polehčující okolnost v řízení před odvolacím soudem. „Výše úhrady se rovná částce, kterou pachatel dluží v důsledku trestného činu až do dne zaplacení (zpravidla delší období, než je uvedeno v obžalobě), bez ohledu na to, zda jsou některé alimentační dávky promlčeny."[200] V judikatuře se lze setkat i s názory vymezujícími časové období, za které je třeba uhradit dlužné výživné, ryze jako období kryjící se se skutkem vymezeným v obžalobě.[201] Takové pojetí považuji za právně čisté.

Mezi námitkami obžalovaných se často objevuje účelová obhajoba spočívající v tvrzení, že povinný rodič uzavřel s druhým rodičem dohodu o zápočtu či jinou dohodu, která zprošťuje obžalovaného rodiče vyživovací povinnosti za určité období. Při hodnocení významu těchto okolností z hlediska naplnění skutkové podstaty trestného činu trestní soudy plně respektují kogentní charakter právních norem upravujících vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi navzájem, když započtení je ve vztahu k výživnému pro nezletilé děti ustanovením § 97 odst. 3 ZOR zapovězeno. Tak např. podle 7Tdo 1281/2003: *„Právo na výživné je právem dětí, nikoliv*

199 Rt 56/51; Rt 16/59; Rt 144/72

200 NOVOTNÝ, O. a kol.; Trestní právo hmotné: II. Zvláštní část. 3.vyd. Praha: CODEX Bohemia 1997, s. 138

201 Rt 21/2003

právem jejich matky, a proto se matka dětí nemohla vzdát práva na výživné, které náleželo dětem a jakákoliv dohoda, kterou obviněný uzavřel s matkou dětí v tom smyslu, že nemusí platit výživné, nemá na existenci vyživovací povinnosti obviněného žádný vliv." Z odůvodnění uvedeného rozhodnutí se však podává, že za určitých okolností podepsání takové absolutně neplatné dohody, může mít vliv na subjektivní stránku spáchání trestného činu, tedy že by bylo lze uvažovat o spáchání uvedeného trestného činu povinným rodičem z nedbalosti.

Na závěr je vhodné uvést, že v praxi se trestněprávní postih neplnění vyživovací povinnosti uplatňuje téměř výlučně ve vztahu mezi rodiči a nezletilými dětmi.[202]

ODDÍL II. - NÁHRADNÍ A DOPLŇKOVÉ VEŘEJNOPRÁVNÍ INSTITUTY VÝŽIVNÉHO

KAPITOLA 1. - Ústavní a mezinárodněprávní základy právní úpravy

České právo sociálního zabezpečení zakotvuje náhradní a v širším smyslu slova rovněž doplňkové instituty výživného mezi rodiči a dětmi navzájem. Jde o instituty suplující zcela či zčásti plnění vyživovací povinnosti podle ZOR. Ústavní základ těchto právních institutů je vyjádřen v Listině základních práv a svobod. Čl. 30 odst. 1 Listiny základních práv a svobod zakotvuje právo každého, kdo je v hmotné nouzi, na pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních

202 MAŠEK, D; Trestněprávní ochrana proti neplnění vyživovací povinnosti. Rodinné právo, 1999, č. 8, s. 15

životních podmínek. Čl. 32, věta druhá Listiny základních práv a svobod deklaruje záruku zvláštní ochrany dětí a mladistvých.

S proklamativními ustanoveními obdobného charakteru se setkáváme rovněž v pramenech mezinárodního práva veřejného, jimiž je Česká republika vázána. Tak zejména čl. 25 odst. 2, věta prvá Všeobecné deklarace lidských práv stanoví, že mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Zásada 5 Deklarace práv dítěte proklamuje, že dítěti, které je fyzicky, duševně nebo sociálně postiženo, se poskytuje zvláštní zacházení, výchova a péče, jak to vyžaduje jeho zvláštní postavení. Čl. 27 bod 3. Úmluvy o právech dítěte stanoví, že státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, v souladu s podmínkami daného státu a v rámci svých možností činí potřebná opatření pro poskytování pomoci rodičům a jiným osobám, které se o dítě starají, k uskutečňování tohoto práva a v případě potřeby poskytují materiální pomoc a podpůrné programy, zejména v oblasti zabezpečení potravin, šatstva a bydlení.

Na následujících řádcích podávám stručný přehled hmotněprávní úpravy institutů sociálního zabezpečení, které vykazují určitou vztahovou vlastnost k vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi. Uvedené instituty se nacházejí v odvětví sociálního zabezpečení, a to v oblasti důchodového pojištění, sociální péče („Pojem sociální pomoc lépe vyjadřuje současné pojetí tohoto institutu, jež klade důraz na co největší účast klienta sociální pomoci při řešení jeho nepříznivé sociální situace."),[203] státní sociální podpory a nemocenského pojištění.

KAPITOLA 2. - Pojem „nezaopatřené dítě"

Právo sociálního zabezpečení zavádí legální definici pojmu „nezaopatřené dítěte". Tím se rozumí, podle § 20 odst. 3 zák. o důchodovém pojištění a shodně podle § 11 zák. o státní sociální

203 TRÖSTER, P. a kol.; Právo sociálního zabezpečení, Praha: C.H. Beck, 2002, s. 256

podpoře, dítě do skončení povinné školní docházky, a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání, nebo jestliže se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, nebo jestliže je z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. Po skončení povinné školní docházky se do 18. roku věku považuje za nezaopatřené dítě také dítě, které je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. Podle zák. o státní sociální podpoře se za nezaopatřené dítě nepovažuje rovněž dítě, které je poživatelem plného invalidního důchodu.

KAPITOLA 3. - Náhradní instituty výživného

1. - Sirotčí důchod

Zájem státu na ochraně nezaopatřených dětí vyústil v zakotvení právního institutu sirotčího důchodu, jehož aplikace nastupuje právě v případě ztráty živitele nezaopatřeného dítěte. Právní teorie hovoří o odvozené a současně pozůstalostní dávce důchodového pojištění.[204] Nárok na sirotčí důchod má nezaopatřené dítě, zemřel-li jeho rodič, osvojitel nebo osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, a dítě na ni bylo v době její smrti převážně odkázáno výživou, kterou nemohli ze závažných důvodů zajistit jeho rodiče, jestliže rodič, osvojitel nebo osoba shora specifikovaná byli poživateli starobního, plného invalidního nebo částečného invalidního důchodu nebo ke dni smrti splnili podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na plný invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod anebo zemřeli následkem pracovního úrazu. Osiřelé nezaopatřené dítě má za splnění uvedených podmínek nárok na sirotčí důchod po každém z rodičů, osvojitelů nebo výše specifikované osobě. Nárok na sirotčí

204 BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V.; Právo důchodového pojištění. 1. vyd. Praha: Linde 1998 s. 137

důchod zaniká osvojením. Nárok na sirotčí důchod zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu o tom, že sirotek úmyslně způsobil smrt osoby, po jejíž smrti mu vznikl nárok na sirotčí důchod jako pachatel, spolupachatel nebo účastník trestného činu. Výše sirotčího důchodu se skládá ze základní výměry a procentní výměry (40 % procentní výměry starobního nebo plného invalidního nebo částečného invalidního důchodu po živiteli).

Z uvedeného výkladu pozitivní právní úpravy sirotčího důchodu je zřejmé, že výše sirotčího důchodu odpovídá dvousložkové skladbě ostatních typů důchodů a dále, že výše sirotčího důchodu je odvislá od doby účasti zemřelé osoby na důchodovém pojištění a na jejích dosažených výdělcích. Zákonodárce tak zajišťuje sirotky diferencovaně podle pracovního a výdělkového profilu zemřelého živitele. Taková koncepce navazuje na koncepci vyživovací povinnosti dle rodinného práva. Uvedený použitý princip normotvorby přispívá k vnitřní koherenci právního řádu. Důvody odlišností poměřovaných koncepcí spočívající v tom, že zatímco v rodinném právu vychází zákonodárce z potenciální reálné schopnosti povinné osoby, při konstrukci sirotčího důchodu vyhází zákonodárce z prokázané schopnosti zemřelé povinné osoby, pramení v charakteru rodinného práva jako práva soukromého a v charakteru práva sociálního zabezpečení jako práva veřejného. Plnění poskytovaná státem na základě institutu sirotčího důchodu vyplývají na straně jedné z širokého společenského konsensu o potřebě poskytovat tato plnění, na straně druhé je jejich výše limitována vnosy původních živitelů nezaopatřených dětí do veřejných financí spravovaných státem.

2. - Část příspěvku na živobytí nahrazující neplacené výživné

V § 32 zák. o pomoci v hmotné nouzi je speciálně upravena část příspěvku na živobytí nahrazující neplacené výživné. Výše části příspěvku ve prospěch nezaopatřeného dítěte, kterému není déle jak tři měsíce placeno soudem stanovené výživné, se stanoví ve výši soudem

stanoveného výživného, nejvýš však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem. V případě přijetí dlužného výživného se poměrně sníží příspěvek na živobytí, na který vznikl nárok v následujícím období, jinak je příjemce povinen vrátit poskytnutý příspěvek do výše poskytnutého dlužného výživného. Tato dávka nahradila s účinností od 1.1.2007 příspěvek na výživu dítěte podle § 5 zák. o sociální potřebnosti, přičemž postup při stanovení dávky je obdobný.[205]

KAPITOLA 4. - Doplňkové instituty výživného

Souhrnně lze účel institutů zařazených do této kategorie charakterizovat tím, že jsou určeny k částečnému krytí životních nákladů oprávněné osoby, v čemž tkví rovněž sdílená podstata těchto veřejnoprávních institutů a výživného, k němuž je povinen rodič vůči dítěti a naopak, aniž by tyto sociálně - právní instituty výživné povinného rodiče či povinného dítěte nahrazovaly. Lze tedy připustit jejich souběh.

1. - Vdovský a vdovecký důchod

Tato pozůstalostní odvozená dávka důchodového pojištění je upravena v § 49 až 51 zák. o důchodovém pojištění. Dávka je jednak časově omezena, jednak zaniká uzavřením manželství. Jde o dávku, která bude relevantní v případě stanovení výše vyživovací povinnosti dítěte k rodiči. Nelze opomenout, že v souvislosti s přijetím zák. o registrovaném partnerství nebyla uzákoněna odpovídající pozůstalostní dávka důchodového pojištění.

2. - Dávky sociální péče (pomoci)

Právní úprava sociální péče (pomoci) je vtělena do zák. o sociálním zabezpečení, o němž v současnosti lze hovořit spíše jako o

205 NIEDERLE, P. : Zákon o pomoci v hmotné nouzi-5 část. Národní pojištění 11/2006, s. 37

normativním reziduu. V § 73 odst. 1 zák. o sociálním zabezpečení je stanoveno, že sociální péčí zajišťuje stát pomoc občanům, jejichž životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny příjmy z pracovní činnosti, dávkami důchodového nebo nemocenského zabezpečení, popřípadě jinými příjmy, a občanům, kteří ji potřebují vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebo věku, anebo kteří bez pomoci společnosti nemohou překonat obtížnou životní situaci nebo nepříznivé životní poměry. Podle § 73 odst. 6 písm. a), b) zák. o sociálním zabezpečení se poskytují zejména peněžité a věcné dávky.

Hodnotnější úprava sociální péče (pomoci) je pak vtělena s účinností od 1.1.2007 do zák. o pomoci v hmotné nouzi, který derogoval zák. o sociální potřebnosti. Podle § 1 zák. o hmotné nouzi upravuje zákon poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi. Tato norma je realizací čl. 30 odst.1 Listiny základních práv a svobod. Stav hmotné nouze je přitom zjišťován z příjmu posuzované osoby po odečtení přiměřených nákladů na bydlení poměřováním s částkou živobytí, která je odvozována od základen životního nebo existenčního minima podle zák. o životním a existenčním minimu. Do příjmu posuzované osoby se podle § 9 odst. 1 písm. c) zák. o pomoci v hmotné nouzi ve spojení s § 7 odst. 2 písm. d) zák. o životním a existenčním minimu započítává výživné podle ZOR.

Z uvedeného je zjevný vztah výživného a dávek sociální pomoci, když dávky sociální pomoci jsou ve vztahu k výživnému subsidiární. Jako dávky systému pomoci v hmotné nouzi byly uzákoněny:

2.1. - Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí podle § 21 zák. o pomoci v hmotné nouzi náleží osobě v hmotné nouzi, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob nedosahuje částky živobytí.

2.2. - Doplatek na bydlení

Doplatek na bydlení podle § 33 až § 35 zák. o pomoci v hmotné nouzi je nárokem nájemce nebo vlastníka bytu, jestliže by po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení byl jeho příjem nižší než částka živobytí, tj. životní, případně existenční minimum podle zák. o životním a existenčním minimu.

2.3. - Peněžitá dávka mimořádné okamžité pomoci

Pro případ jiné potřeby dorovnání existenčního či životního minima je uzákoněna jednorázová peněžitá dávka mimořádné okamžité pomoci v § 36 až § 37 zák. o pomoci v hmotné nouzi.

3. - Dávky státní sociální podpory

Stát se podílí na krytí nákladů na výživu a ostatních základních osobních potřeby dětí a rodin, jakož i na krytí potřeb vyvolaných nepříznivou sociální situací rovněž dávkami zakotvenými v zák. o státní sociální podpoře. Podle § 1 odst.2 cit. zákona hradí náklady na státní sociální podporu stát. Kriteriem pro třídění dávek státní sociální podpory je to, zda vznik nároku na jejich poskytnutí je závislý na výši příjmu v rodině (tzv. „testované dávky"),[206] či nikoliv.

3.1. - Dávky poskytované v závislosti na výši příjmu v rodině

Podle § 5 odst. 1 písm. b) bod 2. zák. o státní sociální podpoře se za příjem pro účely stanovení rozhodného příjmu považuje rovněž příjem přijatý v rámci plnění vyživovací povinnosti nebo náhrada za tento příjem podle ZOR nebo obdobná plnění poskytovaná ze zahraničí. Z uvedeného tedy vyplývá, že poskytování testovaných dávek státní sociální podpory je ve vztahu subsidiarity k fakticky plněnému výživnému. Jako finanční základna, od níž se vznik nároku na níže uvedené dávky a jejich konkrétní výše odvozuje, je použita

206 TRŐSTER , P. a kol.; Právo sociálního zabezpečení, 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002, s. 224

veličina životního minima ve smyslu zák. o životním a existenčním minimu.

3.1.1. - Přídavek na dítě

Nejčastěji poskytovanou opakující se peněžitou dávkou je přídavek na dítě podle § 17 až 19 zák. o státní sociální podpoře, a to v základní, snížené nebo zvýšené výměře. Dávka je nárokem nezaopatřeného dítěte, proto se po dosažení zletilosti dítěte vyplácí tomuto dítěti. Je-li nezletilé nezaopatřené dítě v plném přímém zaopatření ústavu pro péči o děti nebo mládež, vyplácí se přídavek na dítě tomuto ústavu.

3.1.2. - Sociální příplatek

Další opakující se peněžitou dávku představuje sociální příplatek ve smyslu § 20 až § 22 zák. o státní sociální podpoře. Tato dávka je nárokem osoby pečující alespoň o jedno nezaopatřené dítě, nikoliv dávkou dítěte samotného.

3.1.3. - Nárok na příspěvek na bydlení

Nárok na příspěvek na bydlení je opakující se peněžitou dávkou. Podle § 24 až § 28 zák. o státní sociální podpoře má právo na dávku vlastník nebo nájemce bytu (obytné místnosti), který je v bytě hlášen k trvalému pobytu.

3.2. - Dávky poskytované bez ohledu na výši příjmu v rodině

Vzhledem k tomu, že při poskytování netestovaných dávek není žádným způsobem zohledněn příjem rodiny, je na místě, aby byly tyto dávky vzaty v úvahu při stanovení výše výživného (s výhradou dávek pěstounské péče).

3.2.1. - Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek podle § 30 až § 32 zák. o státní sociální podpoře je opakující se peněžitou dávkou, na níž má nárok rodič, který osobně celodenně a řádně pečuje alespoň o jedno dítě do čtyř let věku

nebo alespoň o jedno dítě do sedmi let věku, jde-li o dítě, které je dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené. Výše příspěvku odpovídá 40 % průměrné měsíční mzdy v nepodnikatelské sféře za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku, v němž se příspěvek poskytuje. Rodičovský příspěvek náleží z hlediska časového po peněžité pomoci v mateřství vyplácené podle § 11 písm. a) bod 3. zák. o nemocenském pojištění zaměstnanců ve spojení s § 6 a násl. zák. o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění nebo podle § 145f zák. o sociálním zabezpečení, jedná-li se o osobu samostatně výdělečně činnou. Peněžitá pomoc v mateřství se poskytuje po dobu 28 týdnů mateřské dovolené, od počátku šestého týdne před očekávaným dnem porodu, nejdříve však od počátku osmého týdne před tímto dnem, při vícečetném porodu po dobu 37 týdnů.

Zaměstnankyni, která byla z důvodu těhotenství převedena na jinou práci, se poskytuje podle § 4 až § 5 zák. o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, a to nejdéle do nástupu mateřské dovolené a po ukončení mateřské dovolené, nejdéle do konce devátého měsíce po porodu.[207]

3.2.2. - Příspěvek na školní pomůcky

Tuto jednorázovou dávku ve výši 1.000,-Kč, podle § 33 až § 35 zák. o státní sociální podpoře nelze nazvat čistou netestovanou dávkou. Ve skutečnosti se totiž jedná o odvozenou testovanou dávku, když tento nárok dítěte přihlášeného k zápisu k povinné školní docházce je podmíněn nárokem dítěte na přídavek na dítě.

3.2.3. - Dávky pěstounské péče

207 k 1.1.2008 nabyde účinnosti právní úprava peněžité pomoci v mateřství a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství obsažená v zák. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Dávky pěstounské péče podle § 36 až 43 zák. o státní sociální podpoře jsou peněžité dávky určené k zajištění pěstounské péče. Dělí se na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměnu pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé dítě v pěstounské péči. Žije-li nezaopatřené dítě s osobou, která byla do dosažení zletilosti pěstounem, ve společné domácnosti, pak má nárok do věku 26 let věku. Do doby zletilosti se dávka vyplácí pěstounovi, poté nezaopatřenému dítěti. Odměna pěstouna je dávkou pěstouna za výkon pěstounské péče. Příspěvek při převzetí dítěte je jednorázová peněžitá dávka. Příspěvek na zakoupení motorového vozidla je určen pěstounovi, který má v pěstounské péči nejméně čtyři děti. Tytéž dávky náleží poručníkovi a dítěti v osobní péči poručníka.

3.2.4. - Porodné

Porodné podle § 44 až § 46 zák. o státní sociální podpoře je jednorázovou peněžitou dávkou, jejíž výše se zvyšuje při vícečetném porodu. Porodné je osobním nárokem ženy, která porodila dítě, zemře-li žena při porodu, je z nároku oprávněn otec dítěte. Nárok na porodné má rovněž osoba, která převzala dítě mladší jednoho roku do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Při stanovení výživného k nezletilému dítěti je možné vzít do úvahy jen tu část porodného, která je úměrná pořízení výbavičky.[208]

4. - Dávky podle zákona o sociálních službách

4.1. - Příspěvek na péči

Příspěvek na péči se podle § 7 odst. 1 zák. o sociálních službách poskytuje osobám závislým na pomoci jiné fyzické osoby za účelem zajištění potřebné pomoci. Výše příspěvku se podle § 8 zák. o sociálních službách odvíjí od stupně závislosti (lehká, střední, těžká a úplná závislost). Výše příspěvku je přitom stanovena paušálně a je

208 R 3/85

zcela hrazena ze státního rozpočtu. Pro úplnost je třeba doplnit, že tento nový právní institut nahrazuje od 1.1.2007 institut zvýšení důchodu pro bezmocnost a na něj navazující příspěvek při péči ve smyslu derogované právní úpravy zák. o sociálním zabezpečení. Zavedení této nové dávky přislibuje zjednodušení systému materiálního zaopatření dotčené kategorie potřebných.[209] Je zjevné, že tento institut napomáhá zvýšení životní úrovně seniorů, tedy bude mít svůj význam zejména při posuzování podmínek a rozsahu vyživovací povinnosti dětí k rodičům.

Existence uvedených institutů v českém právním řádu je indikátorem respektu sociálních práv, neboť platí: „Vyspělost společnosti je poměřována lidskými právy".[210]

209 Zákon o sociálních službách, Národní pojištění 1/2007, s. 33

210 ŠIŠKOVÁ, N.; Dimenze ochrany lidských práv v EU. 1. vyd. Praha: ASPI 2003, s. 11

ČÁST DEVÁTÁ - ÚVAHY *DE LEGE FERENDA*

ODDÍL I. - OBECNÉ ÚVAHY

„Nulla lex satis commoda omnibus est" („Žádný zákon není dost výhodný pro všechny.").

Smyslem práva je normativní úprava lidského chování v nezbytně nutné míře. Efektivnost právního řádu je podmíněna přijímáním takových právních norem, které jsou schopny aplikace nejen v době jejich vzniku, ale i v době následného vývoje společnosti. V opačném případě se právní normy vystavují riziku obsolence či tzv. „zkonzumování právní normy".[211] Právě s ohledem na nepřetržitý společenský vývoj, sloužící jako předobraz právní úpravy, není zásadně žádná právní norma schopna přežívat věčně (nepočítaje základní právní principy jako nositele základních hodnot lidské společnosti). Proto jsou vždy na místě úvahy *de lege ferenda*.

Ke stadiu, v němž se společnost obecně shoduje na nutnosti doplnění právního řádu o normy zaručující ochranu nových hodnot či o rozšířené pojetí hodnot stávajících, zaujímá teorie práva z hlediska hodnocení ucelenosti práva rozdílné postoje. Spor je veden o to, zda za situace, kdy v právním řádu absentuje ochrana hodnot společností nově uznávaných, lze hovořit o hodnotových mezerách v právu. Tedy zda lze pojmově hovořit o hodnotových mezerách v práva *de lege ferenda*, či zda mezery existují pouze v rovině *de lege lata*, a to výhradně na úrovni zákonů, nikoliv práva jako celku. Tolerance pojetí

211 MARŠÁLEK, P.; O smyslu a limitech použití historického výkladu při aplikaci práva. GERLOCH, A., MARŠÁLEK, P.; Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi.1.vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA 2003, s. 128

mezer v právu by totiž vedla k přiznání teoretické možnosti *denegatio iustitiae*. Existenci mezer v právu *de lege ferenda* část právní teorie pojmově vylučuje.[212] Část soudobé právní teorie pak upřesňuje rozdíl mezi normativní mezerou a mezi axiologickou mezerou v právu. „Předpokladem tzv. axiologických mezer v právu je koncept axiologocké nedostatečnosti normativního systému."[213]

ODDÍL II. - REKODIFIKACE SOUKROMÉHO PRÁVA

Rodinné právo je v současnosti dotčeno zájmem představitelů právní teorie usilujících o novou kodifikaci soukromého práva, přičemž vůdčí myšlenkou duchovních tvůrců kodifikace je vytvoření jednoho normativního rámce pro celé soukromé právo (*ius privatum*). Překonané totalitní pojetí rodinného práva jako právního odvětví je striktně odmítáno s poukazem na absenci racionálních důvodů jakéhokoliv vyčleňování rodinného práva ze subsystému práva soukromého.[214]

Novou právní úpravou má být mimo jiné dosaženo posílení ochrany nezletilého dítěte, jako slabšího nositele práva, když je zamýšleno omezení dispozice té části majetku spadající do společného jmění manželů, z níž jsou uspokojovány potřeby nezletilých dětí, tedy jejímž prostřednictvím je v širokém smyslu slova plněna vyživovací povinnost rodičů k dětem (zejména omezení dispozice s vybavením společné domácnosti).[215] Je zcela důvodné, aby bylo explicitně

212 KNAPP, V.; Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1995, s. 66

213 KÜHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, s. 159

214 ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M.; Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde 2001, s. 27; RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.; Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1999 s. 10; KNAPP, V.; Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1995, s. 69

215 ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M.; Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde 2001, s. 163

vyjádřeno, že výživné k nezletilým dětem předchází vytvoření společného jmění manželů. Potřeba právní úpravy vyniká v případě sporů o vypořádání společného jmění manželů nebo v případě většího počtu vyživovacích povinností jednoho z rodičů. Je žádoucí, aby nová úprava sledovala princip „zájmu dítěte" ve smyslu Úmluvy o právech dítěte.

ODDÍL III. - PRÁVNĚ RELEVANTNÍ SOCIOLOGICKÉ ASPEKTY

KAPITOLA 1. - Prolamování tradičního modelu rodiny

V souvislosti s uvedeným kodifikačními záměry, když soudobé instituty a interpretační pravidla rodinného práva, s výjimkou uvedenou shora, mají zůstat zachovány,[216] poukazuji na některé z hlediska právní normotvorby významné aspekty rodinného života.

Jak již jsem nastínila v úvodu této rigorózní práce, rodina se z hlediska sociologického pojetí ocitá ve stadiu prolamování jejího tradičního modelu. V průběhu 20. století se ustálil model tzv. „nukleární rodiny", tvořený rodiči a jejich dětmi bez přímého soužití s prarodiči. Pokud k takovému soužití docházelo, pak zpravidla z důvodů nikoliv ryze altruistických, nýbrž z důvodů pramenících z limitace materiálních možností mladých rodin. S přelomem tisíciletí dochází k rozvolňování upjatého nazírání společnosti na intimní soužití osob různého i téhož pohlaví a k pluralitě pojetí rodiny jako lidského společenství propojeného příbuzenskými, emocionálními a materiálními vazbami. Paralelně se mění poměr složení obyvatelstva ve prospěch seniorů, s čímž vyniká potřeba zajistit seniory nejen ve smyslu geriatrické péče, nýbrž i ve smyslu jejich materiálního zabezpečení.

---

216 ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M., Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde 2001, s. 176

Popsané sociologické aspekty jsou hnací silou posunu hodnot rodinného práva. První reakcí zákonodárce na zmíněné sociologické prolamování tradičního sociologického modelu rodiny (zákonodárce toto však explicitně neuznává) bylo přijetí zák. o registrovaném partnerství, přestože založení rodiny a řádná výchova dětí je explicitně označeno za účel manželství dle § 1 odst. 2 ZOR, nikoliv jako účel partnerství dle zák. o registrovaném partnerství. Právě opačné tendence jsou vtěleny do § 13 odst. 2 zák. o registrovaném partnerství, který stanoví, že trvající partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte. Podle § 13 odst. 3 cit. zákona, pokud jeden z partnerů pečuje o dítě a oba partneři žijí ve společné domácnosti, podílí se na výchově dítěte i druhý partner; povinnosti týkající se ochrany vývoje a výchovy dítěte se vztahují i na tohoto partnera.

KAPITOLA 2. - Otázky registrovaného partnerství a vyživovací povinnosti k dětem

Mám za to, že zákonodárce bude v budoucnu nutně konfrontován se snahami o zrovnoprávnění partnerství s manželstvím co do přiznání práva na osvojení dítěte, což nastoluje i otázku vyživovací povinnosti v relaci rodič - dítě, kterou bude ve světle zásady rovnosti a ve světle zákazu jakékoliv diskriminace dětí nutno řešit shodně jako u rodičů tradiční rodiny. Lze si však představit i tu variantu, kdy se úprava vyživovací povinnosti bude jevit nadbytečná, neboť právě z důvodu zásady rovnosti budou dostačující ustanovení odpovídající současnému ZOR, který nerozlišuje mezi matkou a otcem, s výjimkou práva neprovdané matky na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím. V případě partnerství dvou žen, kdy jedna z nich podstoupí umělé oplodnění, bude-li taková okolnost legislativou umožněna, pak jistě i úvahy na téma nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím mají svůj pragmatický význam. V současnosti se lze setkat s partnerstvím, kdy rodičovství jednoho z partnerů vzniklo osvojením či

biologicky před uzavřením partnerství a vyživovací povinnost se tak řídí ZOR.

Vzhledem k tomu, že tolerance k soužití osob stejného pohlaví se po změně politického režimu prosadila ve společnosti v relativně krátkém časovém období, mám za to, že právě popsané alternativy mohou být podrobeny bližší analýze zákonodárce v brzké budoucnosti.

KAPITOLA 3. - Vyživovací povinnost rodičů k dospělým dětem

Dalším aspektem změny životního stylu po změně politického režimu je skutečnost, že vstup do manželství a zakládání vlastní rodiny současnou dospělou generací je v porovnání s generací předchozí oddálen. Soužití původní rodiny se prodlužuje, což často vystihuje model, kdy dospělé dítě řadu let studuje a sdílí společnou domácnost alespoň s jedním z rodičů. Nabízí se proto posuzování vhodnosti stanovení limitující hranice věku dítěte jako subjektu oprávněného výživou. To by ve svém důsledku mohlo vést k odpadnutí těch sporů o výživné, které jsou zatíženy právě dokazováním toho, zda dítě dosáhlo již svým studiem takové kvalifikace, která mu umožňuje samostatně se živit a zároveň se jedná o kvalifikaci adekvátní jeho intelektuálnímu potenciálu. Inspirativní může být stanovení hranice 26 let věku dítěte, s níž operuje právo sociálního zabezpečení. Měkčí alternativou uvažovaného přístupu je kombinace stanovení věku dítěte limitující jeho právo na stejnou životní úroveň rodiče a zakotvení následného práva na životní úroveň nižšího stupně, a to formou otevřené právní normy zohledňující subjektivní okolnosti individuálního případu.

KAPITOLA 4. - Vyživovací povinnost k rodičům - seniorům

Posledním výrazným sociologickým aspektem z hlediska rodinného práva a zvláště vyživovací povinnosti je proměna věkového rozvrstvení společnosti vnímaná jako stárnutí obyvatelstva. Současná soudní judikatura je v oblasti výživného pro seniory značně skoupá.

V budoucnu se však dá očekávat nárůst soudních případů, jejichž předmětem bude spor o výživné rodičů seniorů vůči dětem, jako odraz skutečnosti, že občané ve věku nad 50 let se obecně obtížně znovuuplatňují na trhu práce, tedy nemají dostatečnou příležitost k vytváření finančních rezerv pro stáří. Reálně posuzováno, množství sporů však bude vždy regulováno sestupně působícími faktory na straně oprávněné osoby (vysoký věk, zdravotní problémy, zdrženlivost řešit rodinné záležitosti soudní cestou). Lze však předpokládat, že dostatečnost právní koncepce vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům projde v následujících 10 až 15 letech zatěžkávací zkouškou, případně odkryje nový prostor pro zefektivnění dotčené právní úpravy.

Právo je dynamickým systémem vyvíjejícím se v čase a prostoru, nikoliv statickým systémem. Změny proto mohou dostát i takové tradiční instituty, jakými jsou instituty rodinného práva.

ZÁVĚR

Vyživovací povinnost rodičů k dětem a vyživovací povinnost dětí k rodičům vykazují akcesorickou povahu ve vtahu k hlavnímu rodinněprávnímu vztahu. Práva a povinnosti vyvěrající z dotčených právních institutů jsou převážně osobního charakteru s aspekty práv majetkových.

Stávající právní úprava vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi je z hlediska normotvorby založena na koncepci tzv. „kondicionálně otevřené právní normy". Mám za to, že právě dotčené vztahy rodinného práva vyžadují individuální posuzování konkrétních skutkových okolností případu, a to zejména pro jejich zmíněnou akcesorickou povahu. Při nastavení kriterií rozsahu práv a povinností si nelze vystačit s formální spravedlností, kterou adresátovi právní normy nabízí tzv. „objektivizace výživného". Formální spravedlnost je totiž vyčerpána dosažením předvídatelnosti a právní jistoty soudního rozhodnutí, přičemž na oprávněný subjekt dopadá její negativní důsledek v podobě paušalizace výživného.

V tomto kontextu kladu důraz na odlišný charakter institutů sociálního zabezpečení ve vztahu k vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi. Zatímco např. objektivizace výše sirotčího důchodu, dílem fixní částkou a dílem procentuální měrou odvíjející se od příjmů původního živitele, je justifikována tím, že se jedná o výplatu dávky z veřejných financí, přijetí objektivizace na bázi vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi by znamenalo rezignaci zákonodárce na komplexní postihnutí osobního charakteru práv a povinností právního vztahu, respektujeme-li, že výživné představuje instrument přednostního zajištění potřebného člena rodiny uvnitř jeho rodiny.

Při vyslovení existence vyživovací povinnosti sehrává zásadní roli systém dobrých mravů, jako extralegální hodnotový systém, který vystupuje v pozici korektora jinak pozitivním právem povolených vztahů, jejichž tolerování je však nepřijatelné z určitých důvodů založených na konsensu společnosti. Na úrovni vzájemné vyživovací

povinnosti mezi rodiči a dětmi je za chování *contra bona mores* považováno jednání významně záporné kvality jinak oprávněné osoby, nikoliv jednání osoby odlišné.

Vyživovací povinnost rodičů k dětem se v relaci k ostatním vyživovacím povinnostem vymezuje prioritním postavením a je ovládána zásadou plné participace dítěte na aktuální životní úrovni rodiče. Vztah mezi ostatními vyživovacími povinnostmi navzájem je odvislý od zákonného stanovení rozsahu výživného, přičemž, je-li dítě k rodiči povinno výživou, pak je povinno k poskytování výživy v rozsahu zajišťujícím doplnění deficitu životní úrovni rodiče do výše „slušné výživy".

Případy tzv. „plnění vyživovací povinnosti za jiného", které se mohou vyskytnout zejména v souvislosti s paternitními spory, je třeba subsumovat pod svébytný institut vtělený do § 101 ZOR, nikoliv pod skutkové podstaty bezdůvodného obohacení občanského práva, což z pohledu historického výkladu podtrhuje koncepci rodinného práva jako samostatného právního odvětví.

Lze konstatovat, že zatímco judikatura ve věcech výživného ve prospěch dětí je uspokojivého rozsahu, judikatura ve věcech výživného ve prospěch rodičů se vyskytuje sporadicky. Důvody tohoto stavu leží v rovině sociální. Rodič se stává potřebným v postproduktivním věku, kdy i přes svoji potřebnost mnohdy neuplatňuje nárok soudní cestou. Z nastíněného důvodu nelze přeceňovat vypovídací hodnotu absence judikatury jako ukazatele fungování rodinných vazeb, jedná se o ukazatel spíše zavádějící.

Co se týče procedurální otázky vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi, je třeba mít na zřeteli, že procesní právo je obecně nástrojem realizace hmotného práva a nesmí být samo sobě účelem. Procesní právo nemá klást překážky na cestě realizace hmotného práva, nýbrž by mělo umožnit cestu co nejkratší. Vzhledem k uvedenému vnímám snahu představitelů justice o zavedení tzv. „odklonů standardního řízení" (zejména mediace) ve věcech výživného jako plně důvodnou.

Rodinné právo se nachází v období kulminujících snah o rekodifikaci soukromého práva. Je zřejmé, že pojetí rodinného práva jako samostatného právního odvětví existujícího vedle občanského práva je překonáno. Dle tezí základní koncepce rekodifikace budou zachovány stávající instituty a interpretační pravidla výživného (zejména není uvažováno s legislativními definicemi), přičemž bude posílena ochrana práv nezletilého dítěte. Je na zákonodárci, aby zvolil při plnění mezinárodních a ústavních závazků státu přiměřenou míru podpory a ochrany rodiny, která nebude příčinou takového kritického přístupu právní teorie, jaký je reprezentován následujícím výrokem tvůrce základní koncepce rekodifikace soukromého práva: „...není důvod pro vyčleňování rodinného práva z kruhu práva občanského, jako spíš ke kladení otázky, zda snad paternalistické tendence v rodinném právu vůbec a místy i přebujelé státní slídilství není jedním z akcelerátorů celkové krize moderní rodiny."[217]

217 ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M.; Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde 2001, s. 28

POUŽITÉ ZDROJE

- LITERATURA -

- ***Monografie:***

BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V.; Právo důchodového pojištění. 1. vyd. Praha: Linde 1998,

BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., MAZANEC, M.; Občanský soudní řád: Komentář. I.díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck 2003

BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ. Z., MAZANEC, M.; Občanský soudní řád. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 2004

ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M.; Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde 2001

FIALA, J., KORECKÁ, V.; Vlastnictví a nájem bytu. 1. vyd. Praha: ALBA 1995

GERLOCH, A., MARŠÁLEK, P.; Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi.1.vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA 2003

GERLOCH, A.; Teorie práva. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. 2004

HOLUB, M.; Zákon o rodině: Text zákona, poznámky, judikatura. 2. vyd. Praha: Linde 1995

HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.; Rodinné právo. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 1995

HRUŠÁKOVÁ, M. a. kol.; Zákon o rodině: Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck 2005

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.; České rodinné právo. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Doplněk, 2001

JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol.; Občanský zákoník: Komentář. 7. vyd. Praha: C. H. Beck 2002

JELÍNEK, J., SOVÁK, Z.; Trestní zákon a trestní řád: Poznámkové vydání s judikaturou. 9. vyd. Praha: Linde 1997

JIRSA, J.; Novinky v civilním řízení soudním (kritická studie).1.vyd. Praha: LexisNexis CZ 2005

KNAPP, V.; Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1995

KÜHN, Z.; Aplikace práva ve složitých případech: K úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum 2002

MADAR, Z. a kol.; Slovník českého práva: II.díl. 2. vyd. Praha: Linde 1999

MÁSILKO, V.; Mezinárodní právo rodinné. 1. vyd. Praha: Panorama 1979

MAYEROVÁ, Z., ŠŤOVÍČEK, J.; Zákon o rodině s komentářem. 1. vyd. Praha: CODEX Bohemia 1998

NOVÁ, H., TĚŽKÁ, O. ; Vyživovací povinnost. 1.vyd. Praha: Linde 1995

NOVOTNÝ, O. a kol.; Trestní právo hmotné: II. Zvláštní část. 3.vyd. Praha: CODEX Bohemia 1997

PLECITÝ, V., SALAČ, J.; Základy rodinného práva. 1. vyd. Praha: EUROUNION 2001

RADIMSKÝ, J., RADVANOVÁ, S. a kol.; Zákon o rodině: Komentář. 1. vyd. Praha: Panorama 1989

RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.; Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck 1999

SALAČ, J.; Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 1.vyd. Praha: C.H.Beck 2000

SCHELLEOVÁ, I.; Český civilní proces. 1.vyd. Praha: Linde 1997

ŠIŠKOVÁ, N.; Dimenze ochrany lidských práv v EU. 1. vyd. Praha: ASPI 2003

TRÖSTER, P. a kol.; Právo sociálního zabezpečení. 2. vyd. Praha: C. H. Beck 2002

VESELÁ, R. a kol.; Rodina a rodinné právo: Historie, současnost a perspektivy. 2. vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA 2005

WINTEROVÁ, A. a kol.; Občanské právo procesní. 2.vyd. Praha: ISV 1996

Rozbor a zhodnocení rozhodování soudů o výchově a výživě nezletilých dětí. Nejvyšší soud ČSSR 1967

- ***Odborné články:***

ANTALOVÁ, T.; Výživné zletilých dětí. Rodinné právo, 1999, č. 6, s. 9 -13

BARTOŠ, A.; Vyživovací povinnost otce vykonávajícího civilní vojenskou službu. Rodinné právo, 1999, č. 5, s. 17-18

GREGOROVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z.; Výchova, výživa a státní sociální podpora. Právní rozhledy, 1999, č. 4, s. 169 - 172

JURČÍK R.; Institut výživného v historickém kontextu. Právo a rodina, 2000, č.12, s. 1 - 4

KOŘÍNEK, M.; Příjem nezletilých dětí. Právo a rodina, 2004, č. 2, s. 13 -15

KOVÁŘOVÁ, D.; Jak dostat z bytu nezdárného potomka? Právo a rodina, 2005, č.10, s. 1 - 5

KOVÁŘOVÁ, D.; Stručný průvodce opatrovnickým a rozvodovým řízením. Právo a rodina, 2005, č. 3. s. 7 - 10

KOVÁŘOVÁ, D.; Výkon rozhodnutí v rodinných věcech. Právo a rodina, 2005, č. 8, s. 10 - 14

KOVÁŘOVÁ, D.; Výživné mezi rodinnými příslušníky - nebývá to jednoduché. Právo a rodina, 2005, č. 5, s. 5 - 12

KRÁLÍČKOVÁ, Z.; Práva neprovdané matky. Právo a rodina, 2004, č. 8, s. 4 - 8

KRÁLÍČKOVÁ, Z.; Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči Právní rozhledy, 2005, č. 9, s. 305 - 308

KRÁLÍČKOVÁ, Z.; Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy, 2005, č. 9, s. 305 - 309

KRÁLÍČKOVÁ, Z.; Vyživovací povinnost rodičů k dětem. Rodinné právo, 1999, č. 6, s. 6 - 9

LUŽNÁ, R.; Otázky a odpovědi. Právo a rodina, 2003, č. 4, s. 21 - 22

LUŽNÁ, R.; Otázky a odpovědi. Právo a rodina, 2004, č. 9, s. 23 - 24

LUŽNÁ, R.; Použitelnost majetku nezletilého dítěte pro jeho potřeby a jeho rodiny. Právo a rodina, 2006, č.6, s. 6

LUŽNÁ, R.; Zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného. Právo a rodina, 2000, č. 2, s. 10 - 12

MANDOVÁ, M., VINAŘOVÁ J.; Rodina a péče o seniory. Právo a rodina, 2005, č.4, s. 21 - 23

MAŠEK, D.; Co dělat, když rodič neplatí výživné. Právo a rodina, 2003, č.1, s. 5 - 8

MAŠEK, D.; Trestněprávní ochrana proti neplnění vyživovací povinnosti. Rodinné právo, 1999, č. 8, s. 15 - 16

MAŠEK, D.; Výkon rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě. Právo a rodina, 2000, č. 3, s. 13 - 16

NIEDERLE, P.; Zákon o pomoci v hmotné nouzi-5. část, Národní pojištění 11/2006, s. 37

NOVÁ, H.; Kyselá jablka rodinného práva. Právo a rodina, 2001, č. 6, s.1 - 6

NOVÁ, H.; Kyselá jablka rodinného práva (3. část). Právo a rodina, 2001, č. 8, s.1 - 5

NOVÁ, H.; Výživné v nové úpravě (zejména z hlediska soukromých podnikatelů) Obchodní právo,1998, č. 7-8., s. 34

NOVÁK, T.; Existují kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů? Právo a rodina, 2005, č. 9, s. 1 - 5

PULZOVÁ, E.; Otázky a odpovědi. Právo a rodina, 2003, č. 8, s. 22 - 23

PULZOVÁ, E.; Otázky a odpovědi. Právo a rodina, 2004, č. 3, s. 24

RADVANOVÁ, S.; Výkon rodičovských práv. Právo a rodina, 2001, č. 4, s. 1 - 3

RAIS, D.; Několik poznámek k problematice řízení o změnu vyživovací povinnosti k dětem, jestliže dítě v průběhu řízení dosáhne zletilosti. Rodinné právo, 1999, č. 12, s. 4 - 7

VOCEL, J.; Peníze a dítě (1. část). Právo a rodina, 2004, č. 4, s. 7 - 10

VOCEL, J.; Peníze a dítě (2. část). Právo a rodina, 2004, č. 5, s. 4 - 7

ZEZULOVÁ, J.; Trestný čin zanedbání povinné výživy z pohledu soudní judikatury. Právo a rodina, 2000, č. 6, s. 11 - 13

Rozhodnutí ve věcech rodinněprávních. 124. K možnostem a schopnostem rodiče povinného výživou zajistit si příjem vlastním přičiněním. Soudní rozhledy, 2005, č.10, s.378 – 381

Rozhodnutí ve věcech rodinněprávních. 52. Cestovní náhrady jako zdroj příjmu osoby povinné výživou. Soudní rozhledy, 2005, č. 4, s.143

Rozhodnutí Ústavního soudu ČR. 135. K rozporu s dobrými mravy jako důvodu nepřiznání výživného podle § 96 odst.2 ZOR. Soudní rozhledy, 2005, č.12, s. 41 - 442

Rozhodnutí ve věcech rodinněprávních. 8. K předpokladům pro určení výživného rozvedené manželky. Soudní rozhledy, 2006, č.1, s. 25 - 26

Soudní rozhodnutí. Soudy ČR. Nejvyšší soud České republiky: Náhrada

nákladů na výživu pozůstalých a změna rozhodnutí v důsledku změny poměrů. Právní rozhledy, 2005, č. 20, s. 762 - 764

Zákon o sociálních službách, Národní pojištění 1/2007, s. 33

Judikát. Nad jedním rozhodnutím Krajského soudu v Hradci Králové. Právo a rodina, 2006, č. 3, s. 20

Judikát. Nad jedním rozhodnutím Krajského soudu v Hradci Králové. Právo a rodina, 2001, č. 3, s. 20 - 21

Judikát. Nad rozsudkem Městského soudu v Praze. Právo a rodina, 2000, č. 11, s. 21 - 22

Judikát. Nad jedním judikátem Městského soudu v Praze. Právo a rodina, 2000, č. 9, s. 21 - 22

Judikát. Nad jedním judikátem Městského soudu v Praze. Právo a rodina, 2001, č. 1, s. 19 - 20

Důvodová zpráva k zák. č. 98/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

- PRÁVNÍ PŘEDPISY -

zák. č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky. *(„Listina základních práv a svobod")*

usnesení Valného shromáždění OSN DE01/48, Všeobecná deklarace lidských práv *(„Všeobecná deklarace lidských práv")*

sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí ČR č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 *(„Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod")*

usnesení Valného shromáždění OSN DE01/59, Deklarace práv dítěte *(„Deklarace práv dítěte")*

sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí ČR č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte *(„Úmluva o právech dítěte")*

zák. č. 94/1963 Sb., o rodině *(„ZOR")*

zák. č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých zákonů *(„zák. o registrovaném partnerství")*

zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník *(„ObčZ")*

zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád *(„OSŘ")*

zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích *(„zák. o soudních poplatcích")*

zák. č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) *(„exekuční řád")*

zák. č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání *(„zák. o konkursu a vyrovnání")*

zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon *(„trestní zákon")*

zák. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění *(„zák. o důchodovém pojištění")*

zák. č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení *(„zák. o sociálním zabezpečení")*

zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách *(„zák. o sociálních službách")*

zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi *(„zák. o pomoci v hmotné nouzi")*

zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře *(„zák. o státní sociální podpoře")*

zák. č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu *(„zák. o životním a existenčním minimu")*

zák. č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců *(„zák. o nemocenském pojištění zaměstnanců")*

zák. č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění *(„zák. o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění")*

zák. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí *(„zák. o sociálně-právní ochraně dětí")*

zák. č. 97/1963 sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním *(„zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním")*

zák. č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embrionálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů *(„zák. o výzkumu na lidských embrionálních kmenových buňkách")*

zák. č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění *(„zák. o veřejném zdravotním pojištění")*

zák. č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů *(„zák. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních")*

Instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 56/2004-MO-J, kterou se upravuje postup justičních orgánů ve styku s cizinou ve věcech občanskoprávních a obchodněprávních. *(„Instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 56/2004-MO-J")*

Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22.12.2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech

vyhl. Ministra zahraničních věcí č. 33/1959 Sb., o Úmluvě o vymáhání výživného v cizině *(„Newyorská úmluva o vymáhání výživného v cizině")*

vyhl. Ministra zahraničních věcí č. 14/1974 Sb., o Úmluvě o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem *(„Haagská úmluva o uznávání a vykonatelnosti rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem")*

vyhl. Ministra zahraničních věcí č. 132/1976 Sb., o Úmluvě o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti *(„Haagská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti")*

vyhl.Ministerstva práce a sociálních věcí č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona sociálních službách

- JUDIKATURA -

R 29/55	R 107/57	R 44/63	R 72/63	R 23/64	R 16/65
R 21/65	R 47/65	R 64/65	R 65/65	R 72/65	R 14/66
R 15/66	R 32/66	R 44/66	R 3/67	R 25/67	R 38/67
R 86/67	R 100/67	R 101/67	R 102/67	R 15/68	R 16/68
R 31/68	R 52/68	R 64/68	R 76/68	R 5/69	R 17/69
R 35/69	R 72/69	R 73/69	R 74/69	R 8/70	R 27/70
R 46/70	R 62/70	R 66/71	R 69/71	R 14/73	R 27/74
R 29/74	R 64/74	R 18/75	R 27/75	R 30/75	R 6/77
R 38/77	R 8/79	R NS ČSSR 78/79	R 26/80	R 27/80	R 16/81
R 21/81	R 4/82	R 23/82	R 85/83	R 2/85	R 3/85
R 4/87	R 44/87	R 30/90	R 5/91	R NS SR 3/92	R 55/92
R 56/92	R 11/93	R 17/94			

Rt 56/51	Rt 13/54	Rt 52/54	Rt 81/55	Rt 17/57	Rt 30/57
Rt 84/57	Rt 58/58	Rt 16/59	Rt 22/64	Rt 27/69	Rt 144/72
Rt 26/82	Rt 17/84	Rt 49/92	Rt 17/97	Rt 21/2003	

nález Úst. S. Pl. ÚS 35/95	nález Úst. S. II. ÚS 249/97
nález Úst.S. IV. ÚS 565/99	nález Úst. S. I. ÚS 603/2000
nález Úst.S. IV. ÚS 130/2001	nález Úst. S. II. ÚS 187/2002
nález Úst. S. IV. ÚS 244/2003	nález Úst. S. II.ÚS 30/2003
nález Úst. S. I. ÚS 185/2004	nález Úst. S. III. ÚS 606/2004

rozh. NS ČSSR Cz 37/68
rozh. NS ČR 25 Cdo1409/2001
rozh. NS ČR 7 Tz 92/2001
rozh. NS ČR 6 Tdo 326/2003
rozh. NS ČR 20 Cdo 1717/98
rozs. MS v Praze 15 Co 257/98
rozs. MS v Praze 23 Co 557/98
rozs. KS v Olomouci 10 Co 202/53
rozs. KS v Hradci Králové 8 Co 213/92
rozs. KS v Hradci Králové 14 Co 755/95
rozh. KS v Hradci Králové 23 Co 377/2001
usn. KS v Ústí n. Lab. 10 Co 550/2002
rozs. KS v Ústí n. Lab. 10 Co 481/2003
rozh. KS v Ústí n. Lab. 10 Co 326/2004
rozs. KS v Uherském Hradišti 60 K193/52
S IV s. 117, s. 676
rozh. NS ČR 30 Cdo 2128/2003
rozh. NS ČR 3 Cdon 69/96
rozh. NS ČR 4 Tz 114/2001
rozh. NS ČR 7 Tdo 1281/2003
stanovisko NS ČR Cpj 228/81
rozh. MS v Praze 18 Co 345/98
rozs. MS v Praze 29 Co 329/2002
rozh. OS v Děčíně 21 C156/2005
rozs. KS v Hradci Králové 13 Co 588/94
rozh. KS v Hradci Králové 24 Co 51/96
rozh. KS v Ústí n. Lab. 11 Co 507/97
rozh. KS v Ústí n. Lab. 10 Co 289/2003
rozs. KS v Ústí n. Lab. 10 Co 652/2003
rozh. KS v Čes. Budějov. 5 Co 2661/99

- INTERNETOVÉ STRÁNKY -

www.portal.justice.cz; www.nsoud.cz; www.concourt.cz;

- ELEKTRONICKÝ SYSTÉM PRÁVNÍCH INFORMACÍ -

ASPI;

PODROBNÝ OBSAH

ÚVOD ---- 1

ČÁST PRVNÍ - CHARAKTER RODINNÉHO PRÁVA A VZÁJEMNÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI MEZI RODIČI A DĚTMI ---- 4

ODDÍL I. - ZÁKLADY PRÁVNÍCH INSTITUTŮ RODINNÉHO PRÁVA ---- 4
ODDÍL II. - POJEM „RODINA" ---- 5
ODDÍL III. - SPECIFIKA RODINNĚPRÁVNÍHO VZTAHU ---- 6
ODDÍL IV. - SPECIFIKA VZÁJEMNÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI MEZI RODIČI A DĚTMI 8

ČÁST DRUHÁ - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM ---- 10

ODDÍL I. - VZNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 10
KAPITOLA 1. - Obecná charakteristika ---- *10*
KAPITOLA 2. - Narození jako důvod vzniku vyživovací povinnosti ---- *10*
KAPITOLA 3. - Osvojení jako důvod vzniku vyživovací povinnosti ---- *11*
KAPITOLA 4. - Vznik vyživovací povinnosti a vznik práva na výživné ---- *13*
ODDÍL II. - OBSAH VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 14
KAPITOLA 1. - Subjekty vyživovací povinnosti ---- *14*
1. - Dítě jako oprávněný subjekt ---- 14
1.1. - Schopnost dítěte samostatně se živit ---- 14
1.2. - Vyživovací povinnost po dobu studia dítěte ---- 18
1.2.1. - Prázdniny ---- 18
1.2.2. - Příležitostný výdělek dítěte ---- 19
1.2.3. - Nepřiměřeně dlouhé studium ---- 19
1.2.4. - Následné, souběžné, překrývané studium téhož stupně ---- 21
1.3. - Vliv kvality výchovného působení rodičů na dítě ---- 22
1.4. - Vliv uzavření manželství, registrovaného partnerství dítěte na trvání vyživovací povinnosti ---- 23
1.5. - Handicapované dítě ---- 27
2. - Rodič jako povinný subjekt ---- 28
KAPITOLA 2. - Formy plnění vyživovací povinnosti ---- *29*
1. - Peněžité plnění ---- 30
1.1. - Tvorba úspor výživného ---- 30
2. - Naturální plnění ---- 31
2.1. - Osobní péče o dítě ---- 32
2.2. - Poskytnutí bydlení ---- 32
KAPITOLA 3.- Rozsah vyživovací povinnosti ---- *33*
1. - Obecná charakteristika ---- 33
2. - Kriteria na straně dítěte ---- 35
2.1. - Odůvodněné potřeby dítěte ---- 35
2.1.1. - Věk dítěte ---- 35
2.1.2. - Zdravotní stav dítěte ---- 36
2.1.3. - Talent, povahové vlastnosti a schopnosti dítěte ---- 37
2.2. - Pravidelnost a nahodilost odůvodněných potřeb ---- 37
2.3. - Vlastní majetek dítěte ---- 38
3. - Kriteria na straně rodiče ---- 41
3.1. - Schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodiče ---- 41
3.1.1. - Obecná charakteristika ---- 41

3.1.2. - Schopnosti rodiče ---- 42
3.1.3. - Možnosti rodiče ---- 43
3.1.4. - Majetkové poměry rodiče ---- 44
3.1.4.1. - Příjmy rodiče ze závislé činnosti ---- 44
3.1.4.2. - Příjmy rodiče ze samostatné výdělečné činnosti ---- 45
3.1.4.3. - Ostatní okolnosti majetkových poměrů ---- 46
3.1.4.4. - Neutěšené majetkové poměry rodiče ---- 47
3.1.5. - Vliv osobní péče o dítě a o společnou domácnost ---- 48
4. - Plnění poskytovaná nad rámec stanovené vyživovací povinnosti soudem ---- 49
4.1. - Poskytování věcných dárků ---- 49
4.2. - Peněžitá plnění vyššího rozsahu ---- 51
4.3. - Pobyt nezletilého dítěte u povinného rodiče ---- 53
KAPITOLA 4. - Změna poměrů ---- *53*
1. - Teoretická východiska a aplikace změny poměrů ---- 53
2. - Co lze rozumět změnou poměrů ---- 55
2.1. - Obecná charakteristika ---- 55
2.2. - Právní události jako příčina změny poměrů ---- 56
2.3. - Právní úkony jako příčina změny poměrů ---- 57
2.4. - Relevance protiprávního jednání ---- 58
3. - Nenávratnost spotřebovaného výživného nezletilých dětí ---- 59
4. - Změna poměrů a nepřiměřenost původního rozsudku ---- 60
ODDÍL III. - ZÁNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 61
KAPITOLA 1. - Relativní a absolutní zánik vyživovací povinnosti ---- *61*
KAPITOLA 2. - Smrt povinného subjektu ---- *62*
KAPITOLA 3. - Smrt oprávněného subjektu ---- *64*
ODDÍL IV. - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM A DOBRÉ MRAVY ---- 65
KAPITOLA 1. - Definice dobrých mravů ---- *65*
KAPITOLA 2. - Okolnosti vylučující přiznání výživného pro rozpor s dobrými mravy ---- *67*
KAPITOLA 3. - Nepřiznání vyživovací povinnosti pro rozpor s dobrými mravy soudem ---- *70*
1. - Otázka snížení vyživovací povinnosti pro rozpor s dobrými mravy ---- 70
ODDÍL V. - VZTAH RODIČOVSKÉ ZODPOVĚDNOSTI A VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI RODIČŮ K DĚTEM ---- 71
ODDÍL VI. - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM UMÍSTĚNÝM V NÁHRADNÍM VÝCHOVNÉM PROSTŘEDÍ ---- 73
KAPITOLA 1. - Ústavní a ochranná výchova ---- *73*
1. - Typy ústavních zařízení ---- 74
2. - Vztah výživného a „platby podle zvláštních právních předpisů" ---- 75
KAPITOLA 2. - Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby ---- *76*
KAPITOLA 3. - Vyživovací povinnost rodičů k dítěti svěřenému do pěstounské péče ---- *77*
KAPITOLA 4. - Vyživovací povinnost rodičů k dítěti v preadopční péči ---- *78*
ČÁST TŘETÍ - VYŽIVOVACÍ POVINNOST DĚTÍ K RODIČŮM ---- 79
ODDÍL I. - VZNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI DĚTÍ K RODIČŮM ---- 79
ODDÍL II. - ROZSAH VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 82
KAPITOLA 1. - Kriteria na straně oprávněného rodiče ---- *82*
KAPITOLA 2. - Kriteria na straně povinného dítěte ---- *84*

1. - Obecná charakteristika ---- 84
2. - Otázka potencionality příjmů povinné osoby ---- 85
ODDÍL III. - FORMY PLNĚNÍ ---- 86
KAPITOLA 1. - Peněžitá forma plnění ---- *86*
1. - Zálohované výživné ---- 87
KAPITOLA 2. - Naturální forma plnění ---- *89*
1. - Obecná charakteristika ---- 89
2. - Úhrada osobní péče ---- 90
ODDÍL IV. - ZMĚNA POMĚRŮ ---- 91
KAPITOLA 1. - Relevance změny poměrů z pohledu soudního rozhodnutí ---- *91*
KAPITOLA 2. - Typové případy změny poměrů ---- *92*
1. - Změna poměrů na straně oprávněného subjektu ---- 92
2. - Změna poměrů na straně povinného subjektu ---- 93
ODDÍL V. - ZÁNIK VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 94
ODDÍL VI. - VYŽIVOVACÍ POVINNOST DÍTĚTE K RODIČI A DOBRÉ MRAVY ---- 95
KAPITOLA 1. - Obecná charakteristika ---- *95*
KAPITOLA 2. - Kategorie jednání contra bona mores ---- *96*
1. - Případy, kdy rodič v minulosti neplnil řádně vyživovací povinnost k dítěti ---- 96
2. - Případy, kdy byl rodič zbaven rodičovské zodpovědnosti ---- 98
3. - Případy, kdy rodič spáchal trestnou činnost ---- 98
4. - Ostatní typy společensky nežádoucího jednání rodiče ---- 99
KAPITOLA 3. - Otázka vydědění dítěte ---- *100*
ODDÍL VII. - VZTAH VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI A TZV. „KOADJUTORIA" ---- 101

ČÁST ČTVRTÁ - VZTAH MEZI VZÁJEMNOU VYŽIVOVACÍ POVINNOSTÍ RODIČŮ A DĚTÍ A OSTATNÍMI VYŽIVOVACÍMI POVINNOSTMI ---- 103

ODDÍL I. - HIERARCHIE VYŽIVOVACÍCH POVINNOSTÍ ---- 103
ODDÍL II. - PRIMÁT VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI RODIČE K DÍTĚTI ---- 104
ODDÍL III. - JEDNOTLIVÉ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 104
KAPITOLA 1. - Vyživovací povinnosti z důvodu manželství a registrovaného partnerství ---- *104*
1. - Vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely ---- 104
2. - Příspěvek na výživu rozvedeného manžela ---- 105
3. - Vyživovací povinnost mezi registrovanými partnery navzájem ---- 106
4. - Vyživovací povinnost po zrušení partnerského soužití ---- 107
KAPITOLA 2. - Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými ---- *107*
KAPITOLA 3. - Nároky matky a neprovdané těhotné ženy ---- *108*
1. - Příspěvek na úhradu některých nákladů matce vůči otci, za něhož není provdána ---- 108
2. - Předběžné opatření podle § 95 odst. 2 ZOR ---- 109

ČÁST PÁTÁ - VYŽIVOVACÍ POVINNOST RODIČŮ K DĚTEM A DĚTÍ K RODIČŮM V RELACI INSTITUTŮ OBČANSKÉHO PRÁVA ---- 110

ODDÍL I. - ZÁKON O RODINĚ JAKO *LEX SPECIALIS* ---- 110
ODDÍL II. - INSTITUTY ZÁVAZKOVÉHO PRÁVA ---- 111
KAPITOLA 1. - Otázka změny právního vztahu ---- *111*
KAPITOLA 2. - Otázka zajištění výživného ---- *112*
1. - Uznání dluhu ---- 112

2. - Zánik závazku, jehož předmětem je splatné výživné ---- 113
2.1. - Započtení výživného ---- 113
KAPITOLA 3. - Výživné jako předmět dědictví ---- 115
KAPITOLA 4. - Náhrada výživného v případě úmrtí osoby výživou povinné -- 116
KAPITOLA 5. - Plnění vyživovací povinnosti za jiného ---- 118
1. - Obecná charakteristika ---- 118
2. - Typické příklady plnění za jiného ---- 119
KAPITOLA 6. - Vliv plynutí času na vyživovací povinnost ---- 120
1. - Promlčecí doba výživného ---- 120
2. - Přiznání práva pravomocným rozhodnutím soudu ---- 121
3. - Význam uznání dluhu ---- 121

ČÁST ŠESTÁ - SOUDNÍ ŘÍZENÍ VE VĚCECH VÝŽIVNÉHO ---- 122

ODDÍL I. - SPOLEČNÉ ZÁKLADY NESPORNÉHO A SPORNÉHO ŘÍZENÍ ---- 122
ODDÍL II. - SOUDNÍ ŘÍZENÍ O VÝŽIVNÉM K NEZLETILÉMU DÍTĚTI ---- 123
KAPITOLA 1. - Případy rozhodování soudu o výživném k nezletilému dítěti - 123
KAPITOLA 2. - Specifika řízení o výživném ve prospěch nezletilého dítěte --- 125
1. - Základní rysy řízení ---- 125
2. - Schválení dohody rodičů ---- 129
3. - Nabytí zletilosti v průběhu řízení ---- 129
ODDÍL III. - ŘÍZENÍ VE VĚCECH VÝŽIVNÉHO ZLETILÝCH DĚTÍ A RODIČŮ ---- 130
ODDÍL IV. - NÁKLADY ŘÍZENÍ ---- 132
ODDÍL V. - VÝKON ROZHODNUTÍ VE VĚCECH VÝŽIVNÉHO ---- 133
ODDÍL VI. - OSOBA VÝŽIVOU POVINNÁ V KONTEXTU ZÁK. O KONKURSU A VYROVNÁNÍ ---- 134
ODDÍL VII. - PRÁVNÍ VZTAHY S CIZÍM PRVKEM ---- 134
KAPITOLA 1. - Komunitární právo ---- 135
KAPITOLA 2. - České mezinárodní právo ---- 135
1. - Pravomoc, příslušnost, rozhodné právo ---- 135
2. - Vymáhání rozsudku českého soudu v cizině ---- 136
3. - Uznávání a výkon cizího rozhodnutí ---- 136

ČÁST SEDMÁ - TEORETICKÉ KONCEPCE PRÁVNÍ ÚPRAVY VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 137

ODDÍL I. - ZÁKLADNÍ TYPY KONCEPCÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI ---- 137
KAPITOLA 1. - Obecná charakteristika ---- 137
KAPITOLA 2. - Koncepce uzavřené právní normy - „objektivizace výživného" ---- 139
1. - Čistá forma uzavřené právní normy ---- 139
2. - Instrumenty otevírající uzavřenou právní normu ---- 141
KAPITOLA 3. - Koncepce otevřené právní normy - zohlednění subjektivních okolností výživného ---- 142
KAPITOLA 4. - Současná česká právní úprava výživného ---- 145
ODDÍL II. - VYBRANÉ ZAHRANIČNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY VÝŽIVNÉHO ---- 146

ČÁST OSMÁ - SOUVISLOSTI VEŘEJNÉHO PRÁVA ---- 149

ODDÍL I. - KONSEKVENCE NEPLNĚNÍ VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI Z POHLEDU TRESTNÍHO PRÁVA ---- 149
KAPITOLA 1. - Trestný čin zanedbání povinné výživy ---- 149

KAPITOLA 2. - Zvláštní případ zániku trestní odpovědnosti ---- *152*
ODDÍL II. - NÁHRADNÍ A DOPLŇKOVÉ VEŘEJNOPRÁVNÍ INSTITUTY VÝŽIVNÉHO - 153
KAPITOLA 1. - Ústavní a mezinárodněprávní základy právní úpravy ---- *153*
KAPITOLA 2. - Pojem „nezaopatřené dítě" ---- *154*
KAPITOLA 3. - Náhradní instituty výživného ---- *155*
1. - Sirotčí důchod ---- 155
2. - Část příspěvku na živobytí nahrazující neplacené výživné ---- 156
KAPITOLA 4. - Doplňkové instituty výživného ---- *157*
1. - Vdovský a vdovecký důchod ---- 157
2. - Dávky sociální péče (pomoci) ---- 157
2.1. - Příspěvek na živobytí ---- 158
2.2. - Doplatek na bydlení ---- 159
2.3. - Peněžitá dávka mimořádné okamžité pomoci ---- 159
3. - Dávky státní sociální podpory ---- 159
3.1. - Dávky poskytované v závislosti na výši příjmu v rodině ---- 159
3.1.1. - Přídavek na dítě ---- 160
3.1.2. - Sociální příplatek ---- 160
3.1.3. - Nárok na příspěvek na bydlení ---- 160
3.2. - Dávky poskytované bez ohledu na výši příjmu v rodině ---- 160
3.2.1. - Rodičovský příspěvek ---- 160
3.2.2. - Příspěvek na školní pomůcky ---- 161
3.2.3. - Dávky pěstounské péče ---- 161
3.2.4. - Porodné ---- 162
4. - Dávky podle zákona o sociálních službách ---- 162
4.1. - Příspěvek na péči ---- 162

ČÁST DEVÁTÁ - ÚVAHY *DE LEGE FERENDA* ---- **164**

ODDÍL I. - OBECNÉ ÚVAHY ---- 164
ODDÍL II. - REKODIFIKACE SOUKROMÉHO PRÁVA ---- 165
ODDÍL III. - PRÁVNĚ RELEVANTNÍ SOCIOLOGICKÉ ASPEKTY ---- 166
KAPITOLA 1. - Prolamování tradičního modelu rodiny ---- *166*
KAPITOLA 2. - Otázky registrovaného partnerství a vyživovací povinnosti k dětem ---- *167*
KAPITOLA 3. - Vyživovací povinnost rodičů k dospělým dětem ---- *168*
KAPITOLA 4. - Vyživovací povinnost k rodičům - seniorům ---- *168*

ZÁVĚR ---- **170**

POUŽITÉ ZDROJE ---- **173**